The Vasanta

1972-73

Editorial Board

THE VASANTA

SUMMER 1972

MAGAZINE OF THE
Women's Welfare Trust Schools,
SRINAGAR.

17. 5. 2002

IN THIS ISSUE

WHERE WOMEN ARE ADORED THERE GODS DWELL

VASANTA

Vol. 12 | 1972 | No. 1

EDITORIAL

As I set about writing this my first editorial for the "Vasanta" the words of Plato, the great Greek Philosopher came to my mind. Education, he said in his famous "Republic", is gymnastic and music — that is to say the combination of a healthy, strong body and an equally healthy and at the same time harmonious and well developed, sharp, sound mind. This definition is as sound and valid in the conditions of to-day as it was over 2000 years ago. The sign-board appearing at the entrance to the Shri Ranbir High School Jammu reads: "I, a student of the S. R. H S. Jammu promise to be physically strong, mentally awake and morally up-right". This is much the same as the definition given by Plato in the olden days. The objective is constant although the approach thereto and emphasis on different aspects thereof has under-gone a change. This transvaluation of values is a matter of fact in the order of Nature.

Education in relation to women has of late assumed a special significance. Women are no longer merely nursing mothers of their children confined to the four walls of their homes. They are adopting careers of their own shoulder to shoulder with men. This in their case is another aspect of social security which they very much need in the social system prevalent in our country.

The pity of our present educational system has been that it does not instil a sense of confidence in the youth. Educated young men lose their moorings and hanker after petty table jobs giving up their hereditary professions some of which are indeed noble and, shall I say, sacred, from their peaceful homes in the rural area they get attracted to petty jobs in the cities. Education thus sends them out in exile in their own country, so to say, socially, culturally and morally. The very purpose of education is therefore defeated. A re-assessment of the whole system seems to be called for.

Real education is totally different from what this term connotes for the practical purposes of the wordly life. Generanally speaking education has come to be regarded as a means of earning a livelihood. True education develops mental, spiritual and physical capabilities of an individual and brings to the surface the real noble rational being within him. But this truth comes home to man only late in life when he becomes adequately experienced. Unfortunately, as the Japanese say, experience is a comb that Nature gives to man when he has lost all hair. And so we pass on.

Let us come nearer home. The annual Examination of the Trust Schools (except for the 10th class) were held in December this year instead of in March in keeping with the instructions issued by the State Education Department. The teachers shall now get more time to impart instruction to students; but whether the student community shall ultimately gain is something that only time can show. Students of the Valley get real time to devote to their studies undisturbed in winter months only when the schools remain closed. The entire vacation long as it is will now get lost in idleness.

It is a matter of pleasure and pride for us that the Women's Welfare Trust has been in the forefront in the academic side this year also. The pass percentage of our students in the Matric Examination touched 95 especially in the Vasanta Girls' High School. We shall try to up-hold and maintain this tradition.

One of the pioneer institutions of its kind in the State the Trust has taken yet another stride this year in the field of education in that it has opened Kindergarden classes in their schools. The tiny tots receive instructions from highly qualified teachers and are doing very well so far as their pre-primary education is concerned. Their No. is at present just over 60. Want of accommodation is our real handicap in this case. To over-come this a scheme has been launched for provision of some accommodation in the Kashyapa Girls High School, Katannagar. A campaign for collection of funds has already been launched. It is estimated that Rs. 1.58 lacs will be required for this

purpose. The plans and estimates prepared in this behalf are with the State Public Works Department for approval.

The State Social Welfare Department has established a milk supply scheme centre in the Vasanta Girls High School. Under this Scheme the needs of about 200 children of 0–6 years upto a maximum income of Rs. 200/- P. M. will get catered. The action of the Social Welfare department in this direction has been really appreciable.

The Building grant of Rs 40,000 and odd due to the Trust as Grant-in-Aid for construction of a building for the Vasanta Girls High School at Kral Khud and payment of Rs 30,000 promised to us by the then Prime Minister of the State in 1962 remain still unpaid to us. This has caused a set-back in implementing our plans for ameliorating the service conditions of the staff and for affecting improvements in the school building. We hope to receive the money in the near future.

With the co-operation of the Heads of the Schools and the Principal we have succeeded in setting up a separate Children's Library which is yet another mile-stone on the road towards betterment of the community without distinction of caste and creed. This library will benefit educated mothers as well.

Music as usual continued to attract a larger number of students. The art is likely to prove a time refiner and purifier of the lives of those who adopt it.

An outstanding feature of our schools this year was the celebration of the birth anniversary of late Shri Jawahar Lal Nehru on the 14th November in the premises of the Vasanta Girls High School Hall. This day was also observed as a Children's Day as in the past. Parents of children and other distinguished guests present on the occasion were so much impressed with the cultural programmes presented by our students that some of them presented on the spot gifts and prizes to those who participated in the shows.

The Holiday Camp for 50 students sponsored and financed by the J & K State Social Welfare Advisory Board was this year held at Nunar at a distance of 22 kilometers from Srinagar. The Camp lasted for a period of 15 days under the guidance of the Head mistresses of the 2 Schools. The camp life afforded an opportunity to the campers to have a look at the country side and to get initiated in doing good to one another. Thanks of the Trust are due to the Social Welfare Advisory Board for giving us their assistance in this direction.

(Pushkarnath Kaul)
President

THINK IT OVER

Canst thou say
From which single flower
the bee gathereth the sweet honey
So, O ! friend
Thou cannot hind the Truth
Leave heresy to the heretic
Religion to the orthodox
But gather Truth
From the dust of thine own
experience

J. Krishnamurti

As a mother at the risk of her life watches over her own child, her only child, so also let every one cultivate a boundless (friendly) mind towards all beings. And let him cultivate good-will towards all the world, a boundless (friendly) mind, above and below and across, unobstructed, without hatred, without enmity.

Mettasutta, 7, 8.

The Ideal Teacher

D. N. Dhar

THOSE who are associated with the education of children, have to be full of their own life, of first-hand life and not of second-hand life. This means that the teacher has to be himself to the utmost of his power, even though he has to live within the confinement of a system. The best he can give to his pupils is himself and not something else which he has received from somebody else. He has to be positive, definite, eager, full of ideals, full of endeavour to bring them down into actuality. That is the reason why the profession of teacher is said to be an overous one. The teacher must have in him the power to inspire his pupils to become all he desires them to be. There must be nothing small about him, nothing dead, nothing indifferent, nothing automatic or mechanical, nothing of hopelessness or despair, but everything of joy and assurance. He must be a fire, so that his pupils may catch fire.

The object of education is to enable the individual to shine more and more abundantly. The subjects of curriculam, methods and plans of teaching and all other techniques are fundamentally to this end. In order to achieve this end, the teacher has to be true to himself above all else. He should not be a slave, but a master. He should stand upon his own feet and not lean upon others, whoever those others may be. The teacher should realise that his supreme gift to his

pupils is utmost facility to discover their own truths for themselves and to rejoice in them.

Education is a means to help children to bring forth their individuality, their individual uniqueness and their unique flowering This can be brought about by making them free from the influence of public opinion, religious authority and social systems The teacher has to realise that coercion is the absolute negation of education, as is punishment. It should not be difficult for him to reconcile the absence of coercion with the need for rules and certain limitations. The necessity of following rules has to be brought home thoroughly to the pupils and the result would be marvellous. It should be remembered by the teacher, as by others, that the pupil is an immortal soul with a past of infinite magnitute stretching behind him with a present leading to a future, the nature of which we can but dimly apprehend. The child is not a child save in body. The teacher should therefore, be a friend of the soul and the adjuster of the body to the requirements of the soul, provided he has the intuition to be able to find these out There is no doubt that we have to take equal regard for the age of the soul, who may be much ahead of the teacher so far as the growth of the soul is concerned The body is only a vehicle for the soul and a means to the soul's great ends.

The teacher has to encourage his pupils to set out on a voyage of discovery, both as to their Whence and as to their Whither. In this matter, imagination intuition and reason will all help, If education

and the teacher cannot offer a suggestion or two through the medium of material at their disposal as to the way in which the nature of the Whence and the Whither may be sought, just as they lead us to a knowledge of the Now, they will lamentably fall short of their duty. Examinations, professions, careers, difficulties and defeats are the cramping effects of educational system They should not be made the ends but means and then they may be helpful, otherwise not.

We have to remember that if education will be for living and not merely for livelihood, for joy and happiness and not merely for temporal success, for self expression and not exclusively for imitation, for service and not for self-seeking, for the soul as it is supposed to be for the mind, then our younger generation would be well equipped for life.

The present is the age of mind. We have forgotten the emotions and are now remembering the physical body only. This leaves our education incomplete. The right education of emotions, leads to brotherliness, to unity and to all that makes for generosity and compassion and to happiness and peace. An ideal teacher is, therefore, one who caters to the needs of the child's emotions as much as he does to his mind and body.

OUR NAILS

Veena Razdan *10th (V)*

FASHIONABLE ladies allow their finger-nails to grow long and colour them to make them attractive In reality, nails are modified form of skin of our body. During early development tips of fingers and toes of the human embryo are covered only with skin, which in later stages is gradually converted into nails. When the nail first begins to appear, it lies beneath the horny outer layer (stratum corneum) of the epidermis.

This outer layer usually disappears before birth, but part of it remains as cuticle at the base of each nail.

A well developed nail has two distinct zones : (i) nail proper and (ii) lunula. Nail proper is larger than lunula and pink in colour, due to rich blood supply in the under lying dermis. The zone of lunula is semilunar in appearance and pale white in colour. All the growth that constantly pushes the nail forward takes place beneath the lunula The remainder of the nail merely slides along passively. But now-a days modern and fashionable ladies wrap this natural artitecture of nails by shabbly and dark bloody colours of polishes. But they are ignorant about the fact of injustice they are doing with the show and out look of their nails. The article was statted with scientific views but it is going to somewhere else, so we need not to write about fashions.

Now we will start the tissue under the nail which is called nail bed. The nail bed under the nail proper, serves as a smooth surface on which the nail glides forward. The nail bed under the lunula contains numerous tissue forming cells. The latter divide regularly. Each cell is gradually transformed into a thin; horny plate. The tiny plates are then piled in layers, which make the substance of nail.

The useful function of human nail is, however, not clear. The finger nail can be used for scratching. They also provide a mechanical support to the tips of of the fingers. The toe nails do not serve any useful service. But on the whole, it must be admitted that they might have been useful in the past.

The Value of Beautiful Voice

Miss Ratan Mattu *M. Sc*, *B. Ed*.

TRUE education begins where academic education ends. This is a point, seldom realized but one of vast significance. Formal education, at school or college, provides us with merely the ground work. It is for us, as individuals, to erect the super structure that is to distinguish us from those around us. Unfortunately, what little formal education we may be fortunate to receive, is a trifle too formal. We are taught much that is of little use to us when enter the broad stream of life, and not taught the finer points that are so

vital to success and which we are compelled to imbibe through a painful process of trial and error.

For instance, we may not profit much from the details of algebra, geometry and trignometry that are dinned into us with such merciless tedium at school. But we often quail under the lash of social reproof for ignorance of some of the accepted cannans of social conduct, or for short comings that could have been corrected more easily at school than at a stage when they have became well-formed habits.

Surely, correct department and pleasing table and general manners are in more universal demand than the memory of pedantic theories. The voice which plays a dominant role in every aspect of life, receives absolutely no attention at school. Would it not be far better to have people who carried themselves elegantly, and spoke in a well-modulated voice than to have clumdy voices, whose heads are stuffed with information of no practical value, and whose voices grate like old gramaphone needles.

It costs so little to remove these seemingly trifling imperfections at school. But this is not done and when we became aware of them in adult-life, their presence makes us self-conscious. Moreover, the effort to overcame them is correspondingly great and we are robbed of so much of our valuable time that could have been utilized more profitably.

Appearance and surface qualities, undeniably, count for much in life, because its tempo is too swift to probe beneath. Therefore, is it not wise to do away features and robits that merely jar ?

Consider the human voice—nature's most beautiful musical instrument. How ugly it has become, because of our laziness to cultivate it. People are in too much luny to open their mouths and orticulate their words clearly, consequently, so much time is lost through misinterpretation, and necessity to repeat sentences.

People in East, in particular, seem to have less pleasing voices than those in the West. This is not because of any defect in the quality of the vocal chords, but presumably, simply because they are not exercised enough. Singing is excellent for the chords and the Indian classical ragas should be enough exercise to tone the most recalcitrant of them. In the West, people have more resonant voices possibly because of less dust and impurities in the air. I suspect that the Italians owe this success as great opera singers to the fact that not only are they great wine drinkers but consume large quantities of olive oil. which is a splendid lubricant for the throat,

But people in India should not dispair because they don't consume olive oil. A saline gargle daily is most effective for improving the voice, because the vocal chords are seasoned and strengthened. An other useful practice is to read a loud for an hour or so daily.

A pleasing voice can carry us so far in life that it is worth taking some pains to improve it. Young man have been offered positions on enviable salaries because of their impressive voices. For politicians, lawyers, college professors and salesmen, a correctly modrilated voice is vital.

Now-a-days, it is sometimes hard to distinguish between a male voice and a female one. If school boys and girls were drilled in deep breathing, they would increase their lung power and the volume of their voices. Elecution, too, is very useful. Mention of difference in pitch reminds me of a story told about Gloria Swanson, the celebrated Hollywood actress She has an extremely husky voice, which led an inquisitive newspaper reporter with a thin, squeaky voice, once to ask her, "Are you ever mistaken for a man over the telephone. Miss Swanson ?' The actress was quick in replying, "No. are you ?"

Persons and their discoveries or inventions

Rohi Jan Quadri ***10th B (K)***

1. Dr. Alfered Nobel ... ... Dynamite
2. Alexander Fleming ... ... Penicillin
3. J. L. Baird ... ... Television
4. Selman Waksman ... ... Streptomycin
5. Ronald Ross ... ... Malaria
6. Rontgen ... ... X-Rays
7. Graham Bell ... ... Telephone
8. Madam Curie ... ... Radium
9. J. J. Thomson ... ... Electron
10. John Napier ... ... Logrithms
11. Henry Bacquerel ... ... Radio-activity
12. Albert Einstein ... Theory of Relativity
13. J. C. Bose ... ... Crescograph
14. U. N. Brahmachari ... ... Kala-a-zar
15. Steinmetz ... ... Laws of alternating current
16. Mendel ... ... Law of Heredity

GOSPEL OF SRI RAMAKRISHNA

'God Alone is Real, Everything else unreal'

G. N. Dhar

RAMAKRISHNA says :- Shambhu told me, "I have a great desire to set up some hospitals and dispensaries so that there may be some relief for the poor". I replied, yes it is good if you can do it without any personal motive. But it is very difficult for one devoid of sincere devotion to God to be perfectly selfless. Moreover, if you are involved too much in work you are very likely to be caught unawares in the meshes of desires. We often think, when we undertake a work, that we are doing it quite disinterestedly, but we do not know how the desire for name and fame has already kept in. Moreover excessive work leaves one no time to think of God and thus makes him forgetful of Him. I told him further, "Shambhu, let me put you a question. If God appears before you what will you ask of Him ? Will you ask for some hospitals and dispensaries or for a perpetual vision of Him ? Nothing else can attract you if you see Him once".

Those who build up hospitals and dispensaries and take delight in it are no doubt, good people. But they belong to a different class. A man of pure devotion wants nothing but God. If he is entangled unavoidably in excessive work, he prays yearningly to the Lord saying, "Lord have mercy on me and reduce my work. My mind should ever be devoted to thee, but

contrary to this, it is shedding all its energy in useless pursuits in the thought of worldly things. People of pure devotion are a class by themselves. Pure devotion can hardly be attained unless one realizes the fact that God alone is real and every thing else is unreal, that the nature of the world is fleeting and transitory, while God who has created it is eternal and everlasting.

YOUTH AND EDUCATION

Bimla Labroo *10th B (V)*

THERE is a cry in the wilderness that the youth of today is restless, arrogant, sentimental, indisciplined and frustrated. They lack enthusiasm and initiative. They are unemployed as their knowledge is not deep rooted but superficial. They are failure in every walk of life as they do not heed to the advice of their elders. They are compared to their elders and proved to be inefficient, lacking in proper temperament and aptitude. In fact anything bad in the world is attributed to the youth of today and the attention of the so called gentlemen is focussed to the alleged evils of the youth. A question, therefore, arises whether the youth of today is so bad as not to be mentioned of and whether there is no solution to the problem of their being set right. It is not difficult to imagine that the youth are also a kind of raw material in the skilled hands of their teachers of the instructors. It is the deft hands of a teacher which can

mould the raw material in any shape or design. The shape the youth take is in other words the result of the dexterity of the teacher with whom they come into contact. The best the teacher, the best his pupil will be.

Does then it mean that the teacher is inexperienced ? May be so, but it cannot be said for certain. What then is the root cause of all for which the youth is blamed. The finger goes up to point out the system of education. The right type of education cannot be assessed by the number of so called educated people. It is not the quantity but the quality that matters. A class of 10 best students is better than that of 40 average students It may be argued that a particular class is a mixture of both good and average students and if only good students are propped up, the average students will lose their significance and the aim of education will not be fulfilled. But one can safely say that the aim of education is not just to affix labels of degrees on the students and then let them loose in the world of unemployment, incompetency and frustration. It, therefore, becomes imperative to raise the super-structure of our education on the solid and safe ground to with-stand all weathers. In other words our education should be objective and employment oriented. In the Schools and Colleges emphasis should be laid on the practical training of the students and their books should serve as a guide in the absence of a teacher. The present method of teaching should altogether be changed and the theoritical part of syllabus should be confined to the accepted theories and formulea only. Advances in science and tech-

nology should be brought home to the young scholars in most simple and day to day uses. The present uneducative books should be replaced by more dynamic, simple and informative guides. The present examination system and the method of evaluation needs to be scrapped, yielding place to more practicable and practical system. The evaluation of the students merit and capability should be made on his daily work in and outside the class and not by the passages they learn by rote. By changing the method of evaluation, the cramming by students will be discouraged and only the right ones will sprout from the surface of real education, who until now get a big kick from the students whose memory power is abnormal. The shyness, inaptitude and inefficiency of students will get obliterated with the adoption of new system of education and unemployment will be banished for ever. They can earn while learning Students can learn to prepare a radio set, a transistor receiver, a watch, soap, candles and other articles of daily use under the expert guidance of their teachers. They cannot be a burden on their parents and self consciousness and self dependence will become the motto of every student. Discipline, respect for elders, enthusiasm for education will become a reality and the cry in the wilderness will be replaced by the songs of happiness and jubilance.

There is a need and scope for a change in the outlook of elders. They should adopt a realistic approach to the problems of the youth. They should call off their abuses, taunts and use of unconvincing methods for mending the rough. The teachers should

be imaginative in their handling of soft and slender material of the youth. They should make an allowance for the youth who with the passage of time has changed. After all the taste, tempatament, training and adjustment of the youth has changed with the advance in science and their social outlook has also undergone a change. The Moon and the Mars are the planets where from the man has obtained information. Electronics plays a vital part in making the work of a man simple and easy. Thus an elder and a teacher are bound to be scientific and knowledgeable in their approach to the youth. The youth in their own turn are also bound to respond to the new call.

Days of Birth

Rajni Koul *10th A (V)*

Born of a Monday, fair in the face
Born of a Tuesday, full of God's grace
Born of a Wednesday, merry and gland
Born of a Thursday, sour and sand
Born of a Friday, Godly given
Born of a Saturday, work for your living
Born of a Sunday, never shall you want
So ends the week, and there's an end of is.
"And one who is born never, is happy ever".

Drifting Educational Policy

Rajni Dullu *10th B (V)*

GETTING by heart the thoughts of others and stuffing your brain with them and taking some university degree, you consider yourself educated! Is this education?

We want that education by which character is formed, strength of mind is increased, the intellect is expanded and by which one can stand on one's own feet.

The problems that face this country to-day are many and complex and the sad thing is that there has been no dearth of good, sound, sensible thinking on the subject. Several reports had been prepared by the Central Education Ministry just before independence and soon after independence several commissions were appointed which produced most admirable reports on the system and methods of education at all levels. But unfortunately, the authorities whose business was to act on these reports put forth their arguments to show why these recommendations could not be implemented. And so commissions and committees have followed commissions and committees and we are still groping for the right policy. To make matters worse, we allowed even the question of medium of instructions to drift. Though the education is a state subject according to our constitution, the centre's lead has always been accepted but the centre has not done anything substantial in this regard.

Apart from the question of the medium, there would appear to be very little that moves educationists and policy makers deeply. And yet there is something at least that needs to be changed in regard to the syllabi, method etc.

But instead of carrying out the relatively modest recommendations of the commission, we just do nothing or very little. Even in regard to technical institutions, where the standards have fallen but not too seriously, steps are not being taken with vigour necessary to pull them up.

It is, therefore, essential that a complete set of schemes, that would be practicable in the conditions of each state, should be evolved and that would ensure that students coming out with university degrees do possess a standard of knowledge in their respective chosen subjects and would enable them either to carry out worthwhile research in them or to persue their daily duties in their chosen professions efficiently and competently. The movement between one state and another in search of work and employment will thus be as free and as open as it was before independence and after.

Great Sayings of Mahatma Gandhi

Sarla Kumari Zadu *10th A (V)*

1. Anger and intolerance are the twin enemies of correct understanding g. t. g.—22
2. Intolerance is a species of violence and therefore against our creed. w. w. g—18
3. Hatred ever kills, love never dies g t g.—169
4. I admit that strong will rob the weak and that it is a sin to be weak. m. m. g.—121
5. Love would turn to poison unless it is strictly limited by moral consideration. g. t. g.—170
6. Ahimsa is the extreme limit of forgiveness. Ahimsa is impossible without fearlessness. p.p.—4
7. Non-violence like charity must begin at home. d b. t.—105
8. Let us fear God and we shall cease to fear man s & w—330
9. Happiness depends on what you can give, not what you can get. d, b. t.—3
10. A moral life without reference to religion is likc a house built upon sand w. w. g —49
11. What is useful, can also be beautiful. m. m. g —
12. Prayer is not asking. It is longing of the soul. P. P.—

13. Drugs and drink are the two arms of the devil with which he strikes his helpless slaves into strupefication and introxication. g t g.—

14. Mechanization is good when hands are too few for the work intended to be accomplished.
m. m. g.—

15. Ramarajya of my dreams ensures equal rights alike of prince and pauper.

16. Political power means capacity to regulate national life through national representatives g. t. g.

17. Khadi to me is the symbol of unity of Indian humanity, of its economic freedom and equality.
m. m. g.—

18 Every revolution of the spinning wheel spins peace, goodwill and love. m. m. g.—

19. All can not become leaders, but all can be bearers.
g. t. g—

20. Only truth quenches untruth, love quenches anger.

Can Science Replace Religion

Kanta Hakoo

ONCE mankind believed in the supernatural Power of sages. Fairy talks were true; magic was real. Today we scoff at the ignorance of the scientists and on the faith of them in religion. What magic could

never claim, science has already accompalished. Science is the GOD of 20th century. Modern men have implicit faith in any miracles or marvels attributed to it. If someone suggested that science was running an aerial train across the sky, people would clean it within the pale of possibility.

Ancient people believe in religion, the outcome of which is nothing only to become conservative and supersititious. Modern age is the age of science not the age of religion. Everywhere due to science progress is prevailing. Science is inventing a number of machines and had also invented e. g. motor cars, the telegraph or the telephone etc. As the Anatole France says, "The sciences are beneficient" They prevent men from thinking. Scientists have made so much superwonders that keep them immortal for thousands of years. Religion also makes man immortal but not so as science. Many of the scientific inventions have become a part of our daily life. Of course religion is a part of human beings, but human beings are completely dependent upon science. Due to various scientific inventions of medicines thousands of people get their lives back Science has brought us comfort and amenities of life. Victory is due to the scientific inventions only, but religion has no hand in it. German scientists surpassed their companions of the other countries. German scientists won the highest science prizes, the Nobel prize in chemistry eight times, in physics five times and in medicine thrice This bids fair to be overall—time record. Science has won the space of time according to religious beliefs—the man was unadvanced and his brain remained undeveloped. Due to some miracles of

world everybody tried to develop his brain and think over everything to verify it and to study it. Science enlightened men and religion made men religious minded.

Every progressive step is due to science. Science made dreams into reality. Modern age now believes only in science and not a bit in religion. With the advancement of science the religion loses its hold.

The recent advances of science have beaten magic and old craft holders. The jet-planes and canets are supersonic, they travel faster than sound Their speed is over 700 to 1,900 miles per hour. If air-speed continues to take such strides ? We may soon be having trips to the Moon or the Mars. In fact, thousands of persons have booked their seats by the space plane to the moon. A firm in Japan is selling plots on the moon. Penicillin, recently invented drug, is another miracle of science. Straptomycine is another drug that cures T. B.; chloromycetin is a quick cure for typhiod fever, T. B. pneumonia, and other dangerous diseases are no longer fatal.

Science has really surpassed religion in each and every respect of daily life. In wars, in scientific researches, in medicine researches, in machines—science helped wholly, science has won the universe as well as religion. Before 20th century people's brain were hidden due to their false faith in religion. Religion also is part of our life but science exceeded so much that it has so replaced religion.

"LAVOISIER"

"The father of modern chemistry"

Sushma Bazaz *8th Class* (*V*)

Antoine Lavoisier was a great French scientist who first laid down the fundamental laws upon which the modern chemistry exists. Besides this quality he had other qualities also: a great democrat of state affairs, educationist, economist and an agricultural expert. But his main contribution is in the field of chemistry. With him comes the use of balance and some basic laws of nature

Lavoisier was a brilliant creature with efficient brain and worked under the professor of Bouadelin. He got interested in the theory of fire. Why do things burn ? This was his main problem He needed a lot of money for his experiment, so he purchased the right to levy taxes. For eleven years he carefully burnt different substances under exact conditions used sealed vases. Lavoisier made his great discoveries from these experiments. He established an astounding truth that matter is indestructible, though it may change physically or chemically.

Lavoisier served the scientific chemistry—standardisation of scientific names. It was he who gave the names oxygen and hydrogen. He also showed the reality of chemistry of human body.

When the French revolution broke out, Lavoisier welcomed it. The new government put him at the

head of the treasury. He worked out a decimal system of technical training. But his rivals gave him no peace. Marat one of the leaders of French Revolution was jealous of him, for some time back his paper had been rejected by the Academy. Marat started a compaign against him, as such he was condemned as a wealthy friend of king. Therefore on 8th May 1794 he was guillotned. Before his death he had corrected a number of mistakes of the ages and put new instruments, an exact meaning into our mouths. He was a great citizen of the world and the father of chemistry.

"It took no time to cut off his head. A hundred years will not produce such a head again".

The Structure of Mars

Asha Nehru *10th C (V)*

WITH our present planetary knowledge, we can say that the Mars is an important member of the solar system, which is constituted of a central star (The Sun), nine planets, thirty moons, 30,000 as teroids and about 100 billion comets, in addition to countless dust particles, gas molecules and dissociated atoms.

The planets which exist in our solar system are classed in two groups according to their relative size and density.

1. The Inner Planets : These are denser and solid.
2. The outer Planets : These are composed of lighter elements.

A great gap exists between the inner small planets and the outer giants planets, which contain numerous asteroids.

Mars is the fourth beautiful planet in order of distance from the sun and next beyond the Earth. The distance of Mars from the Earth at perihelon is probably 35,000.000 miles and at aphetion about 63,000,000 miles.

Mars turns on its axis once every 24½ hours and it takes 687 days to circle the sun but has a very elliptical orbit. At one stage, it is only 128,000,000 miles from the sun and at another about 155,0C0,000 miles.

Mars is much cooler than the earth temperature measurements have been made on the martian surface by infrared radiometer. Individual areas on its diurnal side have a temperature not exceeding—15c on the nocturnal side, there are regions, as reported by the investigations of soviet Mars 2 and Mars 3, which have temperature exceeding that the environment by approximatetly 20°c to 25°c.

Martian atmosphare is extremely thin and it is composed of carbon dioxide (Co_2) mostly and probably Nitrogen (N_2) and argon, with very little oxygen (O_2) and water vapours. Regarding the atmospharic pressure of Mars it has been proved to be about 1 to 2% of that of the Earth, or about the same as our atmoshare at an altitude of 80,000 feet (about 24616 meters).

Regarding the origin of Mars, it can be stated that it had its origin exactly in the manners in which the other planets were born.

What is the exact mechanism, it is difficult to answer as yet.

Smile a While

Sushma Koul *10th B (V)*

1. Once an inspector visited a village school. He went to a class and asked one of the students :-
   "What is my age".
   The student replied, "You are fifty".
   On finding the answer correct, the Inspector was pleased with the boy's cleverness. He asked him, "How did you calculate my age"?
   The student replied, "My brother is twenty five and he is half mad. But you are "full mad", therefore your age must be fifty".
2. An Englishman :- (To an Indian)
   There are men of different colours, (black, grey and white) in your country. But we have men of same colour (white).
   The Indian :- (To the Englishman)
   All donkeys have the same colour while horses are of different colours.
3. Teacher :- (To students) I will be on leave tomorrow as I am going to see my parents. If you want to ask any question from me, you must ask now.
   A student :- What is the meaning of this ? "I do not know".
   Teacher :- मैं नहीं जानता
   Student :- If you do not know the meaning of this sentence. You kindly inquire about it from your parents when you go to home.

Fashions in Colleges

Lalita Kumari Bhan *10th B (V)*

COLLEGE students have become very fashion minded. Fashion dominates the life of a considerable majority of them with the exception of poor students who cannot afford the luxuries of fashions. Almost all the students regard it as the essential part of their duty to march with the fashion and thus appear upto-date and modern.

Boys as well as girls spend much of their precious time on toilet. Boys are seen dressed in expensive suits of the latest cut. They are skilled judges in the matter of dress and eye one another's clothes with keen interest. Each tries to excel others in the beauty and design of his clothes; critical remarks are hurled upon class-mates whose suits do not sit upon them properly or whose ties do not not match their suits.

Students often keep adjusting their ties and handkerchiefs in their coat pockets and pay less attention to their class lectures. A recent trend among college boys is to wear what are called "drain pipe trousers' and 'bell bottom slacks'. Many boys look so odd and fantastic in there trousers and slacks that one feels a strong temptation to kick their bottoms.

If male students are eager to look smart and modern, female students go two steps further. They regard fashion as their special right. Girls have a natural and inborn love for pretty dresses. They also wear 'Bell bottom slacks' and brighty coloured clothes as boys do. Their hair styles also present a large variety.

Every student thinks it desirable to know all about the leading film actors and actresses. They can spare to forget the formulae of Mathematics or laws and hypothesis in physics or chemistry but they do not forget the names of pictures in which Dilip Kumar, Raj Kapoor, Dev Anand, Dharmendra, Rajesh Khana, Jetendra, Nanda; Sadhna etc. might have acted,

This is the time when all these things should be curbed and stopped. The pass percentage in the various university examinations every year shows how much harm these fashions are doing to the student community.

READING

Mr. Kalyan Kaul *B.A.B.T.*

TO practise the art of reading, develop a hungry, curious, questing-mind and then seek your answer in books. You open doors when you open books-doors that swing wide to unlimited horizons of knowledge, wisdom and insperation that will enlarge the dimensions of your life.

Through books you can live a thousand lives in one. You can watch the rise and fall of civilization, the eble and flow of mighty battles and the changing pattern of life through the ages.

Through books you can know the granduer of poetry, the wisdom of the philosophers and the findings of the scientists.

Through books you can start to-day where the great thinkers of yesterday left off. Thinkers, dead a thousand years are as alive as their books to-dry as when they lived.

Read them from the vast stone house of books at your command.

Read several books at a time, turning from one to the other as your mood changes.

Read with a pencil in your hand, underlining the important passages, so that you can quickly review the heart of the book

Read something each day. Create the habit of regularly reading some lines from a book.

Read to increase your knowledge.
Read to lead and read to grow.

PATRIOTISM

P. N. Mattoo (*J*)

How can a man die better
Than facing fearful odds
For the ashes of his fathers
And the temples of his God ?

Patriotism is one's love for one's mother land. It is quite a natural feeling. The country which gives us birth and where we are brought up has the sweetest associations for us and hence we are endeared to

it by the closest ties. Some nations, like the Germans called their country Father-land and others Mother-land. But these show with what love and affection we regard our home, "East or West, home is the best" is an old saying. Our country appeals to us to be the best on the earth. Even a savage Negro would refuse to part with the burning sands of his arid regions.

There is a kind of false patriotism which is bad It teaches us to love our country by hating others, like false pride in every thing good or bad pertaining to our country and shut our eyes to its defects and shortcomings. This wrong and perverse patriotism degrades us and is of great hindrance in the way of true progress. We should love our country by all means but we should not hate others. We should appreciate and admire, and if necessary, imitate what good and noble is in them. True patriotism lies in uplifting our country-men in encouraging manufactures and industries, in spreading education among the masses and in making our people happy and prosperous. Love of our country must be combined with the spirit of our service but it must be borne in mind both love and serviee should be guided by the light of knowledge and wisdom. India needs true patriot men indeed with the spirit of sacrifice and service, ready to lay down their all at the altar of their mother-land. India is a poor country and is educationally, industrially and politically very backward In all these directions there is need of true, and earnest patriots.

The History of Women's Education in Kashmir

Mrs Gauri Kaul
H. M. Kashapa

EDUCATION is a very comprehensive concept that can notes not only the intellectual upliftment of the individual but also his or her physical, emotional and moral development as well. Any educational set up, or any pedagogical apparatus that emphasises only the academic training and almost neglects other equally significant aspects of personality growth is not a valid instrument of social change. The progress of a school cannot therefore be assessed by a mere statistics of admission from year to year and reports regarding the success of its Alumni in various academic disciplines and skills at public examination. For a majority of girls, the high school is the end of their schooling. The success of a school therefore depends, to a large extent, on the quality and frequency of programmes that help develop the intellectual attainments, emotional stability, qualities of enlightened leadership and proper habits and attitudes of work among the girls.

It is true that the intellectual attainment of our students in these schools is not of the measured correctly by the examination results. The correlation between an individual achievement as determind by his examination result, with his success in life is often not very significantly positive but it is generally accepted, that the university marks, though not truly representative of an individual's success do can note to a great extent, the success of a group as a whole.

It is observed that women of Kashmir during the Hindu period played decisive role in the affairs of the state Be it as queens or as ordinary inmates of the Harem or as Courtesens, women come frequently in the picture. Along with this it is worth noting that, "Women of atleast the upper classes received education of, not only a general nature but in diplomacy and in state craft too. Balhana, the poet laurate at the court of the Chalukya Darmadi (11th century A D) says in the last canto of his, Life of Vikaraman Kadeva, while describing his home and that the women of Kashmir spoke Sanskrit, Prakrit fluently.

During the Muslim period it is observed about women's education that, "It seems to have been widely spread among well to do ladies who were very cultured. They opened schools, built monastries and mosques and took an active interest in public affairs, as is evident from the career of Sura, Hyat Khatoon, Gul Khatoon and Haba Khatoon.

The women of the lower classes however, were illiterate for they had neither leisure to attend schools, nor the means to employ private tutors. But as the life of Haba Khatoon, the queen of Yusuf Shah, shows the opportunities were not wanting even for peasant girls who were keen to acquire knowledge. Badshah-(Zain-ul-abdin) the great king established "Dar-ul-ulum or the university at Naushaher, not far from modern Srinagar, was a great monument of his love of learning. But on the whole, education dces not seem to have been wide spread among the women of mediaevel of Kashmir. There are no doubt instances of women of

well to do families receiving education. But on the whole the masses were ignored.

In 1846 Kashmir was made over to the Dogras. The first ruler, Maharaja Gulab Singh, had no time to attend the peaceful activities of the state. In 1863 there was no school whatever, boys and girls, existing in Kashmir, "until 1880 not a single school had been opened even in the capital to impart illitracy".

As a matter of fact the start of women's education in Kashmir is closely linked with the set up of Christian Medical Institutions in the state. At this moment the appearance of missionary woman in Srinagar was useful in breaking some ground in women's education.

Life in Kashmir was steeped in orthodony conservatism and supersititions and had such a hold on people that they felt loath to send their girls to school. Naturally therefore women's education suffered a great set-back to the detriment of the emancipation of women in Kashmir. When such was the case with Kashmir, some missionaries and private institutions took an initiative to solve this big problem of women's education-

(To be continued in the next magazine)

Free Bangla Desh-Some Facts

Miss Sabiha Sadat *10th A (K)*

BANGLA DESH with an area of 55,127 sqr. miles and a population of 72 million is situated to the east of the country. This land is with a rich cultural heritage and has produced men of letters, scientists and intellectuals. We can rightly feel proud of the illustrious sons of this soil—Guru Dev Tagore, Qazi Nazrul Islam and others. The national enthem—Jana Gana Mana—adopted by our country has also been composed by Guru Dev Tagore

As a result of partition of India the country became part of Pakistan. No serious attempt was made by the rulers of Pakistan to develop this country and help the people of the land The Military rulers of Pakistan treated it as a colony and exploited its raw materials like Jute, Coir, Cotton etc. to their own interests. Seventy percent of the revenne of East Bengal was spent on the development in West Pakistan. The mills and factories were being run by businessmen of West Pakistan No effort was made to provide jobs to the youth of Bengal with the result that the unrest became perpetual and a stage came when the people under the leadership of Bang bandhu Sheikh Mujib-ur-Rehman rose in revolt against Pakistan ruling Junta. The foolish military rulers instead of listening to the people and their leaders. Sheikh Mujib dealt the situation in a brutal fashion. A reign of terror was let loose on the freedom loving people ot Sonar Bangla on March 25, 1971. First attack was made on

the University at Dacca where students sleeping in their Hostel Rooms were killed mercilessly. This was done deliberately to pick out flower of intellegentsia lest the Bangla Desh should have an intelligent leadership in the near future.

The reign of terror became wide spread at Jessore, Khulna, Kushtia, Mymensingh, Sylhet, Chitta gong and other important towns with the result that more than a crore of people—men, women and children of all faiths had to take refuge in India. Our sagacious Prime Minister, Shrimati Indira Gandhi, came to the rescue of these refugees and helped them in every way. For India it cost 180 crores for six months. About thirty lakh innocent people, men, women and children of all faiths, Hindus. Muslims, Christians and Budhists were killed by the Military rulers mercilessly. Later people of Bengal united themselves and the people's Army-Mukti Bahni, faced military rulers with courage. The people of India true to their tradition, helped the oppressed people of East Bengal. The army butchers of Pakistan had to surrender arms before the joint command of Mukti Bahni and India in December last. About a lakh of Pakistani Army were taken as prisoners of war. The people's Government of East Bengal declared their country as a 'free Bangla Desh'. The Government of India helped and continues to help the new Government to remove the sufferings of the people. A 200 crore aid-pact has been signed between the two Governments. The country is in a shettered condition and it will take much time to Sheikh Mujib to re-build the economy of the country. All of us should wish well to the new nation of Bangla Desh and to its freedom loving people who are wedded to the soil of Sonar Bangla.

Place and position of women in ancient India

Nirmal Kaul (*K*)

THE status of Woman and the relation between man and woman throughout the ages has always been a fascinating subject for students of human society. The position and status of woman may be regarded as the true and fair test of the culture of the peeple. Hence the study of Woman is essential in forming the opinion about the real civilization of the people of a country.

It is unfortunately beset with difficulties as far as our country is concerned, because our history extends over three to four thousand years. No single centurary or a part there of can supply proof or evidence with regards to the status of woman in all ages. This is perhaps the reason why almost diametrically opposite views have been entertained regarding the position of woman of India. Some have ox held that the position accorded to woman by the Indians was the heig-hest everknown in any other country in any age. On the other hand people are not wanting to regard Indian woman occupying a very degraded position as compared with the woman of other countries. There is perhaps a great deal of truth in this seeming controduction. For each view is ture more or less of dirferent ages in India.

The earliest picture of Indian society is offered in the hymns of Reg-veda. Here, we find general position of woman, quite elivated and respectable. The

woman in the Vadic-era held a high position both at home and in society. As a wife, she was the mistress of the household and real partner of her husband, all the religious duties. It may be remembered that the social duties and the religious duties were almost identical. If not more, to some extent we find some instances of this kind present even in these days. Hindu marriages cannot be performed without the presence of woman the mother of bride or bridegroom. Even "Hawnas" can not be complete if woman does not participate actively in it. Of course unmarried person has no right to perform such rituals. He has no social position, woman also took part in the outdoor life, for there was no "Purdah" system She was respected by all the members of the family, and mixed freely in society.

Woman was given the education which was not different in any way from that was intended for man. As a matter of fact, both man and woman enjoyed the same opportunities for intellectual and spiritual emancipation, and persuit of spiritual ideals. It is totally a wrong conception to think that woman was not allowed to read scriptures. On the other hand some of the women of vedic era have even written commentries on some scriptures and laid down social laws. Learned women were not exceptions those days and we have so many names written in religious books.

Girls grew up as free as boys and had freedom to choose their husbands. In Reg-Veda there is a hymn meaning blessed is the girl when she, well dressed seeks (life) compaion from among all people. This

shows that girls occupied the same position and previlages as boys. This was the time when girls were married when they had reached the marriagable age after 16 or 18 years. Later all these previlages were snatched away from woman. This involved many changes. The free choice of husband came ro be out of practice. Girls were now forced to stay at home and it limited the scope of education and other social activities. Child marriage became a fashion. The invasion of Muslims, the force abduction by invaders snatched the freedom from the fair sex and ultimately changed the status of women. Woman became dependant and weak. Social girls crept in which are even present these days. The doctrine of woman as being the cause and the seat of sin was preached by the invaders. People forget the old conception of woman noble, inspiring and great. She was deprived of all the rights and duties. This resulted in positive detoration in the morals and values in society. Girls who fined that they cannot achieve what they want by fair means, adopt wrong means to achieve their ends. Some times it is genuine desire for possession of something which they cannot afford both economically and morally, that makes when resort to anti social methods of attaining them. Poverty illiteracy and lack of their rights, in society all work together to make them violate the codes of morality and social order. The healthy atmosphere which prevailed was lost this by the loss of freedom. The practice continues and wowen, who are denied their human rights, woman who are always playing the subserviant role have not the capacity to do right and honourable things. Thus woman

never contributed to the development of the society and country for few centuries.

But the tide turned in the later 19th century, marked allround renaissance in India. Woman once again immerged as a powerful force. Perhaps the idea of democracy could not be without some effect in our country as well.

Not-with standing the rapidly changing times in which we live and variations in modes and manners, habits and customs, dress and out look which are becomming increasingly noticeable the Indian Wowan has not yet substantially deviated from the old ways of life. Mode-rnization with all its attendent consequences good as well as bad, has affected only a few of our Women in large town's and cities. The rest continue mostly as they were from early times. There are many who still feel that the assertion of equal rights with men can be best achieved by wisely following the rules of life prescribed for women in ancient India. This attitude does not mean that one should continue to cherish the beliefs that prevailed in ancient India about the rights and duties of woman, thus putting back the hands of clock. What is necessary is to see how far adjustments and changes are called for in the present environments For instance the modern women can think of careets for themselves in the fields like Journalism, medicine, law and teaching professions to become more useful unit of society. If all of them attend domestic duties as Mahatma Gandi wanted only few will be left to attend to the bigger task of reforming the society. After all woman at every stage, guides

and inspires man for better and useful duties. It is upto her to form tne habits or to change them.

A woman in India had always been shrewd and cultured. She has always been able to get much praise from the western world for being a model of self sacrifice who thinks more of her duties than rights. The woman of the west who is always conscious of her rights and never of duties standno comparison to her She lives a life of haste. hurry and fashions. She has little or no time to look after her children and husband who often fall pray to evil practices.

Man does not Live by Bread Alone

OR

The Necessity of a Hobby.

By **P. N. Dembi**
B A, B T., M.D.H, C.S.G.M.
Retired Headmaster

'Man does not live by pocket and stomach alone'. This is an old saying. It clearly indicates the presence of some other things besides money and food essential for the sustenance of the life of a human being. A man's aims, ideals, love, desires etc. go a long way in keeping the flame of life burning in him.

Beasts need food, sleep and some sort of enjoyment to keep them alive. They have no higher aims, ideals and desires. If men also lived by these things alone then they would surely fall in line with beasts.

There would be nothing to tell the former from the latter. A beast in human form would be the name given to man. But he has higher ideals and desires to tell him from beasts He is the highest creation of God, so say the scriptures. And these are correct.

The daily repetition of the same monotonous programme of life would drive a man to end his life, and, the sooner the better. if there were no higher aims. Food, sleep and money alone with no higher aims would make life a burden, useless and hateful. Eating, drinking and making merry, to what end ? Why this toil ? Beasts do the same. Are we in no way higher than them ? Yes we are. We are the highest creation of God. We have higher aims.

These aims we fulfil by following some hobby; work in a playway spirit, creating something and soon. These things keep a man busy and he takes long leaps in this life without getting tired of its monotonous nature.

There have been people who have even forgone their meals in the pursiut of their ideals. Newton, the great inventor, once, forgot to take his food as the flame of his life was kept burning by his engagement in his inventions. These inventions have sustained the life of many a man. Madame Curie, Edison, Benjamin Franklin and Faraday are only a few examples. The life of even nations has been sustained by following higher aims and ideals. Russia and the U.S A. have taken to space flights, landings in other planets and soon. They are taking long strides in the achievement of these aims which are the very life-blood of

their existence. The writer of this article follows the hobby of the Homoeopathic medicine. Service to mankind is his aim which keeps him alive.

Note: All rights of this article are reserved by the author.

The Melody Queen of India

K. Sanjay Razdan 9*th A* (*K*)

WHO does not know the Quil of India and has not heard her melodious tunes being sung daily: The Quil, when she sings, males everybody stunt and really there is a moonlight in her throat. No doubt this is gifted talent bestowed on her by God.

The Quil of India is our melody Queen worthy Lata She was gifted to Bharat by God on 28-9-1929 at Indore, on a Saturday night. She is the world's most recorded artiste with over 20,000 songs approximately in the following languages, in a career of 28 years—Sanskrit, Marathi, Punjabi, Bengali, Assame, Hindi, Vraj, Awadhi, Bhojpuri, Gujarati, Mythili, Oriya, Nepali, Kanarese, Telugu, Sinhali, Urdu, Marwari, Tamil, Konkani. She is playback singer composer, former actress and producer. She was rewarded the Padma Bhushan in 1969. Best playback singer trophies 1958 (for a song in "Madhumati"), 1962 ("Bees Saal Baad"), 1965 ("Khandaan"), 1969 ("Jeene ki Raah"). After the last-mentioned, made the unprecedented gesture of renouncing awards in favour of newer talent She has

sung first film song "Nachuya Gade Kheluya", recorded for a Marathi film "Kiti Hasal", 1942, but not used. First playback song in 'Aap ki Sewamin". (Hindi, 1947).

Just to give a brief description of her family is :- Lata's father was Shi : Dina Nath Mangeshkar; born : 26-12-1900, died on 24-4-1942 Noted classical singer, stage actor.

Mother : SHIMATI, aged 63.

Sister : MEENA, born on 7-9-1931. She is also a playback singer, music idrector. First playback song "Ram Ram Pahune" (1950 Composer : Lata Mangeshkar). Music direction in Marathi film "Mansala Pankh Astat", 1961. Married to Dattatraya Khadikar.

Sister : ASHA (Bhosle), born 8-9-1933. Noted playback singer since 1948 First playback song in Hindi film "Chunaria", 1948. Twice winner of Filmfare trophy 1967 ("Dus Lakh"), 1968 ("Shikar").

Sister : USHA, born 15-12-1935 Playback singer, music director, distributor under the banner of Mangesh Vitaran. First playback song : 'Bhabi aai", in Hindi film "Subaha ka Tara", 1954 Produced Marathi film "Pawanakanthcha Dhondi', 1966, winner of a filmfare award, Composing music for Marathi film "Aaiche Mangalsutra" currently in production.

Brother : HRIDAYNATH, born 26-10-1937. Playback singer and music director. First playback song. "Yeh Kaisi Duniya" in Hindi film "Diwana" (1952). Music director of "Akash Ganga" (Marathi, 1959), "Dharmakanya" (Marathi, 1969), "Prarthana" and Harishchandra

Taramati" (Hindi, 1970). Also composed for Lata Mangeshkar's basic songs, "Dnyaneshwari", "Geeta" and "Koli Keet". Married to former actress Bharati Malwankar, daughter of Marathi Comedian Damuanna Malwankar.

Great men have great histories at their back and we see that it is always from the poor that men of talents are born. Take history we see that Nepolean Bonapart was also a poor man and by the dint of his great mother he rose to be the "Nepolean the great". It means great men have great mothers Likewise there are other instances and we find always that it was the poverty stricken wheel of life which turned out the great men In the same way Lata ji—the melody Queen has run in her early age the pangs of poverty which in latter age have developed her to be a world renouned singer. She lost her father in her early age. The load of whole family fell upon her shoulders. She with a great courage managed the affairs and did not allow the family to rot.

On asking as to how this peculiar inspiration of singing has come to the Mangeshkar family. She has rightly spoken that this inspiration was derived by them from their Baba—father. She was only six years when she began her screen career and acted in four Marathi and four Hindi films. One peculiar film Lata remembers had a scene showing several orphan boys and girls singing in the street. The film was titled "Maze Bal" for the first time Lata and her sisters and brothers were all in the cast. Reminding of the day Lata said, "had it not been for master winayak we might have been enacting the scene in reality".

The film career she had to adopt was per necessity. Talking of a film career Lata had said "I disliked acting. I feel self-conscious looking at my self on the screen. It was almost a punishment, But I had to do it".—It was a choice between starring in the street and acting on the screen—she preferred the latter.

In short Lata Mangeshkar is the life of the film industry at present and without her there is no charm to a film. Among female singers, Lata cccupies a unique position. Today she is the only singer who has sung for the most of the old masters One can go on adding to the list without exhausting the list in her personality.

When anyone visits her, Lata is the picture of cordiality and geniality. But when a musically minded person visits her, Lata is more than that—she is warm, accessible and responsive. In fact she is a melody Queen and remarkable personality who guards more than herself her musical heritage aganist the unreceptive intruder. We can only say that she many live long and give us her melodies ever and ever being the Food of Soul for the Mankind.

We are doing it.

The various activities of the schools under the management of the Women's Welfare Trust in the various fields are summarised below :-

1—1 Celebrations of sweet memories are held on the dates given against each :

a) 8th May—White Lotus Day (Death anniversary of Madam H. P. Balavatsky-co-founder of the Theosophical Society)
b) 21st May—Buddha Jayanti
c) 27th May—Death Anniversary of Pt. Nehru
d) 15th August—Independence day celebration
e) 1st October—Dr. Annie Besant's Birthday
f) 2nd October—Gandhiji's Birthday
g) 14th Nov.—Nehru's Childrens' Day
h) 26th January—Republic Day.
i) 30th January—Gandhiji's martyar day

1—2 Holiday Home Camp :

This year fifty girl students participated in the Holiday Home Camp at Nunar. This was sponsored and financed by the Social Welfare Department. The Camp was located in the Govt. High School building Nunar. I on behalf of the Trust Board extend gratitude to the State Department of Education for providing facilities to the campers and its organisers at Nunar, specially to the District Education Officer and Shri D. N. Mutto, the Headmaster.

The Camp lasted for fifteen days from 3-8-72 to 17-8-72. During this period all possible facilities as regards indoor and outdoor games, excursions to the

near-by sites like Sonamarg, Kangan and Manasbal were provided. The students were expected to the general routine given below :-

a) 4 hours—Personal time in the morning and evening including cleanliness, prayer and walk.
b) 2 hours—Home craft and intellectual work.
c) 6 hours – Games, cooking and manual work.
d) 2 hours—Rest and recreation.
e) 2 hours—Physical exercise, cultural activities etc.
f) 8 hours—Necturnal rest.

The Camp has far reaching results and prepare the girls for community living which is laid stress these days

1—3 School Excursion :

The students according to a scheduled programme are supposed to have an outing just to apprise them about the natural phenomena, living habits of the villagers and their occupation The students went out to Khag, Kukarnag, Gulmarg and Nishat.

1—4 Physical Activities :

This is a regular feature of the school Curriculum. The students of the Trust schools participate in the N. F. C. activities and tournaments organised by the Directorate of Physical Education. The programme is prepared in such a way as to contribute not only to the physical fitness but also to mental alertness and development of qualities like obedience, leadership etc.

1—5 Girls Association :

As previously published in the journal last year, this Association continues to work as usual. In this

modern age, the role of the woman goes much beyond the home and bringing up of the children She is now adopting a career of her own and showing equally with man, the responsibility for the development of the society in all its aspects. This is the direction in which we move and prepare programme for implementation in the Girls Association.

1—6 Cultural Wing :

Music is popular with the girls, The provision of its teaching has been made in all the Trust Schools interest shown by the students in picking up this Art has helped us in developing a separate Cultural Wing in each school.

Last year, on the Parents' Day Function presided by the Honb'le State Education Minister, the students of this wing gave performances worth appreciation The Honb'le Minister was pleased to award Rs 1000/- for its further development.

1—7 Parental Conference :

This is an integral part of the school activities. Annually such a conference is held wherein the students are awarded prizes and Annual report showing therein the working of the Trust schools and improvements made, are read to the parents of the children and other dignatories etc.

1—8 Mental Browsing :

The Library facilities are provided to the students. This year, we have established separate wing Children Library where in the children of the community and their educated mothers are benefitted by reading books on jonvenile literature. This wing of the library section is sure to form as a neclous of propagating interest in extra reading,

1—9 Scholarships :

The Women's Welfare Trust Management has kept a provision for financially helping the needy and well deserving children. Besides this Shri R. K. Kaul of Balgarden continues to donate a substantial sum for the orphanage students reading in the Trust Schools.

1—10 Pre-primary Education :

This year the Trust Management has started two classes for the students of age groups 3–5. The total number of students has exceeded 60 and there is a scheme of providing more accomodation and facilities to accomodate more students.

1—11 Teachers Meet :

In the Trust Schools we lay stress on the true dedication of work and for that teachers meet monthly to devise ways and means of improving the working of the schools and aim at developing the Institutions as the seed form in the common school system of public Education.

1—12 Milk Scheme :

The State Social Welfare Department has entrusted the Women Welfare Trust with a Milk distribution centre for the children of the community within the surroundings of the School. This will cater the needs of 200 children within a minimum income of Rs. 200/- per month in the initial stage. The inaugaration of this milk scheme was made on 20-9-72 by the General Secretary (Shree D. N Dhar) of the Trust.

1—13 Debates :

Debates are organised and held regularly. Current topics are debated and interschool debates are also organised to promote comprehensive among the students. There is a scheme of encouraging the participants in the debates by giving trophies and cash awards.

1—14 Academic side :

The Trust schools have shown all along good results in the Matriculation examinations. This year the pass percentage results has touched 95. Appreciations are received from all the quarters and the admissions in the High Department are pouring in large number so much so that we have to close this due to lack of accomodation. This refusal goes against our policy but this is beyond our control.

तमसो मा ज्योतिर्गमय !

यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः ।

WHERE WOMEN ARE ADORED THERE GODS DWELL

वसंत

वसन्ताँक १९७२

वीमेंस वेल्फेयर ट्रस्ट स्कूल्ज़ की

मुख पत्रिका

विषय सूची

सिकन्दर और साधु

—पुष्पा तिकू (व० हृ० स्कूल)

जब सिकन्दर ने उत्तर पश्चिम प्रांत को जीत लिया और पंजाब विजय के लिए चला गया तो सिकन्दर को पंजाब में ठहरना पडा। उस समय करने उसको अपने गुरु अरस्तू की बात याद आ गई। गुरु अरस्तू ने एक दिन सिकन्दर से कहा था कि 'भारत विचित्र देश है।' भारत में धन दौलत की कमी नहीं है। किन्तु जनता इसकी ओर ज़्यादा ध्यान नहीं देते हैं वहां ज़्यादातर लोग त्यागी हैं और अधिकतर लोग परमात्मा के ध्यान में रहते हैं, एक दिन सिकन्दर को किसी ने बतलाया कि रावी के तट पर एक साधु है जो बडा पहुँचा हुआ व्यक्ति है। सिकन्दर उस साधु को देखना चाहता था। एक मन्त्री को बुलाकर कहा कि यहां रावी के तट पर एक साधु रहता है, तुम वहां जाकर साधु से प्रार्थना करो कि बादशाह आपका दर्शन करना चाहता है कृपा करके उसको दर्शन देवें। मन्त्री साधु के पास गया। परन्तु साधु ने बादशाह के पास जाने से इन्कार किया। मन्त्री दुखी होकर बादशाह के पास आया और कहने लगा – महाराज साधु ने आना अस्वीक़ार किया। फिर सिकन्दर बहुत सा धन, शाल दुशाले, नाना प्रकार के फ़ल, फूल और कुछ दरबारियों के साथ साधु के आश्रम पर चला गया। जिस समय सिक़न्दर वहां पहुँचा तो साधु आश्रम में पाठ पूजा में मग्न थे। इसलिए कुछ समय तक ठहरना पडा। जब साधु ने नेत्र खोले तो सिकन्दर हाथ जोडकर उसके पास आए और साधु से बात चीत आरम्भ की। सिकन्दर ने प्रार्थना की महाराज मैंने बहुत सारे देशों को जीता पर्याप्त धन, दौलत, सोना आदि प्राप्त किया मगर फिर भी देश जीतने और धन दौलत प्राप्त करने की इच्छा रहती है। साधु ने उसकी बात सुनी और कहा—हे राजन् सुनो आपकी आयु इस समय ३३ वर्ष की है और आपको केवल १२० दिन और जिन्दा रहना है अपने देश को जाते समय आपकी मृत्यु बाबुल के स्थान पर होगी। अब आपके पास कम वक्त है। अगर यह वक्त आप भगवद् भजन और अच्छे कामों में बिताओगे तो

तुमको शान्ति मिलेगी—आज तक ज़ोर ज़ुल्म से धन, दौलत प्राप्त की। अब दीन दुखियों और ज़रूरत-मन्दों में यह धन बांटो, इसीमें आपका कल्याण होगा। धन, दौलत, जमीन आदि किसी के साथ नहीं जाती है जैसा खाली हाथ आता है वैसा खाली हाथ जाता है।

सिकन्दर, इस त्रिकालदर्शी महात्मा की बात को भूल न गया। एक बार सिकन्दर ने सभी दरबारियों एवं सेना नायकों को बुलाकर उन्हें आदेश दिया कि मेरे मरने के बाद मेरे शव को धन, दौलत, जवाहिरात, आभूषण, हाथी, घोडे, रथ आदि से सजाना चाहिए और मेरे दोनों हाथ चादर से बाहर रखना चाहिए ताकि लोग देख सकें कि सिकन्दर इतनी धन, दौलत, छोडकर खाली हाथों जा रहा है। यह थी भारत की शान, जिस शान ने भारत का नाम रोशन कर दिया। यहां ऐसे साधु थे, जो त्यागी थे और किसी चीज़ के लिए लालच न करते थे और थे त्रिकाल दर्शी।

भारतीय संगीत

—सुश्री सुरेन्द्र कौल (क० ह० स्कूल)

संगीत आधुनिक समाज का एक प्रधान अंग है वह शब्द इतना लोक प्रिय हो गया कि इसकी व्याख्या करने की विशेष आवश्यकता नहीं रह गई है। संगीत के वैसे तो कई अर्थ होते हैं किन्तु हमारी राय में इसका शाब्दिक अर्थ तो इस प्रकार है जो साथ चले उसे 'संग' कहते हैं उसी से 'संगति' हो गई है और सगति से ही 'संगत' बनता है जिसका अर्थ एक साथ मिलना, एक साथी बन जाना होता है। इस तरह एक साथ चलने और चलाने वाली एकता की डोरी में सब को बांध देने वाली चीज़ का नाम ही संगीत है। संगीत की महान विशेषता प्रेम उत्पन्न करना है। इसमें प्रत्येक प्राणी को एकता के रूप में बांधने की अपूर्व शक्ति है। वैर, विरोध, तथा नाना प्रकार के संसारिक झगडों में फंसे मनुष्य आपसी मतभेद के कारण यह भूल जाते हैं कि हमारा आधार, सर्वव्यापी, सर्वशक्तिमान, ईश्वर ही है। आप चाहें जितना लड-भिड लें परन्तु ईश्वर की शक्ति माया (जिसका

आधार संगीत ही है) की एक आवाज एक ही स्वर, एक ही तान सब को मिलाकर एक सूत्र में बांध देती है।

संगीत कला में तो न कोई हिन्दू है न मुसलमान, न कोई ईसाई है न कोई सिख, न कोई बौद्ध है, न कोई जैन है। सब एक प्रकार से ही तन-मन की सुध भूलकर संगीत सुधा में स्नान करने लगते हैं उस समय वे सब अपने को भूल बैठते हैं तथा लयबद्ध स्वर लहरी में इस संसार की हलचल को लांघकर आनन्द और संतोष की मौज में बहने लगते हैं उस समय हम यह भूल जाते हैं कि हमारे सिर पर चोटियां हैं या मुंह पर दाढी। संगति एकता की जड है उसको किसी सीमा में किसी बन्धन में नही बांधा जा सकता। किसी मुसलमान गायक की स्वर लहरी में बहते समय हमें इसलिए कम आनन्द नहीं आता कि गाने वाला मुसलमान है किसी बंगाली गायक की समुधुर तान के साथ उडते समय, उसकी भाषा न समझते हुए भी हमें उतना ही आनन्द मिलता है जितना गायक के द्वारा अपने गाने बजाने में मिलता है। मनुष्य ही क्या पशु-पक्षी भी इसे सुनकर तन-मन की सुध भूल जाते हैं और यहां तक कि अपनी जान भी गवां बैठते हैं मोर घन-गर्जन से मस्त होता है, मृग बीन की सुरीली तान से मस्त होता है।

संगीत से ऐसी तन्मयता क्यों हो जाती है? संसार का कोई काम बिना ताल स्वर के नहीं होता। हवा का चलना, आंधी का उठना, बादल का गरजना, और नदी का अपनी इठलाती गति से बहना सब कुछ ताल और लय में होता है। हमारे आपके जीवन में जो भी खराबी रही है वह लय और स्वर की गडबडी से। यदि हमने अपने को स्वर में बांध लिया, तो न हम गाली बकेंगे, न क्रोध करेंगे, न बदहजमी पैदा होगी। संगति की लहर में जब हम बहने लगते हैं तो हमारा चित्त एकाग्र होकर परमात्मा में लीन, शांत और सुखी हो जाता है।

संसार के जितने मत-मतान्तर तथा धर्म है सबका एक मात्र ध्येय ईश्वर तक पहुँचना ही होता है। परन्तु उस तक पहुँचने का सब से सरल मार्ग है "संगीत" हिन्दु धर्म के तुलसीदास, सूरदास तथा मीराबाई ने तो संगीत के द्वारा ही भगवान को वश में कर लिया। हिन्दु मत के अनुसार सृष्टि का विकास तथा विनाश संगति के द्वारा होता है। जैसे कि जब प्रलय हो गई और सृष्टि का संहार हो गया

तो शंकर भगवान ने तांडव नृत्य किया तो उस डमरू को ही ध्वनि से १४ माहेश्वरों का जन्म हुआ अतः संगीत ही भाषा तथा साहित्य की जननी है। संगति का शुद्धरस भारत को ही प्राप्त हो सका है और उसकी कला का वास्तविक विकास भी भारत में ही हुआ है।

संगीत का कार्य मस्तिष्क को पवित्र करके चित को एकाग्र करना फेफडों को बल पहुँचाकर फेफडों की तमाम बीमारियों को दूर करना तथा वातावरण को शुद्ध करना है। विज्ञान से भी सिद्ध होता है कि शब्दों का नाश नहीं होता और वे निरन्तर वायुमंडल में गूँजते रहते हैं। हमारे शब्दों का तथा स्वरों का हमारे दैनिक जीवन पर गहरा प्रभाव पडता है।

शुद्ध शास्त्रीय भारतीय संगीत द्वारा हमारा कल्याण हो, हम अपनी प्राचीन कला, धर्म और संस्कृति की रक्षा करें और संगीत को इस छीछालेदर से मुक्त कर अपना उद्धार करें। अपनी इस कला का आदर करना सीखें। हमारा इसके प्रति अनुराग हो।

कश्मीर के 'नाग' (चश्मे)—

कोठार नाग

—शकुन्तला रैणा (व० हु० स्कूल)

अच्छाबल से लगभग ७ मील दूर कोठार नाग है। मार्ग कुछ पक्का और कुछ कच्चा है। नागडंडी से गुज़र कर खुन्दरू सैनिक छावनी से, जो घने देवदारु जंगल में से गुज़रता है, दक्षिणी भाग की सीमा की तरफ जाना पडता है। यह मार्ग करेवा को पार करके कोठार ग्राम में प्रवेश करता है, बस्ती के उत्तर एक ऊँची जगह में यह चश्मा है। मेरे एक सम्बन्धी मुझे अपनी पुत्री तथा पोते को लेकर यह चश्मा देखने के लिए गये।

जब हम चश्मे के किनारे बैठ मेरा विचार ईसा के बाद दसवीं शताब्दी की ओर चला गया। सारी वादी तब घने देवदारु वृक्षों आदि

से भरी थी, सारा चश्मा तब आस-पास के वृक्षों की छाया से नीला बना हुआ चमकता था। जैसे कि हम आज 'वेर' का नील नाग देखते हैं। यह गांव नीचे किया हुआ होगा और औषध के गुण वाले चश्मे का जल लोगों को भिन्न-भिन्न स्थानों से आकृष्ट करता था जैसे आदमी लोग गर्म जल वाले मेरु—वडवन के चश्मे में नहाते हैं। वार्षिक मेले पर लोग रोगियों को यहां रोगहीन होने के लिए लाते हैं। इसलिए इस चश्मे का नाम "पाप-शोधन" पडा है इस सारे भाग को कोठार वन कहते हैं। कोठार नाग गोल चश्मा है यह लगभग १५ फुट गहरा है, जल या तालाब के घास से भरा है। ग्रामीन लोगों ने हम से कहा कि जो तैराक हैं वह इसमें तैरते हैं, यह काफी गहरा दीख पडता है। इसके चारों ओर पत्थरों की दीवार है, चश्मे में जल उतर से आता है। नहाने के लिये थोडी जगह है, नहाने की जगह जहां से जल नीचे बहता है वहीं है। इस तरफ एक लिंग के बिना भद्रपीठ है। भद्रपीठ के निकट वृषभ की बैठी हुई मूर्ति के सिर की क्षति हुई है। सिन्दूर मले हुए कुछ पत्थर भी हैं। तीन पुराने 'इलम' वृक्ष भी हैं। चश्मे के चारों ओर दीवार है। यह उतर की ओर से कुछ बिगडा हुआ है। इसी तरफ पांच मन्दिरों के खण्डहर हैं। एक मन्दिर की पांच सीढियां हैं। दूसरे मन्दिर के छत के नीचे सुन्दर खुदा हुआ कमल है। उतर पूर्व कोण में एक और मन्दिर के खण्डहर हैं। मँझला मन्दिर एक दीवार पर है यह भी खण्डहर अवस्था में है। इसके दायें बायें स्थान मनुष्य के कद के बराबर ९ इंच है। जहां कोई आराम से बैठा और खडा रह सकता है। लोग चश्मे के पानी पर गुजारा करते हैं, पहाड की उतराई 'पाईन' (देवदारु) वृक्षों से पूर्ण हैं। मक्की के खेत भी हैं, चश्मे के पानी द्वारा कुछ भागों में शाली पैदा होता है। आषाढ शुक्ल पक्ष तृतीया को मेला लगता है।

एक कृषक से पूछने पर उसने कहा—इस चश्मे के विषय यह किंवदन्ती प्रचलित है :—

> मांकन राज़स मांशि हुंन्द्य कन।
> योदवै गछिहे कोठार वन॥
> तति तस चलहन मांशिहुंद्य कन।

श्री भद्रकाली अस्थापन

—चन्द्रा कौल (व० ह० स्कूल)

सृष्टो सस्थापनाय त्वपहरणविधौ मोहनेनुगृहीषि
सर्वेषाम गर्लातां निज महिम वशांद क्रमेण वैयाल ।
नित्यं क्रीड़ा प्रसक्ता स्नयति सकलं स्वात्म शक्त्या प्रपंच
सानः स्त्रानाय भयाद भिसत फलदा भद्रकाली च काली ॥

भद्र का मतलब है कल्याण, काली का मतलब है करने वाली। भद्रकाली का अस्थापन श्रीनगर से पच्चास मील दूर जंगल में स्थित है। यहां साल में दो बार मेला लगता है। यानी चैत्र शुक्लपक्ष नवमी और असूज शुक्ल पक्ष नवमी को। असूज नवमी पर ज्यादा यात्री देश के कोने २ से यहां आते हैं। हन्दवारा से वडीपोरा—वडीपोरा से भद्र-कल गांव है और भद्रकल से आगे जंगल है। जहां भद्रकाली का अस्थापन है। इस अस्थापन की देख भाल श्री केशव जी महाराज करते हैं और वहीं इस अस्थापन के अधिष्ठाता है। इस प्राचीन अस्थापन को जो पहले लुप्त हो गया था, कैसे संभाला गया इसकी कहानी इस प्रकार है श्रीमान् केशव जी (जो पण्डित जी के नाम से मशहूर हैं) वडीपोरा गांव के रहने वाले हैं। बचपन से ही देवी की लग्न इनके दिल में समाई थी। यही लग्न इनको रोज़ इस जगह ले जाती थी। वडीपोरा से दो मील दूर जंगल में जाना और पूजा करना कठिन काम था। एक दिन देवी की कृपा हुई और उसने स्वप्न में पण्डित जी को कहा कि मैं जंगल में इस पहाड पर हूं। दूसरे दिन पण्डित जी ने उस मूर्ति को निकाला और वहां जगह साफ की। फिर रोज़ वहां जाना, पूजा करना यह रोज़ का काम बन गया। इस पर देवी की कृपा हुई और वहां पण्डित जी ने एक मन्दिर बनाया और अपने हाथों से रास्ता बनाया। दिन रात की मेहनत के बाद जंगल में मंगल बन गया। आहिस्ता २ फूलों की वाटिका बन गई और केशव आश्रम बन गया। अब पानी की किलत महसूस हुई तो पण्डित जो को फिर देवी के दर्शन हुए और उसने वह जगह बताई जहां पण्डित जी ने हाथों से खोदा और वहां गंगा निकल आई जिसका नाम भद्र गंगा रखा। आज तक जो कुछ भी इस अस्थापन के लिए पण्डित जी ने किया है वह अपने

जेब से खर्च किया। यह सारे कश्मीर में एक मात्र अस्थापन है, जिसके लिए आज तक कोई चन्दा नहीं हुआ है और यहां चन्दा जमा करना मना है। भद्रकाली तक जो सडक जाती है वह भी पण्डित जी ने बनवाई है। अब इस अस्थापन का थोडा हाल भी सुनिए :—

प्राचीन काल में चवन मुनीश्वर यहां तपस्या करते राक्षसों से तंग आकर उसने समाधि लगादी और कलकत्ता पहुँच गये जहां देवी की दया से उसको दर्शन हुए। देवी नें उसको कश्मीर आने का वादा दिया। जब देवी यहां आई तो राक्षस घबरा गए। फिर युद्ध की तैयारी हुई। राक्षस मारे गए, जहां राक्षस मारे गए वहां उस जगह का नाम हननवारा पडा। आजकल उसे हन्दवारा कहते हैं। जो राक्षस भाग गए उनपर देवी ने वज्र का प्रहार किया, जिसका नाम आजकल वडीपोरा पडा। फिर चवन मुनि ने देवी की प्रशंसा की। देवी प्रसन्न हुई और कहा कि मेरी प्रतिष्ठा करो। फिर चवन मुनि हडीपोरा से आगे जगल में पहाड पर तपस्या करने लगा। वहां पर पानी की किलत महसूस हुई तो वहां पर एक कुंड खोदा गया। जिसका नाम दुर्गा कुंड रखा गया। चवन मुनि पर इतनी कृपा करके देवी अन्तर्ध्यान हो गई इस प्राचीन जगह को पण्डित जी महाराज ने आज फिर यात्रियों के लिए ६० साल की मेहनत के बाद सुधारा।

यहां ऐसा स्थान है कि मन मांगी मुराद भर आती है। मेले पर उन यात्रियों के लिए जिनका अपना कोई खाने का प्रबन्ध नहीं होता पण्डित जी के लंगर से रोटी मिल जाती है। जो वह अपने खर्च से बनाते हैं। अस्थापन के पास पहुंचने से पहले एक सर-सब्ज मैदान आता है जहां केशव आश्रम है। उसके साथ ही पहाडी है। पहले पडाव पर चवन मुनि का स्थान आता है। उसके ऊपर माता भद्रकाली का मन्दिर है। यह अस्थापन बहुत सुन्दर और मंगलदायक है जिसके अधिष्ठाता पण्डित जी महाराज है चीड के दरख्तों से यह जगह बहुत ही शोभायमान बनी हुई है।

ऋषि पीर साहिब का जन्म

—सुषमा भान

श्रीनगर स्थित बटयार में एक धनाढय मनुष्य गोविन्द जू नामक हो गुजरे हैं। संसारिक उपद्रवों के कारण वह घर में अकेले ही रह गए थे। कई प्रयत्न करने पर भी वह पच्चास वर्ष की आयु तक कुवांरा ही रह गया था। अन्त में एक समय एक वृद्ध स्त्री इसके घर पर इसी सम्बन्ध में आई गोविन्द जू ने उसका यथा योग्य सम्मान किया, नकद तथा जिन्स देकर भी इसे प्रसन्न किया कि उसका (गोविन्द) का विवाह सम्भव हो सकता है। तथा यह आश्वासन देकर वह वहां से विदा हुई।

प्रण को पूरा करने के लिए वृद्ध स्त्री इधर-उधर प्रबन्ध करते २ गुशी नामक ग्राम में पहुँच गई वहां अपनी चतुराई से एक विधवा के घर गोविन्द जू का ब्याह निश्चित किया। अपनी सफलता से प्रसन्न होकर वह गोविन्द जू के घर आई और उसे सफ़लता का समाचार सुनाया। अब विवाह का प्रबन्ध होने लगा। निश्चित दिन पर गोविन्द जू ने दुल्हा बनकर बरातियों सहित सोपोर की ओर प्रस्थान किया वहां विधवा सास दुल्हे को काफी आयु को देखकर चिन्तित हो गई और सम्बन्ध कराने वाली वृद्ध स्त्री को भी जली कटी सुनाई किन्तु अन्त में सज्जनों के ढारस बांधने पर कि यह ईश्वर की करनी है, उसे राज़ी कर लिया तथा शुभ कार्य पूर्ण किया। दोनों दुल्हा, दुल्हन अब बरातियों सहित श्रीनगर लौट आए। वृद्ध स्त्री ने खूब पुरस्कार प्राप्त किया तथा गोविन्द जू के घर खुशियां मनाई जाने लगी प्रत्येक ओर से बधाई सन्देश मिलने लगे। परन्तु दुल्हन की माता चिन्ताग्रस्त थी। साधु सन्तों तथा परम तीर्थों का सहारा लेकर दौड धूप करने लगी। दैव की लीला निराली होती है। बुढिया की लडकी गर्भवती हुई तथा पुत्री और माता दोनों हर्षित हुई। सामाजिक रीति के अनुसार लडकी को ससुराल भेजा गया। सन्तान जन्म का समय आ चुका था। इस कारण मार्ग में ही सोपोर में पहुँच कर गोविन्द जू की पत्नी की प्रसव पीडा हुई। परिमाण स्वरूप नाव में ही एक पुत्र रत्न का जन्म हुआ। यही बालक ऋषि पीर के नाम से प्रसिद्ध हुआ।

उनका नाम कश्मीरी पण्डित समाज 'पीर पण्डित पादशाह—हर दु जहां मुश्किल आसान' नाम से जानता है। इनका अस्थापन बटयार में है जहां इनकी खडाऊं का एक स्मारक है और श्रद्धालु जन अपनी मनोकामना पूरी होने पर वहां 'नियाज' चढाते हैं।

मुझे खिलौने नहीं, किताबें चाहिए

—सुनन्दा कुमारी (क० ह० स्कूल)

एक बालक था, उसका नाम था बाल। जैसे तुम अपने पिता से पैसे मांगा करते हो, वैसे ही बाल भी अपने पिता से पैसे मांगा करता था। पिता बाल को पैसे तो दिया करते थे पर उन्होंने एक शर्त लगा रखी थी। रोज एक श्लोक याद कर सुनाओ और एक पैसा लो। बाल रोज एक श्लोक याद कर अपने पिता को सुनाता और बदले में एक एक पैसा ले लेता। उसकी स्मरण शक्ति बचपन से ही बहुत अच्छी थी। सैंकडों श्लोक उसने कंठस्थ कर लिए थे।

बालक बाल अपने स्कूल के साथियों में 'जो कहे सो कर देने वाले छात्र' के रूप में मशहूर था। एक दिन स्कूल की छत पर बैठा हुआ वह अपने कुछ साथियों से बातें कर रहा था। उनमें चर्चा चल पडी कि यदि उन्हें उस छत पर से भागना पड जाए तो कौन किस तरह भागेगा। किसी ने कहा—मैं एकदम सीढियों की ओर भागूंगा। दूसरा बोला—मैं दो-दो सीढियां लांघ कर उतरूंगा। पर बाल बोला—मैं तो छत पर से फर्श पर कूद पड़ूंगा। ऐसा कह कर उसने अपनी धोती समेटी और धम से नीचे कूद पडा। सब बालक हें-हें करते ही रह गए पर बाल फर्श पर पहुँच चुका था। पँद्रह वर्ष की आयु में बाल का विवाह हो गया। विवाह के समय प्रचलित आषाढ पाटी की रस्म ने उन्हें टोकरा भर कर तरह तरह के खिलौने दिए जा रहे थे, पर बाल था पुस्तक का प्रेमी। उसने हठ किया—मुझे खिलौने नहीं चाहिए। इन खिलौने के बदले मुझे अच्छी पुस्तकें चाहिए। संबन्धियों ने समझाया—"रस्म के अनुसार खिलौने तो लो"। पर बाल नहीं

माना, वह तभी माना जब उसे सौ रुपयों की अच्छी किताबें खरीद कर दे दी गई।

बाल ने मैट्रिक की परीक्षा उतीर्ण की उसी समय उसके पिता की मृत्यु हो गई। पिता साधारण अध्यापक थे। घर में जमा पूँजी कुछ न थी। अतः घर का भार आ पड़ा बालक बाल पर घर गृहस्थी को चलाने के लिए कठोर परिश्रम की आवश्यकता थी, कठोर पश्रिम को चाहिए स्वस्थ और पुष्ट शरीर। पर बाल था दुबला पतला। उसने शरीर को मज़बूत बना लेने का निश्चय किया। वह रोज़ दण्ड-बैठक लगाने लगा धीरे-धीरे उसने दण्ड बैठक लगाने की संख्या बढा कर आठ सौ प्रतिदिन कर ली। दो-दो घण्टे वह तालाब में तैरा करता। एक दो वर्षों की साधना से उसका शरीर काफी पुष्ट और स्वस्थ हो गया ऐसा था बालक बाल। वह जो ठान लेता उसे अवश्य पूरा करता।

वह बालक बाल ही आगे चल कर लोक-मान्य बाल-गंगाधर तिलक बना। भारतीय स्वतन्त्रता आन्दोलन का एक महान नेता। गांधी जी ने उन्हें लोकमान्य कहकर अपनी गहरी श्रद्धा व्यक्त की थी। अपने समय में उनका भारत की जनता पर बडा जबर्दस्त प्रभाव था।

१ अगस्त १९२० की मध्य रात्रि को वर केसरी बाल गंगाधर तिलक की बम्बई में मृत्यु हुई थी। पर उनकी महानता ऐसी थी कि वे मर कर भी अमर हैं। उनका जय घोष "स्वतन्त्रता हमारा जन्मसिद्ध अधिकार है।" अब तक भारतवासियों को प्रेरणा देता है।

मेरा नाम क्या है?

—निमी मुन्शी (क० ह० स्कूल)

१. इमली से गला खराब होता है।
२. नया वर्ष कब का आरम्भ हो गया।
३. मैं बहुत काम करती हूं।
४. इलायची चाय में डालनी चाहिये।

५. मुझे आज स्कूल नहीं जाना है।
६. नींबू का पानी खट्टा होता है।
७. शलगम आजकल नहीं मिलती है।
८. ईंधन में जल्दी गर्मी दे दो। हां आप तो बडी दुविधा में फंसे हैं तो आइये मैं सुलझाने में सहायता करूँ तो इन वाक्यों के पहले अक्षर पढ़िये :— नि म मी मु न श ी

बुद्धिमान चोर

—निमी कुमारी (क० हृ० स्कूल)

पुराने समय में भारत में 'काञ्ची' नाम की नगरी थी। उसमें विक्रमादित्य नाम का राजा राज्य किया करता था। एक दिन किसी सेठ के घर में चोरी हो गई। सिपाहियों ने चोरों को भागने से पहले ही पकड लिया। हथकडी लगा कर वह राजा के पास लाये गये। राजा ने उनको देखकर आदेश दिया— 'जल्लादो! इन चारों चोरों को नगर से बाहर ले जाकर सूली पर चढा दो।"

राजा की आज्ञा से जल्लादों ने तीन चोरों को सूली पर चढा दिया, था चोर बुद्धमान था। उसने कहा—"अरे जल्लादो! तुमने तीन चोरों को तो मार ही डाला है, अब मेरी बारी है। परन्तु मुझे मारने से पहले मेरी एक बात राजा से कह दो। उसे बता दो कि मुझे सोना बोने की विद्या आती है। वह विद्या कहीं समाप्त न हो जाए। इसलिए मरने से पहले मैं यह विद्या किसी को सिखा देना चाहता हूँ।"

जल्लाद बोले—"अरे नीच चोर! मृत्यु तेरे ऊपर मंडरा रही है और अभी भी तू जीना चाहता है? अच्छा, हम राजा को तेरा सन्देश दे देते हैं।" राजा ने जब चोर का सन्देश सुना तो उसे बुलाकर पूछा—"चोर! तू कौन सी विद्या जानता है?"

चोर—महाराज! मैं सोने की खेती जानता हूं।

राजा—उसका क्या तरीका है ?

चोर - महाराज ! पहले सोने के सरसों जितने छोटे-छोटे बीज बना लिए जाते हैं फ़िर उन्हें बो दिया जाता है।

राजा—यदि यह सच है तो तू सोना बो, जो सामान चाहिए नौकरों से मंगवा लें।

चोर ने सोने को आग में गला कर सरसों जितने दाने बना लिए। इसके बाद किसी खास प्रदेश में भूमि को खोद कर मिट्टी नर्म-नर्म कर दी। तब चोर ने राजा से कहा—"महाराज ! बीज और खेत तैयार हो गये हैं। अब कोई बोने वाला दीजिए।"

राजा—अरे, तू ही क्यों नहीं बोता ?

चोर—महाराज ! यदि मेरे बोने पर सोना उग सकता, तो मुझे चोरी करने की क्या आवश्यकता थी ? सच बात तो यह है कि सोना बोने का चोर को हक नहीं है। इसलिए कोई ऐसा आदमी बताइये जिसने कभी चोरी न की होगी।

राजा—भाई ! बचपन में चोरी मैंने भी की थी। गाने-बजाने वालों को देने के लिये पिता जी का धन चुराया था।

चोर—तो मन्त्री ही बो डाले।

मन्त्री—हम राजा के नोकर हैं, हम तो बिना चोरी के रह नहीं सकते।

चोर—तो न्यायाधीश ही बो दें।

न्यायाधीश—मैंने भी तो बचपन में माता जी के लड्डू चुराये थे।

चोर—भाइयो यदि तुम सारे चोर हो तो केवल मुझे ही फांसी पर क्यों चढाते हो ?

चोर की बात सुनकर सभी दरबारी हंस पडे। हंसने से राजा का क्रोध भी शांत हो गया, राजा ने चोर की बुद्धिमता से प्रसन्न हो कर उसे क्षमा कर दिया और अपने यहां नौकर रख लिया।

दुर्घटना या वरदान

—शमशाद जहां (क॰ हृ॰ स्कूल)

अकबर को रात में ही लखनऊ पहुँचना था, बारिश के दिन थे, घटाटोप बादल और फिर रह-रह कर बिजली का चमकना, फिर भी उसे जाना था। उसने अपनी कार निकाली और वह ७ बजे चल पडा। थोडी ही देर में सड्क सुनसान हो गई। वह गाडी तेज़ी से बढाने लगा, ताकि जल्दी पहुँच सके। तभी उसने एक आदमी को साईकल पर आते देखा। मोटर अपनी रफ्तार से चल रही थी। लेकिन साईकल और तेज़ी से आ रही थी, अक्सर साईकल वाले मोटर वाले की गति से होड लगाकर मज़ा लेते हैं। यही सोचकर अकबर अपनी गति से चलता रहा। तब एक साईकल वाला सडक के बीचों बीच से साईकल ले जाकर कभी इस पटरी पर कभी उस पर कभी इस पर आया। अकबर घबरा गया उसने कार को बहुत सम्भालने की कोशिश की लेकिन हुआ और कि वह बुरी तरह गाडी के नीचे कुचला गया। उसने कार रोक दी। उसके हाथ-पैर फूल गये शायद वह आदमी मर ही गया हो, फिर भी इसने उसे कार में डाला और पीछे की तरफ वापस लौटा। रास्ते में ही एक थाना था, जुर्म होने के बजाए उसने रपट लिखाना ही ठीक समझा। थाने जाकर उसने बडे मुन्शी को खबर की, बडे मुन्शी ने आकर लाश का मुआयना किया और बताया कि वह आदमी मर गया है और उसने बैठने के लिए अकबर को कुर्सी दी और फिर दारोगा को बुलाया। दारोगा ने गैस लम्प से लाश को देखा अकबर ने सोचा जुर्म में फांसी की सज़ा दी जाएगी। तभी लोग मोम बत्ती लेकर आये लोग उसके पास आये और फिर दारोगा ने उसे बताया कि ये मशहूर डाकू सुमेर सिंह था। तुमने पचास हज़ार का इनाम पाया है। अकबर कुछ समझ न पाया था। दारोगा साहब ने कहा कि कल सुबह तुम्हें लखनऊ में इनाम दिया जाएगा।

फूलों की बदबू

—पुष्पा कौल

एक मछयारिन मछली बेच कर घर लौट रही थी अचानक ज़ोरों की वर्षा हुई। मछयारिन भीग गई और सर्दी से कांपते हुई एक घर के चबूतरे पर जा खड़ी हुई उस घर में एक फूल बेचने वाली औरत रहती थी उसने मछियारिन को अन्दर बुलाया उसने उसको पहनने के लिये सूखे कपडे दिए, खाना खिलाकर सोने की जगह दिखलाई मछियारिन बहुत खुश हुई। फल रखने वाले कमरे के बाज़ू में लेट गई। मछियारिन को फूलों की बदबू अच्छी न लगी उसके पेट में मचलन होने लगी, इस वजह से उसे नींद नहीं आई तब वह उठकर चली गई और अपनी मछलियों की टोकरी लाकर सिरहाने पर रख कर फिर लेट गई। इस बार उसको मछलियों की बदबू से नींद आई और वह मजे से सो गई।

सुशीलता की परीक्षा

—बिबू बख्शी (क० ग० स्कूल)

प्राचीन समय में एक आचार्य के गुरुकुल में पांच सौ युवक विद्यार्थी पढते थे। आचार्य अपनी युवती कन्या के लिये उन्ही में से एक सुयोग्य वर चुनना चाहते थे। उन शिष्यों में कोई तो स्वस्थ एवं सुन्दर था, कोई पढने लिखने में तेज था और कोई वचन व्यवहार से बहुत सौम्य था। लेकिन आचार्य किसी एक युवक को अपनी कन्या देना चाहते थे जो सब से अधिक सुशील एवं सदाचारी हो।

शिष्यों के शील-सौजन्य की परीक्षा लेने के लिये एक दिन उन्होंने सब विद्यार्थियों को अपने पास बुलाकर कहा—मेरे शिष्यो! तुम्हें मालूम ही है कि मेरी कन्या युवती हो गई है। मुझे अब जल्दी से जल्दी उसका शुभ विवाह करना है, लेकिन तुम लोगों से मेरी हालत छिपी नहीं है। कन्या को विवाह में देने के लिये मेरे पास गहने कपडे नहीं हैं। ऐसी दशा में मेरे प्यारे बच्चो! तुम लोग अपने इस बढे

गुरु की सहायता करो तो मेरा बेडा पार हो जाएगा। मैं रोम-रोम से तुम्हें आशीर्वाद दूंगा और बोला, मैं जो कहूं करोगे? शिष्यों नें कहा—हां, गुरुदेव! कहें, क्या आज्ञा है। आचार्य बोला, विद्यार्थियो! तुम लोग अपने अपने घरों से कुछ गहने कपडे चुपके से उठा लाया करो लेकिन शर्त यह है कि चुराते समय उन चीजों पर किसी की दृष्टि न पडे। जिस चीज़ पर किसी की दृष्टि पड जाएगी उसे मैं अशुभ मानकर त्याग दूंगा। सो बच्चो! बहुत होशियारी से मेरी बेटी के लिए गहने कपडे जमा कर दो। उस दिन के बाद प्राय; सभी शिष्य रोज़ गुरु जी के लिए कुछ न कुछ चुराकर लाने लगे। गुरु जो उन्हें बडी प्रसन्नता से लेकर अपने घर में अलग रख देते थे।

केवल एक विद्यार्थी ऐसा था, जो कभी कुछ नहीं लाया। एक दिन गुरु जी उसको डांटते फटकारते हुए बोले, "क्यों रे! तू मेरे लिए अभी तक कुछ भो नहीं ले आया, क्या बात है?" उस विद्यार्थी ने उत्तर दिया, "देव, आप कह चुके हैं कि जिस चोज़ को कोई चुराते देख लेगा, उसे आप नहीं लेंगे। मैं जहां भी चोरी करने जाता हूं, वहां कोई न कोई खडा देखता रहता है। इसलिए साहस नहीं होता। अभी तक मुझे एक भी ऐसा स्थान नहीं मिला जहां कोई न कोई हो?

आचार्य बनावटी क्रोध दिखाकर बोले, यह सब बहाना है। घर में जब कोई न रहे, तब चुपके से कोई चीज़ उठा लाया करो। शिष्य ने कहा, आर्य! कोई दूसरा रहे या न रहे हर हालत में मैं तो वहां रहता ही हूं और काई भले हो न देखे लेकिन मनुष्य कुकृत्य को अपने से कैसे छिपाऊँ। पाप के लिये तो संसार में मुझे कोई गुप्त स्थान नहीं दिखाई पडता। आचार्य जिसे खोजते थे वह उन्हें मिल गया वे प्रसन्न होकर बोले, वत्स! तुम्हारा ही विद्या पढना सार्थक है। तुमने मेरे कहने से भी शील-सौजन्य का परित्याग नहीं किया, यह तुम्हारी बहुत बडी आत्म-विजय है। वास्तव में मुझे कन्या के विवाह के लिए किसी वस्तु की आवश्यकता नहीं है। मेरे पास काफी धन है। मैं तो यह देखना चाहता था कि कौन कितने पानी में है। इस परीक्षा में केवल तुम ही सफल हुए। मैं तुम्हारे ही साथ अपनी कन्या का विवाह करूँगा इसके बाद आचार्य ने सब को अपनी अपनी चीजें वापस कीं।

दिल का रंग

—बसन्ती चल्लू (क० ह० स्कूल)

बहुत समय पहले की बात है कि कश्मीर में एक राजा राज्य करता था। उसके दरबार में एक आदमी काम करता था। वह बडे सुन्दर रंग की पगडी पहन कर आता था। एक दिन राजा की नजर उसकी पगडी पर पडी। तो उसने कहा—तुम्हारी यह पगडी किसने रंगी है? इस पर उस आदमी ने उत्तर दिया—जनाब यह पगडी मेरी स्त्री ने रंगी है। फिर राजा ने कहा—कल तुम मेरे लिए भी ऐसी ही रंगी पगडी ले आना, 'सरकार बहुत अच्छा!' उस आदमी ने उत्तर दिया। दूसरे दिन वह राजा के लिये पगडी ले आया। लेकिन राजा ने उसे देखकर कहा—यह तो फीकी रंगी है, दूसरी लाना। उस आदमी ने उत्तर दिया—बहुत अच्छा सरकार।

लेकिन दूसरे दिन भी राजा को पगडी का रंग हल्का सा लगा। आखिर फिर राजा ने कहा—देखो, यह भी फीकी ही है। कल तुम अपनी पत्नी को यहां जरूर लाना। उस आदमी ने उत्तर दिया—जी, बहुत अच्छा हजूर। दूसरे दिन वह अपनी पत्नी को दरबार में लाया। फिर राजा ने उस औरत से पूछा—क्या बात है कि मेरी पगडी तुमने उतनी सुन्दर नहीं रंगी है जितनी कि अपने पति के लिए रंगती हो? मुझे सच-सच बता दो। उस स्त्री ने कहा—महाराज, जब आप पूछते हैं तो मैं सच-सच बताती हूं। अपने पति की पगडी रंगते समय मैं उसमें दिल का रंग डालती हूं। आपको पगडी रंगने के लिए वह मैं कहां से लाऊं। उसकी बातें सुनकर राजा प्रसन्न हुआ और उसने उस औरत को कई पुरस्कार देकर आदर से भेज दिया।

अगर तुम्हारा हृदय पवित्र है तो तुम्हारा आचरण भी सुन्दर होगा, अगर तुम्हारा आचरण सुन्दर है तो तुम्हारे परिवार में शांति रहेगी यदि तुम्हारे परिवार में शांति रहेगी तो राष्ट्र में सुव्यवस्था होगी और यदि राष्ट्र में सुव्यवस्था है तो संपूर्ण विश्व में शान्ति और सुख का साम्राज्य होगा!

चार की महिमा

—ललिता भान (व० ह० स्कूल)

१. चार चीज़ों पर भरोसा मत करो—बिना जीता हुआ मन, शत्रु की प्रीति, स्वार्थी की खुशामद और भिखारी की भविष्य वाणी।

२. चार अवस्थाओं में आदमी बिगड़ता है इसलिए इनमें सावधान रहना चाहिए—जवानी, धन, अधिकार और अविवेक।

३. चार चीजें पहले दुर्बल दिखाई देते हैं परन्तु परवाह न करने पर दुख पहुँचाती है—अग्नि, रोग, ऋण और पाप।

४. चार बातों को याद रखो—बड़े बूढों का आदर करना, छोटों की रक्षा करना बुद्धिमानों की सलाह लेना और मुर्खों से अलग रहना।

५. चार के संग से बचने की चेष्टा करो जवान स्त्री, अन्याय से प्राप्त धन, दूसरों की बुराई, नास्तिक।

६. चार चीज़ें मनुष्य को बड़े भाग्य से मिलती हैं—भगवान को याद रखने की लगन, सन्तों का संगीत, चरित्र की निर्मलता, उदारता।

७. चार गुण बहुत दुर्लभ हैं—धन में पवित्रता, दान में विनय, वीरता में दया और अधिकार में निरभिमानता।

८. चार चीज़ों पर भरोसा रखो—भगवान, सत्य, पुरुषार्थ स्वार्थ-हीन मित्र।

९. चार चीज़ें जाकर फिर नहीं लौटती हैं—मुँह से निकली हुई बात, छूटा हुआ तीर, बीती हुई उम्र और मिटा हुआ अज्ञान।

१०. चार बातें याद रखो—दूसरे के द्वारा किया हुआ अपने पर उपकार, अपने द्वारा किया हुआ दूसरों पर उपकार, मृत्यु और भगवान।

नेहरू जी के कुछ हास्य विनोद

— विजय कल्ला

प्रधान मन्त्री नेहरू जी जब. दिल्ली में रहते थे तो उनके निवास स्थान पर दर्शनार्थियों का तान्ता सा लगा रहता था। लगभग प्रतिदिन प्रात: वह उन लोगों से मिलते थे जो उनके दर्शनों की अभिलाशा में देहली आते थे। एक बार बिहार के कुछ लोग उनके निवास स्थान पर पहुँचे। प्रधान मन्त्री उन से मिले और पूछा—आपने उत्तरी भारत में क्या देखा? "जी आगरा मथुरा, वृन्दावन आदि देखे हैं। दो रोज़ हुए दिल्ली पहुँचे हैं।"

"अच्छा दिल्ली में क्या क्या देखा? नेहरू जी ने प्रश्न किया जी राजघाट, लाल किला, कुतुबमीनार जन्तर-मन्तर आदि और अब आपके दर्शन करना चाहते थे। "अच्छा दिल्ली का कोई मान्युमेंट हूं? तो यह जी भर कर देख लो मुझे मन में आए तो फोटो भी खेंच लेना। एवं हंस कर हृदय सम्राट नेहरू उनके बीच जा खडे हुए।

२. नेहरू जी को जानवरों से प्रेम था और उन्होंने कुत्तों के साथ-साथ दो चीते के बच्चे भी पाल रखे थे। उनमें से जब वह एक के साथ खेल रहे थे तो श्री लाल बहादुर शास्त्री भी आए चीते का बच्चा उनकी धोती का एक छोर पकडकर खेंचने लगा। शास्त्री जी ने घबराकर भागने का प्रयत्न किया तो नहरू जी को हंसी आ गई और कहने लगे "देखो, हमारे मन्त्री किस तरह भागते हैं।"

३. कुम्भ के अवसर पर नेहरू जी प्रयाग में थे; वहां एक बुढिया उन से मिलने आई और भीड के बीच में ही बोली कहां है वह जवाहर? खुद तो बादशाह बन बैठे और मेरा बेटा भूखों मर रहा है। इस आज़ादी से क्या फायदा? यही फायदा है कि तुम बादशाह को भी खरीखोटी सुना लेती है, नेहरू जी ने कहा।

४. गोरखपुर में भाषण देने के बाद जब नेहरू जी अपनी कार की ओर चलने लगे तो लोग दर्शन के लिए झगड पडे। दो विद्यार्थी भी आगे आने की कोशिश में थे, कि दोनों में झगडा हो गया। नेहरू

जी ने यह देखा तो तुरन्त वहां पहुँचे एक को चपत लगाकर बोले देखो जवाहर लाल आ रहे हैं। लड़ते हुए विद्यार्थी रास्ते हंस कर हट गये।

५. संसद में कश्मीर समस्या पर बहस चल रही थी, एक सदस्य ने पाकिस्तान के राष्ट्रपति अयूब खां के एक कथन को उद्धृत करते हुए कहा—कि पाकिस्तान भारत पर गलत प्रचार का आरोप लगा रहा था तो नेहरू जी ने बड़ी अदा के साथ कन्धे उचकाए और ठंडी सांस लेने का अभिनय करते हुए कहा—हम आह भी भरते हैं, तो ही जीते हैं बदनाम वह कत्ल भी करते हैं, तो चर्चा नहीं होता।

६. दक्षिण भारत की यात्रा में एक जगह उनकी कार रुकी तो उन्होंने एक बूढ़े आदमी को बैलून बेचते देखा नेहरू जी ने उसके गले में बाहें डाल कर बैलून के दाम पूछे एक बैलून का मूल्य दो आना जानकर उन्होंने उसी समय किसी से १० रुपये उधार लेकर सब बैलून खरीद लिए और फिर उन्हें बच्चों में बांट कर बड़ा आनन्द पाया।

७. एक बार राष्ट्रपति भवन में पार्टी हो रही थी, सर्व श्री राजेन्द्र बाबू गोविन्द वल्लभ पंत, टंडन जी नेहरू जी और सम्पूर्णानन्द जी को कहा इसे घर जाकर पीना आप तो यहां पियेंगे नहीं।

सम्पूर्णानन्द जी को सिगार पीने का शौक तो था राजेन्द्र बाबू पन्त तथा टन्डन जी की उपस्थिति में वह पी नहीं सकते थे। नेहरू जी ने यह बात धीमे स्वर में कही थी किन्तु उन लोगों ने सुनी और बड़ी मुश्किल से हंसी दबा पाए सम्पूर्णानन्द जी भी शर्म से झुके जा रहे थे।

८. श्री महावीर त्यागी एक बार होली खेलने के लिए श्री नेहरू के घर गए होली का त्यौहार प्रेम के हुर्रे बरसने का होता है। उस दिन सब खता माफ समझी जाती है। लोग जवाहर जी के मुँह पर हरा पीला लाल गुलाब लगा कर गले मिल रहे थे। पन्त जी भी वहां खड़े थे, जब त्यागी जी की बारी आई तो गुलाल मलने के बाद उन्होंने नेहरू जी की लम्बी सी चुजकीदार चुमकी काट ली प्रधान मन्त्री का मुंह चूमना कोई आसान बात न थी सब लोग हक्के बक्के रह गये नेहरू जी ने अपने रंग को रुमाल से पोछते हुए कहा—यह क्या

बदतमीज़ी है। मुंह झूठा कर दिया "माफ़ कीजिए त्यागी जी ने डरते हुए कहा पर सब ने होली है कहकर मज़ाक उडा दिया।

ऐसे हज़ारों किस्से होंगे जिनके बल पर वह करोडों के हृदय सम्राट बने और विराट समस्याओं से आजीवन झूमते रहे।

नेहरू जी की प्रबल कामना नेहरू के शब्दों में

—विजय कल्ला

मैं कई अर्थों में बहुत महत्वाकांक्षी व्यक्ति रहा हूं पर मैं नहीं जानता हूं कि अपने को अब सामान्य अर्थों में महत्वाकांक्षी कह सकूंगा। हां मुझ में एक महत्वाकांक्षा अवश्य शेष हैं और वह हैं कि अगामी वर्षों में मेरी आयु के जो थोडे से वर्ष शेष रहे हैं उनमें मैं अपनी सम्पूर्ण शक्ति और सामर्थ्य के साथ अपने को भारत के निर्माण में लगा दूं। यह मैं अपनी भरपूर क्षमता के साथ उस समय तक करता रहना चाहता हूं, जब तक मैं बिल्कुल नाकारा न हो जाऊं मेरी इस बात में कोई रुचि नहीं है कि मेरे बाद आप या कोई मेरे बारे में क्या सोंचेंगे। मेरे लिये इतना काफी है कि मैंने अपनी सम्पूर्ण शक्ति भारत के लिए ग्वां दी। मुझे इस बात की चिन्ता नहीं कि मेरी मृत्यु के पश्चात मेरी कीर्ति का क्या होता है पर यदि कोई मेरे विषय में कुछ सोचना ही चाहे तो मेरी यह अभिलाषा है कि वह यह कहे कि एक ऐसा आदमी था जिसने सारे अपने दिल और दिमाग से भारत को और भारत की जनता को स्नेह किया और बदले में उन लोगों ने खुले दिल से अपना सारा प्यार प्रसन्नता से उस पर अर्पण किया।

देश की धन दौलत सोना चांदी तो नहीं है, यह तो निकम्मी चीज़ है, व्यापार की चीज़ है। देश की असल धन दौलत तो वह सामान है जो देश में पैदा होता है और जो काम होता है असल में देश की धन दौलत देश के काम करने वाले वे पुरुष और स्त्री हैं, जिनके हाथ पैर और दिमाग दुरुस्त हैं, जो ट्रेण्ड हैं और जो खुद

काम कर सकते हैं। जिस देश में अधिक लोग सीखे हुए हैं, वह देश धनी है। क्योंकि उनके हाथ पैर हिलने से चीजें बन सकती हैं। जिस देश में यह बात नहीं है वह पिछड़ा रहेगा ; आजकल जमाना विज्ञान का है टैक्नौलाजी का, कल पुर्जों का है। यह मशीनरी का जमाना है। जिस देश में विज्ञान को मशीनों को समझने वाले अधिक लोग हैं, वही देश आगे बडते हैं, नहीं तो देश पिछड़ा रहेगा जैसे अब तक हम पिछड़े रहे।

संगीत का महत्त्व

—सुरीता कुमारी कोटवाल (ज० म० स्कूल)

संगीत की परिभाषा जितनी सुगम है उतनी ही कठिन भी, जैसे कविता की सन्तोष-जनक परिभाषा आज तक कोई नहीं कर सका क्योंकि ऐसा करते समय बहुत से तत्व लेखक द्वारा अस्पृश्य रहे हैं। उसी प्रकार संगीत की व्याख्या करते हुए भी अनेक बातों का ध्यान रखना आवश्यक है जिनके बिना संगीत क्या है, इसका पूर्ण ज्ञान होना संभव नहीं। इसका कारण यही है कि संगीत कला भावना प्रधान होने से भावों जैसे ही प्रभाव शाली ज्वलन्त तथा मानव हृदय व्यापिनी है। इस का सम्बन्ध अन्तरात्मा के साथ अधिक एवं बाह्य वातावरण से कम है। प्रकट भाषा से अधिक इसे हृदयगत भाषा की आवश्यकता है और मानव शरीर की अपेक्षा मानव हृदय पर इसका अधिक प्रभाव पडता है। संगीत शब्द के अन्तर्गत गायन, वादन तथा नृत्य इन तीनों कलाओं का समावेश होता है। जैसा कि संगीत रत्नाकर नामक ग्रन्थ में लिखा है—

गीतं वाद्यं तथा नृत्यं त्रयं संगीतमुच्यते
नृत्यं वाद्यानुगं प्रोक्तं वाद्यंगीतानुर्वात च।

गायन, वादन तथा नृत्य इन तीन कलाओं के मेल को संगीत कहते हैं। इन में नृत्यवादन के आधीन ? तथा वादन गायन के अधीन है।

संगीत वह आकर्षक ललित कला है, जिसके द्वारा एक संगीतज्ञ अपने हृदय के भावों को स्वर और लय की सहायता से सुन्दर रूप

में प्रकट करता है। अर्थात् संगीत का अस्तित्वभाव, स्वर और लय पर निर्भर सारे भारतवर्ष में संगीत की दो भिन्न-भिन्न प्रणालियां प्रचलित हैं जो इस प्रकार हैं—

१. दक्षिणी अथवा कर्णाटकी संगीत पद्वति—संगीत की यह पद्वति मैसूर आंध्र मद्रास तथा केरल प्रान्तों में प्रचलित है। चूंकि यह प्रणाली कर्णाटकी पद्वति कहते हैं।

२. उत्तरी अथवा हिन्दुस्तानी संगीत पद्वति मैसूर, आंध्र और मद्रास केरल को छोडकर सारे भारतवर्ष में प्रचलित है चूंकि यह प्रणाली उतरी भारत में प्रचलित है। इसलिए इसे उतरी संगीत अथवा हिन्दुस्तानी संगीत पद्वति कहते हैं।

भारतीय संगीत के दो भाग हैं : १. सुगम संगीत (Light Music) २. शास्त्रीय संगीत (Classical Music) १. सुगम संगीत इस संगीत के अन्तर्गत ढ़ोलक के गीत, आल्टा, लोरी, भजन, चक्की के गीत अनेक प्रांतों में शादी विवाह, त्यौहार आदि विशेष उत्सवों पर गाये जाने वाले गीत सावन झूले के गीत, फिल्मी गीत इत्यादि आते हैं।

२. शास्त्रीय संगीत—जो संगीत स्वर, ताल, राग, लय आदि विषयों से गाया अथवा बजाया जाता है; वह शास्त्रीय संगीत कहलाता है। कहते हैं कि संगीत दक्षिण में पैदा हुआ मध्य में बढा और उत्तर में दफन हो गया है।

अनमोल वचन

—मोहिनी गंजू (क० ग० ह०)

१. पक्षपात ही सारी बुराइयों का प्रधान कारण है।
२. अपने भीतर की बुराइयों की निरन्तर खोज ही भक्ति है।
३. मनुष्य का सब से अच्छा मित्र उसका अन्तः करण है।
४. निराशा दुर्बलता की जननी है।
५. उसी को अपनी संपत्ति समझो जिसको तुमने अपने परिश्रम से कमाया हो।

क्या आप जानते हैं ?

—नालम वर्मा (क० ह० स्कूल)

१. विश्व में सब से मोटी पुस्तक कौन सी है ? (चीनी शब्द कोश)
२. विश्व में सब से छोटे कुत्ते कहां पाये जाते हैं ? (मक्सिको में)
३. विश्व में कहां भूकम्प अधिक आता है ? (जापान में)
४. विश्व का सब से जनसंख्या वाला देश ? (चीन)
५. ससार का सब से छोटा आदमी-मोरीइस जेकन्टो जिसका कद २ फुट, १ इंच (पुर्तगाल में)
६. ससार का सब से शक्तिशाली टैंक वीफ़िटेन (ब्रिटेन)
७. संसार का सब से बडा अजायब घर (लन्दन)
८. संसार का सब से बडा दूरदर्शक यन्त्र माउण्ट पेलोमर (अमरीका में)
९. संसार का सब से लम्बा रेलवे प्लेट फार्म सोनपुर स्टेशन जिसकी लम्बाई २४८० फोट (भारत)
१०. संसार का सब से लम्बा रेलवे पुल लोअर जेम्बसी (अफ्रीका में)
११. संसार का सब से छोटा महाद्वीप (आस्ट्रेलिया)
१२. संसार का सब से गर्म स्थान अजीजला (अफ्रीका)

(कुछ जरूरी बातें)

१. काड नामक मछली एक समय में ७० लाख अण्डे देती है।
२. पृथ्वी पर हर २० मिन्ट के बाद भूकम्प आता है।
३. सब जन्तुओं से चींटी का दिमाग सब से बडा होता है।
४. गीता ऐसी पुस्तक है जिसका अनुवाद सब भाषा में हुआ है।
५. हाईड्रोजन और आक्सीजन मिलकर पानी बनता है।
६. इंग्लैंड के बाटर रैडलमैन के पास भेड है ऊन के बजाय घास पैदा होता है।
७. संसार का सब से बडा जहाज कवीन एलिजाबेथ है जिसका वजन 83673 टन है।
८. टिड्डे का खून सफ़ेद होता है।
९. रविवार की छुट्टी सन् 1843 से शुरु हुई।

क्या आप जानते हैं ?

—रजनी भट्ट (क० हृ० स्कूल)

१. सब से बडी नदी बेसिन आफ एमेजम 2102200 वर्ग मील।

२. सब से बडा प्रायद्वीप (भारत)

३. सब से बडी अन्तर्देशीय झील कैस्पियन सागर 143550 वर्ग मील

४. सब से बडी ताजे पानी की झील झील सुपीटियर 31820 वर्ग मील

५. सब से बडा महाद्वीप एशिया

६. सब से अधिक गहरी झील वैकल साइबेरिया ओसन गहराई लगभग 300 फुट।

७. सब से लम्बी नदो : नोल 4145 मील।

८. सब से बडी नदी : एमेजन 3400 मील।

९. सब से बडी नकली झील : झील मिडबोल्डर बांध पर अमेरिका

१०. सब से बडा अन्तर्देशीय सागर : भूमध्य सागर।

११. सर्वोच्च देश : तिब्बत

१२. सघन बसा देश : चीन

१३. सब से छोटा देश : वटिकन सिटी 109 एकड

१४. सब से बडा देश : सोवियट रूस

१५. सब से बडा हीरा : कुल्लीनम $1\frac{1}{2}$ पोंड से अधिक

१६. सब से बडा ग्रह : बृहस्पति

१७. सब से बडा सुराख : तेलकूप 15279 फुट

हंसी के गोल-गप्पे

पप्पू—मां आज हमारे नए पडोसी ने मुझ से बात की।
मां—मैं कहती थी न, अच्छे बच्चों से हर कोई बात करना पसन्द करता है। हां तो क्या कहा उन्होंने?

पप्पू—कह रहे थे हमारे लान की तरफ आए तो टांगें तोड देंगे।
बेटा—(बाप से) पिता जी मैं वह काम करूंगा, जिसके सामने अगर बादशाह भी आए तो उसको भी शीश झुकाना पडे।
बाप—आखिर बताओ तो सही, वह कौन सा ऐसा काम है?
बेटा—आप मुझे वह काम करने नहीं देंगे।
बाप—ज़रूर करने दूंगा, आखिर बताओ तो सही।
बेटा—नाई काम पिता जी।

दो दोस्त आपस में बातें कर रहे थे।

पहला—जब मैं पांच साल का था तो इमारत की छटी मंज़िल से नीचे गिर गयां था।
दूसरा—तुम बच्चे या मर गये।
पहला—यह मेरी मां ने नहीं बताया।
अध्यापक—रवीन्द्र बताओ भालू के बाल क्यों इतने लम्बे होते हैं?
रवीन्द्र—जी, क्योंकि जंगल में नाई नहीं होते हैं।
क्या क्या परेशानी है? क्या तुम्हें स्कूल जाना पसन्द नहीं।
नहीं यार स्कूल जाना भी पसन्द है और वहां से आना भी पसन्द है लेकिन वहां ठहरना पसन्द नहीं है।

पिता (बेटा से)—बेटा सब्र का फल हमेशा मीठा होता है।
बेटा—तो फिर पिता जी उसका पेड अपने बगीचे में ज़रूर लगवाइये।

बाबू जी, जल्दी से ब्रजनाथ का टिकट दे दीजिए।
ब्रजनाथ का या बैजनाथ का
यह ब्रजनाथ है कहां?
जी, बाहर मुसाफिर खाने में बैठा है।

एक संगीतकार अपने बेटे को पीट रहा था। उसके साथी ने कारण पूछा। संगीतकार ने सफाई दी--इसने एक तो मेरे सितार का तार तोड डाला और उस पर बताता भी नहीं कि कौन सा तार तोडा है?

मास्टर साहब—खजूर के पेड कहां पाए जाते हैं ?
श्याम—सर डालडा के डिबे पर।
राम—(श्याम से) अरे तू पाकिस्तान रेडियो बहुत अधिक सुनता है, क्या बात है ?
श्याम—ताकि उनकी बिजली अधिक खर्च हो जाए।
एक बार एक यात्री हवाई जहाज से धक्का देकर चढने लगा तो एक साहब ने कहा—"वेट प्लीज़"
यात्री ने झट उतर दिया—एक मन 25 सेर।
हरीश—(अपने मित्र से) सुना है तुम्हारा कोई रिश्तेदार लडाई में मारा गया
मित्र—हां बहुत बुरा हुआ।
हरीश—उसको गोली कहां लगी थी।
मित्र—ठीक आंख के नोचे।
हरीश—चलो यह भी अच्छा हुआ बेचारे की आंख तो बच गई।
अध्यापक—(लडकों से) बच्चो ! वह कौन सी चीज़ है जिसे हम देख सकते हैं छू नहीं सकते हैं।
एक लडका—सर, आपके कान।
हरि—संस्कृत भी क्या भाषा है, पैर को पाद कहते हैं।
मोहन—फारसी भी क्या भाषा है, हाथ को दस्त कहते हैं।
राजू—पिता जी, मैं तैनसिंह जैसा पर्वतारोही बनूंगा।
पिता जी—ज़रूर ! बेटे ज़रूर बनना।
राजू—तो फिर पिता जी आप रोज़ १० पैसे मुझे दे दिया करें जिस से में बर्फ खा कर ठंड सहने का अभ्यास कर सकूं।
भिखारी—(एक कंजूस सेठ से) सेठ जी दो पैसे दे दो।
सेठ—जा, जा, अपना सडक नाप।
भिखारी—तो फिर रास्ता नापने के लिए एक फीता ही दे दो।
एक सज्जन—क्यों भाई सोहन, यह चांद निकला या सूरज ?
दूसरा सज्जन—माफ कीजिए मैं खुद परदेसी हूं।
जज—तुम्हें बार बार आते शर्म नहीं आती।
अपराधी—इसमें शर्म की क्या बात है ? आप भी तो यहां रोज़-रोज़ आते हैं।
रेल की यात्रा करते हुए माता ने नन्हे से कहा, चैन से बैठो डब्बू, शोर करोगे तो पीटूंगी।
डब्बू—पीटोगी तो टिकट चक्कर को अपनी असली उम्र बता दूंगा।

पिता—बेटा, तुमने गिनती सीख ली?
नन्हा—जी हां
पिता—सुनाओ
नन्हा—एक, दो, तीन, चार, पांच, छः, सात, आठ, नौ, दस, गुलाम, बेगम, बादशाह।

मेहमान—(मिजमान के बच्चे से) बेटा! तुम्हारी उम्र कितनी है?
बच्चा—जी घर में 14 साल, स्कूल में 10 साल और गाड़ी में 7 साल।

एक महिला दुकान में जाकर दुकानदार से कहने लगी, कल आपने यह स्वेटर शुद्ध ऊन का कह कर दिया था, परन्तु इसमें चिपके लेबिल पर तो अशुद्ध ऊन लिखा है। दुकानदार बोला, आप उस लेबिल पर लिखे का विश्वास न कीजिए यह तो सिर्फ कीडों को धोखा देने के लिए लगाया गया है।

बेटा—पिता जी आप परेशान न हो हम जल्दी ही अमीर हो जाएँगे।
पिता—क्यों किस तरह?
बेटा—मास्टर साहब हमें कल पैसों के रुपए बनाना सिखायेंगे।
दूध वाला—बेटा, कभी झूठ न बोलना।
बेटा—अगर कोई दूध में पानी मिलाने के बारे में पूछे तो?
दूध वाला—कह दो नहीं मिलाया है।
बेटा—मगर हम तो मिलाते हैं।
दूध वाला—हम तो पानी में दूध मिलाते हैं। दूध में पानी नहीं।
एक आदमी ने दूसरे आदमी से पूछा—क्या तुम आज स्वतन्त्रता दिवस के समारोह में गये थे?
दूसरा—हां गया था?
पहला—खा इस झंडे की कसम।
दूसरा—इस वक्त मुझे भूख नहीं है।
पिता—रामू बेटे तुम इतिहास में फेल हो गए हो, इसकी वजह क्या है?
बेटा—हां पिता जी, प्रश्न ही उस जमाने के थे, जबकि मैं पैदा भी नहीं हुआ था।
डाक्टर—(अपने नौकर से) रामू जरा दूसरे डाक्टर को तो बुला ला, मैं बहुत बीमार हूं।
नौकर डाक्टर से—साहब, लेकिन आप खुद तो डाक्टर हैं दूसरे डाक्टर को क्यों बुलाऊं।

डाक्टर नौकर से बोला—तुम बेवकूफ हो मेरी फीस बहुत मंहगी है। किसी सस्ते डाक्टर को बुला कर लाओ।

पिता—बेटा तुम्हारा परचा कैसा हो गया।
पुत्र—बिल्कुल ठीक
पित—क्या मतलब
पुत्र—जो परचा मुझे मिला था, मेरी समझ में नहीं आया और जो मैंने लिखा है वह मास्टर जी की समझ में नहीं आयेगा।

ग्राहक ने दुकानदार को लिखा कृपया चार दर्जन अण्डे भेज दीजिए ठीक हुए तो चैक भेज दूंगा।

दुकानदार ने उत्तर लिखा कि पहले चैक भेजिए ठीक हुआ तो अण्डे भेज दूंगा।

रेलगाडी में दो बुद्ध यात्रा कर रहे थे, दोनों दोस्त थे।
एक—अरे यार मर गया, मैंने घर में चुल्हा जला कर ही रखा है। अब आग लग गई तो क्या होगा।
दूसरा—कोई बात नहीं यार मेरे घर में नल्का खुला है, तो आग खुद ही बुझ जायेगी।

मोहन मास्टर जी से
मोहन—मास्टर जी "कहो" की स्पेलिंग क्या है?
मास्टर जी—जी ओ
मोहन—मास्टर जी नेमैं स्पेलिंग पूछी थी, आशीर्वाद नहीं मांगा।

एक स्त्री को जोकि बस से उतर रही है।
कंडकटर—आपकी टिकट कहां है।
स्त्री—मैंने खरीदी ही नहीं है।
कंडकटर—क्यों?
स्त्री—क्योंकि आपने मुझे यह करने के लिये बोला ही नहीं।
कंडकटर—यह आप क्या कह रहे हैं? क्या आपको याद नहीं कि मैंने कितनी बार कहा है, "क्या कोई श्रीमान बस में टिकट के बगैर है।
स्त्री—बेश्क आपने कहा-लेकिन आप देख नहीं रहे हैं कि मैं श्रीमान नहीं बल्कि श्रीमती हूं।

दो महाशय ट्रेन में बातें कर रहे थे।
पहला—जी आप कहां रहते हैं?

दूसरा—मैं बम्बई में रहता हूं और आप
पहला—मैं भी बम्बई में
दूसरा—कहां पर
पहला—मेरीन ड्राइव के पास और आप
दूसरा—मैं भी मेरीन ड्राइव के पास
पहला—कोन से सेन्ट्र में
दूसरा—सेन्ट्र A और आप
पहला—मैं भी सेन्ड्र A में
एक महाशय पीछे बैठा आप दोनों एक ही जगह रहते हैं क्या आप एक दूसरे को नहीं जानते ?
पहला—अरे भाई हम तो समय काटने के लिए बातें करते हैं, हम आपस में बाप बेटे हैं।
बेटा—पिता जी संगमरमर क्या होता है ?
पिता—कमबख्त, तुम्हें वह भी नहीं मालूम ? जब दो आदमी एक साथ मरते हैं उसे संगमरमर कहते हैं।
बेटा—पिता जी सूरज पर कब जा सकते हैं ?
पिता—दिन को सूरज बहुत गर्म होता है। इसलिए रात को जाना अच्छा रहेगा।

पिता—बेटी मैं तो अब बूढा हो गया हूं फिर भी तुम मुझे डैडी कहके पुकारती हो, पिता जी क्यों नहीं ?
बेटी—पिता जी बोलने से मेरे हूंटों की लाली खराब हो जाती है इसलिए डैडी ही बोलती हूं।

तुमने घर में मधुमक्खियां पालना शरू किया था कुछ लाभ हुआ ?
हां डर के मारे मेहमानों ने आना बन्द कर दिया।

बच्चा—मास्टर जी, मैं कुछ खा के आऊँगा बहुत भूख लगी है।
मास्टर—सवेरे खाना खा कर क्यों नहीं आए।
बच्चा—ममी डैडी की लडाई खत्म ही नहीं हुई तो खाना कैसे बनता ?

एक आदमी दूसरे आदमी के कन्धे पर हाथ फेर कर बोले, यह कौन सी जगह है ? उस आदमी ने उत्तर दिया, माफ कीजिए यह मेरा कन्धा है।

अध्यापक—बताओ सड़कों के दोनों ओर फुटपाथ क्यों बने हैं ?
छात्र—इसलिए कि गाडियां मकानों में घुस जायें।

दो पुरुष बातें कर रहे थे एक ने कहा: ऐसी थप्पड मारूंगा कि जम्मू पहुँच जायेगा।

दूसरा बोला—यार थप्पड ज़रा ज़ोर से मारना मुझे पठानकोट जाना है।

एक लडका पिता जी से बोला पिता जी मैं आज स्कूल नहीं जाऊँगा। पिता जी बोला क्यों नहीं जाओगे बेटा बोला आप ही ने तो कहा कि किसी जगह रोज़ रोज़ जाने से आदर घटता है।

गृह स्वामिनी—अरे तुम कोई काम क्यों नहीं करते?
भिखारी—काम! काम करने से क्या होगा?
आराम से बैठकर खा सकोगे?
वह तो मैं अब भी करता हूं।

सिपाही—पार्क में कुत्तों को लाने की इजाज़त नहीं है।
क्या यह कुत्ता आपका है?
सज्जन—नहीं, मेरा नहीं है।
सिपाही—लेकिन यह तो आपके पीछे पीछे आ रहा है।
सज्जन—मेरे पीछे पीछे तो आप भी आ रहे हैं।

मां—बेटी मंजु, तुमने अपने पिता जी को बता दिया है न कि तुम्हें भाषण कला पर स्कूल में प्रथम इनाम मिला है।
मंजु—हां बता दिया है मां?
मां—क्या कहा उन्होंने?
मंजु—वह बोले कि अब तुम में अपनी मां के गुण पैदा हो रहे हैं।

पुलिस अफसर सिपाही से—बोलो तुमने चोर को क्यों नहीं पकडा?
सिपाही—जी साहब वह ऐसे कमरे में घुस गया जिसके द्वार पर लिखा था अन्दर आना मना है, तो मैं कैसे अन्दर जाता।

आपरेशन के समय डाक्टर अपनी मुँह पर कपडा क्यों बांध लेता है? एक अध्यापक ने छात्र से पूछा।

इसलिए कि आपरेशन गलत हो जाने पर मरीज़ पहचान न सके। एक लडका झट से बोल उठा।

एक पिता ने अपने शरारती लडके को दर्जी का काम सीखने के लिए भेजा, दो तीन महीनों के बाद जब लडका घर आया तो पिता ने पूछा क्यों बेटा क्या २ सीख गए इस बीच? बेटे ने कहा, जेब काटना सीख गया हूं, गला काटना अब सीख रहा हूं।

ہیں، وہ ہیں، مہندر۔ مندر۔ اور دو مندر۔ زرتشتی عبادت خانہ اور مسجد۔

اس سوسائیٹی کی مختلف ملکی اور مقامی شاخیں ہیں جو یورپ اور ایشیا کے متعدد ممالک میں قائم ہیں۔

تھیوسوفسٹ کسی مذہب کے بھی ہو سکتے ہیں بحیثیت رکن ان سے کوئی عقیدہ سوائے ایک بنیادی عقیدے کے طلب نہیں کیا جاتا ہے اور وہ یہ کہ ساری انسانیت ایک برادری ہے۔

ویسے جوں جوں سوسائیٹی کی علمی اور تحقیقاتی کام گذرا یاں بڑھتی گئیں ان کے متعدد کارناموں سے اور کارکنوں نے مختلف روحانی، فلسفیانہ سماجی اور دوسرے مسائل پر تصنیفیں کیں جن میں بعض تصنیفات کو سوسائیٹی کے کلاسک کی حیثیت حاصل ہو گئی ہے۔ اور ان میں جن خیالات کو پیش کیا گیا ہے وہ اکثر میروں کے عقائد پر اثر انداز ہیں لیکن اس بات پر کہ سوسائیٹی میں کس حد تک زور دیا جاتا ہے کہ سوسائیٹی کا کوئی منتخبہ CREED نہ بنے اور سوسائیٹی اپنے کردار میں جامد نہ ہونے پائے۔

اس سوسائیٹی کی دوسری صدر مسز اینی بیسنٹ مقرر ہوئیں۔

شعراء کی نظروں میں:-

کشمیر
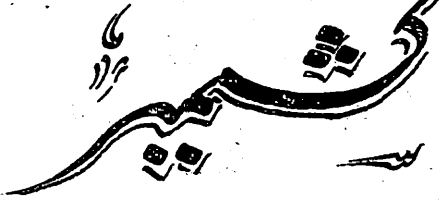
میرے کشمیر! میرے خواب طرز کی تعبیر ؛ آپ ہی اپنا جواب، آپ ہی اپنی تصویر!

(سید علی جواد زیدی)

اے عروس ایشیا، کشمیر، اے جانِ وطن ؛ تیری وادی خلد مشرق، رشک تاتار و ختن

(وامق جونپوری)

کشمیر تیرے نام پہ کچھ نغمے لٹا کر ؛ سنتے ہیں اثر اپنے وطن آج سدھارے

(اثر لکھنوی)

ذرہ ذرہ ہے میرے کشمیر کا مہماں نواز ؛ راہ میں پتھر کے ٹکڑوں نے دیا پانی مجھے

(چکبست لکھنوی)

کشمیر سے عیاں ہے جنت کا رنگ اب تک ؛ شوکت سے بہہ رہا ہے دریائے گنگ اب تک

(چکبست لکھنوی)

نقش حیرت ہوں مجھے یارا نہیں تقریر کا ؛ ایک پہلو یہ بھی ہے کشمیر کی تصویر کا

(حفیظ جالندھری)

دھینہ دھینہ شری کشمیر دھرنی، ہن ہرنی مہارانی ؛ دھینہ کشیپ تپش و ھیا، شو دھتی، من بھاونی

(شری دھر پاٹھک)

جنت اے کشمیر کوئی تجھ سی دنیا میں نہیں ؛ تو ہے دنیا وہ ٹھکانے اپنے طالب کو کہیں

(حالی)

ماحول تلاش کرتی پھریں۔

اس زمانے میں ان کو اخباروں سے معلوم ہوا کہ امریکہ میں ایک مقام پر کوئی Eddy Farm تھا وہاں Fox نام کا ایک گھرانہ تھا اس گھرانہ کی تین لڑکیاں جو بعد میں Fox Sisters کے نام سے مشہور ہوئیں بعض عجیب غریب حرکات کا مرکز بنی ہوئی تھیں۔ جہاں ان میں سے کوئی ایک لڑکی موجود ہوتی۔ ایسی آوازیں پیدا ہوتیں جن کا کوئی ظاہری منبع نہ ہوتا۔

ان خبروں نے شہرت پکڑی اور امریکہ کے اخباروں نے ان واقعات دلچسپی لینا شروع کی اور ان کی تحقیقات شروع ہوئی۔ اور ہر طرف سے لوگ Eddy Farm کو آنے لگے۔

میڈم بلیو میٹسکی نے امریکہ کے پڑھے لکھے طبقہ کی اس دلچسپی کی نظر سے دیکھا جو غیر طبعی حوادث کی تحقیقات کی طرف پیدا ہوگئی تھی کیونکہ وہ زمانہ توسخت مادیت کا تھا۔

اور ۱۹ویں صدی کے سائینس نے تمام روحانی اور مافوق الفطرات امور کو یک قلم منسوخ کردیا تھا۔

ان کو یہ امید ہوئی کہ شاید وہاں جاکر وہ کچھ ایسے لوگوں سے مل سکیں جن کی اعانت سے وہ اپنے مشن کو آگے بڑھا سکیں۔

چنانچہ وہ امریکہ گئیں وہاں ان کی ملاقات ایک کرنل ہنری اسٹیل الکٹ سے ہوئی جو کسی اخبار کے نمائندہ کی حیثیت سے Eddy Farm کے معاملات کی تحقیق کے لئے وہاں آئے ہوئے تھے۔

یہیں سے تھیاسفی سوسائیٹی کی بنیاد پڑی کرنل الکٹ میڈم بلیو میٹسکی کی حیرت انگیز واقفیت ان کے روحانی علوم کی وسعت اور گہرائی سے بہت متاثر ہوئے۔

اور جب ان کو میڈم کے مشن کی واقفیت ہوئی تو وہ بھی اس خدمت میں ان کی شرکت کے لئے تیار ہوگئے۔

میڈم وہاں سے الکٹ کے ساتھ لندن آئیں وہاں ایک ہمدردوں کا [illegible] قائم ہوا اور ۱۸۷۵ء میں ایک باضابطہ سوسائیٹی کا قیام عمل میں آیا جن کا نام تھیوسوفیکل سوسائیٹی رکھا گیا اور جس کے پہلے پریذیڈنٹ آسٹیل الکٹ ہوئے۔

کرنل الکٹ کی تنظیمی صلاحیتیں عظیم تھیں انھوں نے میڈم کے مشن کو پھیلایا اور نئی پرانی دنیا کے مختلف حصوں کے مسلسل سفروں کے بعد ایک بین الاقوامی بین الملکی۔ بین المذاہبی ادارہ قائم کیا جو ان کے بعد سے اب تک ایک آفاقی اور یونیورسل (Universal) ادارہ کی حیثیت سے قائم ہے۔

اس سوسائیٹی کے تین بنیادی مقاصد قائم کیے گئے ہیں:

(۱) دنیا کے مختلف مذاہب، فلسفوں اور سائینس والوں کے تقابلی مطالعہ کی ترغیب و تشکیل۔

(۲) ایک ایسی آفاقی انسانی برادری کے مرکز کا قیام، جس میں نسلی، ذات، رنگ، اور صنف [illegible] تفریق نہ ہو۔

(۳) انسان کے اندر کی مخفی صلاحیتوں کے بیدار کرنے اور بروئے کار لانے کی جدوجہد۔

بعد میں اس سوسائیٹی کا صدر مقام لندن سے ہٹا کر ہندوستان لایا گیا اور اڈیار (مدراس) میں دریائے اڈیار اور سمندر کے ملنے کے مقام پھر اس کے لئے زمین اور مکان خریدا گیا۔

بعد میں اس زمین پر مختلف عمارتیں تعمیر کی گئیں۔ علاوہ میٹنگ ہال، دفتری عمارات، اسکول ہوسٹل، لائبریری، لنگرخانہ وغیرہ کے اس سلسلے میں جو چند چیزیں توجہ کو اپنی طرف ملتفت [illegible]

اور اپنی تمام تحقیقات اور بڑے بڑے مشرقی روحانی
پیشواؤں کی تعلیمات اور ہدایات کے نتیجہ
میں یہ عقاید راسخ ہو گئے تھے کہ رموز کاینات
کا علم اب بھی مشرق کے خاموش فقیروں،
سادھوؤں، سنتوں اور لاماؤں کے ایک
ایک طبقہ کے اندر محفوظ ہے۔ اور وہ علم
اتنا مقدس ہے کہ اس کے حصول اور زندہ
رکھنے کے ساتھ ساتھ اس کی حفاظت اور
سریت کو باقی رکھنے کا بھی طریقہ ان صاحبان
اسرار پر عاید ہے۔ اور وہ اس علم کے محافظ
ہیں تاکہ نااہلوں تک وہ علم پہنچ کر دنیا وہ
مضرت کا باعث نہ بنے۔ اور ساتھ ہی ساتھ
وہ ایسے بے غرض اور پاک نفس انسانوں کو
اپنے حلقہ میں قبول کرنے کے لئے بھی آمادہ
ہیں، جو اپنی ساری زندگی وقف کر کے اس
عظیم ارتقائی تغیر کا تجربہ کریں جو انسانوں کو
اس کی حد بندیوں سے اونچا اٹھا دیتا ہے۔

ان کا یہ عقیدہ بھی راسخ ہو گیا کہ
دنیا کے کلمہ مذاہب میں ان ہی بنیادی روحانی
اسرار کے بعض بعض حرکتوں کو مختلف
اسالیب میں پیش کیا گیا ہے۔ اور اس ملک
اور قوم کی جیسی ضرورت رہی ویسی ہی تعلیمات
ان ہی بنیادی حقائق سے اخذ کر کے رائج
کیے گئے ہیں۔

اس لئے تمام مذاہب بنیادی طور پر
ایک ہیں۔ ان کا ایک اور عقیدہ یہ تھا کہ
اس مرحلہ میں انسانیت ایک ایسے موڑ میں
آ گئی جہاں سے اس کی نفس و آفاق کی معرفت
[illegible] بڑھنے کا موقع ہے۔

اگر انسانیت اس موڑ سے صحیح سمت کو
مڑ گئی تو وہ اپنی منزل یعنی انسانیت کبریٰ سے
قریب تر ہو [illegible]
لہذا اس ؟ نت کی کوشش کرنا مناسب کیونکہ

کے بموجب ہے۔ کہ انسانی خصائل سے
ان عناصر کی شدت کو کم کیا جائے جو اس کو
اپنے اعلیٰ مقصد کی طرف بڑھنے سے روکتے
ہیں۔

سب سے بڑی مصیبت جو انسان کو اپنی لاائی
انسانیت پر صدیوں سے نازل تھی، وہ
قوموں، مذاہبوں، نسلوں اور ملکوں کی
باہمی منافرت تھی جو ایسی ہلاکت خصلت
تھی کہ اگر انسانیت اس کی طرف بڑھتی گئی
تو اس کے بالکل ہلاک ہو جانے کا امکان
تھا۔

میڈم نے بتایا کہ ان کے مشرقی روحانی
رہبر نے ایک بار ان کو اپنی روحانیت اور
طاقت سے مستقبل کا وہ منظر دکھایا جس میں
آسمان سے آگ برسائی جا رہی تھی۔ شہر انسان
انسانیت پر آگ برسا رہے تھے اور بستیوں
کی بستیاں خاک سیاہ ہوتی جا رہی تھیں۔
میڈم اس نظارہ کو دیکھ کر چیخ اٹھیں تو
ان کے گورو نے فرمایا کہ اگر انسانیت اسی ڈگر
پر چلتی رہی جس پر چل رہی ہے اور اس کے
تعصبات کو مٹانے کی کامیاب کوشش نہ کی
جا سکے تو یہ صورت حال واقع ہو گی جس کا
ہم لوگوں کو بطور مشاہدہ کے ہے اور اس کی
ایک جھلک تم کو اس لئے دکھائی گئی تاکہ اگر
تم چاہو تو اس خدمت کے لئے اپنے آپ کو
آمادہ کر کے اہل افکار قوموں کے درمیان سے
قومی، نسلی اور ملکی منافرت میں کچھ تخفیف
واقع ہو جس سے ایسی صورت پیدا ہو سکے
یہ بلا ٹل جائے۔ اب میڈم کی حالت ایک
مشنری کی ہو گئی تھی۔ انھوں نے یورپ اور
امریکہ کے مختلف ممالک کے متعدد سفر کیے۔
ایشیا میں ہندوستان اور مصر کا سفر کیا۔ اور
اپنے مقصد کے لئے ہموار زمین اور مناسب

تھیاسفی تحریک

سید اجتبیٰ حسین رضوی

ماخوذ۔ از:- روزنامہ "نوجیون" مورخہ ۲۲ جولائی ۱۹۷۲ء

تھیوسفی کی تحریک باضابطہ طور سے اُنیسویں صدی کی آخری چوتھائی کے آغاز میں شروع ہو گئی تھی۔

اگرچہ تھیوسفیکل سوسائٹی کا قیام ۱۸۷۵ء میں ہوا، لیکن اس سے بہت پہلے ہی اسی تحریک کی بانیہ میڈم ہیلینا بلیوٹسکی ایک روحانی تحریک کے لئے کوشاں نظر آتی ہیں۔

میڈم بلیوٹسکی ایک روسی سرکاری آفیسر کرنل ہلٹن کی لڑکی تھیں۔ ان کے باپ روسی ترکستان کے علاقوں میں سرکاری آفیسر تھے۔ اس زمانے میں ان کا قیام اکثر ترکستان کے علاقوں میں رہا کرتا تھا۔ چھوٹی ہیلینا بھی اپنے باپ کے ساتھ رہا کرتی تھی۔ کرنل ہلٹن اپنے انتظامی مشاغل سے فرصت پاکر اکثر ترکستانی فقراء و صوفیہ سے ملتے جلتے رہتے تھے۔

ہیلینا کو بچپن سے ہی کچھ طبع زاد اور روحانی ملکایت حاصل تھی۔ اس پر ان فقراء کو آتے جاتے اور اپنے باپ سے ملتے جلتے دیکھ کر اس کے اندر روحانی تحقیقات کے جذبے نے اور قوت پکڑ لی۔ وہ علاقے تبت کی سرحد سے بھی ملتے تھے اور تبت کی سرحد سے بھی ملتے تھے اور تبت کی پُراسرار اور روحانی شکایتوں اور لاماؤں کے عجیب و غریب کرشموں کی داستانیں بھی اس کے باپ اور صحبتوں کا موضوع گفتگو رہا کرتی تھیں۔

نتیجہ ان ابتدائی تاثرات کا یہ ہوا کہ ہیلینا نے سیاحت پر کمر باندھی۔ باپ کی طرف سے مزاحمت بھی نہ ہوئی۔

بلیوسکی نام ہیلینا نے اپنے شوہر کا انتخاب اختیار کیا۔ ابتدائے شباب میں ایک بوڑھے جنرل بلیوٹسکی سے ہیلینا نے شادی کر لی تھی، لیکن تھوڑے ہی دنوں کے اندر دونوں کے تعلقات منقطع ہو گئے اور ہیلینا جان و دل سے اپنی تلاش جستجو میں لگ گئی۔

کئی بار اس نے تبت میں داخل ہونے کی کوشش کی۔ ان دنوں تبت میں کوئی غیر ملکی داخل نہیں ہو سکتا تھا۔ اس لئے کئی بار ناکامی ہوئی۔ آخر ہندوستان کے راستے سے ایک بار وہ تبت میں داخل ہوئی اور جیسا میڈم بلیوٹسکی نے اپنے بیانات میں کہا ہے۔ وہ کئی سال تبت کے لامائی خانقاہوں میں مقیم رہی۔ اور وہاں ولائی سلوک کے منازل طے کئے اور ان لوگوں کے علوم باطنیہ کا براہ راست نہ صرف مطالعہ کیا بلکہ روحانی ترقی کے بہت سے مقامات طے کئے۔

تبت کا لامائی نظام بدھ مت کے مہایان فرقہ کی ایک خاص مشکل ہے جس کو عام طور پر لاما ازم کہا جاتا ہے۔ تبت کے اس قیام سے بلا میڈم بلیوٹسکی کی شخصیت میں ایک فرق یہ نمایاں ہوا کہ اب ان ایک تلاش کرنے والے اور متجسس کی حالت باقی نہ رہی، بلکہ ان میں اس بات کا جذبہ غالب ہوا کہ جو علم انھوں نے اپنے دورِ تلاش میں حاصل کیا تھا عام تک پہنچایا جائے۔ ان کے

(۲۵) علم اگر جسم ہے تو عمل روح۔ بغیر روح
جسم ہے بیکار۔
علم اگر چشم ہے تو عمل بینائی۔ چشم بیکار۔

(۲۶) ارے پیارے لڑکو کرو نیک کام
کہ نیکی سے ہوتا ہے دُنیا میں نام
کرو کام کوئی نہ بے قاعدہ
کہ بے قاعدہ میں نہیں فایدہ

(۲۷) بزرگوں کے نقشِ قدم پر چلو
جو فرمائیں تم کو وُہی تم کرو

(۲۸) کسی کام سے جی نہ چراؤ
سب کو اپنا گرویدہ بناؤ

(۲۹) ڈر اور خوف کو دُور کرو۔ ہر وقت
تیار رہو۔

(۳۰) تندرستی سا تحفہ دے گر دین و دُنیا ہو مرا
لطفِ اخلاق و علم سے ہو اگر یہ دل بھرا

دُعا

"مجھے غریب بنا دے"

وُہ غریب تھا بے حد غریب دن بھر جان توڑ کر محنت و مشقت کرتا اور شام کے وقت اپنا خون پسینہ ایک کرکے حاصل کی ہوئی کمائی کو لیکر خوشی خوشی گھر آتا۔ اسکے بچے دیوانہ وار دوڑتے ہوئے آتے اور اس سے لپٹ جاتے اسکی نیک بیوی کو دو خشک نوالے جو اُسے بصد دقت میسر آتے آبِ حیات کی طرح معلوم ہوتے تھے وہ غریب تھا لیکن خوش۔ اسے ہر طرح کی روحانی خوشی حاصل تھی، مگر جسمانی خوشی کا نام عنقا تھا پھر زمانہ بدلا۔ اسنے محنت کی خوب محنت کی، روپیہ کمایا۔ اسے بڑھایا۔ اور پھر بڑھایا۔ اب وہ امیر تھا۔ اور ایک عالی شان مکان میں رہتا تھا۔ نوکر چاکر کام کرتے تھے۔ اسکی بیوی کا اب سارا دن حکم چلانے کے سوا اور دوسرا کام نہ تھا۔ اور اس کا نتیجہ یہ تھا کہ وہ اُس کی طرف سے بھی لاپروا ہوگئی تھی۔ بیٹر بچے کئی کئی دن تک اس کی صورت نہ دیکھتے تھے۔ اب وُہ امیر تھا لیکن خوش نہ تھا۔ اُس کو ہر طرح جسمانی خوشی میسّر تھی، مگر روحانی خوشی بالکل نہ تھی۔ رات کے بارہ بجے تھے۔ دن بھر کا شور و غل رات کی تاریکی میں جذب ہو کر رہ گیا تھا۔ وہ مکان جہاں صبح سے شام تک نوکروں کی دوڑ دھوپ سے کان پڑی آواز سنائی نہ دیتی تھی اب بالکل خاموش اور سنسان تھا گھڑی اب بھی کسی پر کسی کے بے چین دل کی طرح چل رہی تھی۔ اس وقت وہ فرش پر دو زانو بیٹھا ہوا مالک کے حضور میں سر بسجدہ محوِ دعا تھا "اے پروردگار اے مجھے غریب
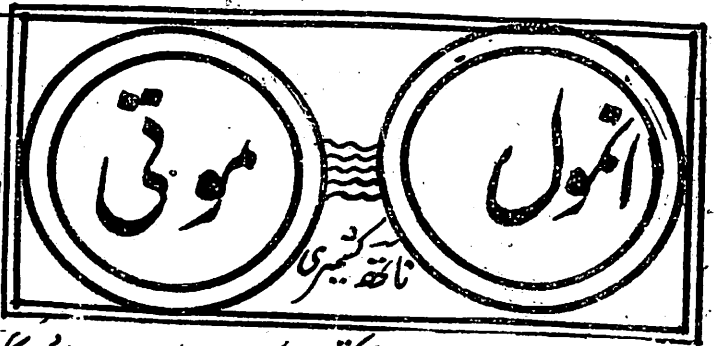
انمول موتی

ناتھ کشمیری

از:۔ شری گوپی ناتھ رینہ
ٹیچر جواہر گرلز سکول ووٹمنز
ویلفیئر ٹرسٹ کشمیر

(۱) کامل انسان بننے کے لئے کتابوں کا مطالعہ اور عمل ضروری ہے۔

(۲) اپنے والدین اور بزرگوں کا ادب کرو۔ مزدوروں سے الفت کرو+

(۳) انسان کا سب سے بڑا دوست علم اور سب سے دشمن جہالت ہے+

(۴) صحت کو ورزش کرکے اپنے قبضہ میں کرو ہر روز غسل کرو۔ اپنے کپڑے صاف رکھو۔

(۵) سڑی گلی چیزیں کھانے سے پرہیز کرو۔ زیادہ خوراک نہ کھاؤ+

(۶) کسی کو گالی ہرگز نہ دو۔ غریبوں کی مدد کرو۔ بائیں ہاتھ چلا کرو+

(۷) اپنے علم۔ دولت و حشمت پر غرور نہ کرو۔ ہمیشہ سچ بولو۔

(۸) خوش رہنے کی کوشش کرو۔ خدا پر بھروسہ رکھو+

(۹) وقت کے پابند بنو۔ خدمت خلق ہر انسان کا فرض ہے+

(۱۰) ترقی کا دارومدار کوشش پر ہے۔ ناامید ہونا انسان کا کام نہیں+

(۱۱) امتحان کو سخت محنت سے فتح کرو۔ جو کام کروگے دل لگا کر کرو+

(۱۲) وقت کا جس نے نہیں رکھا دھیان کامیابی ہو گئی اس کی محال+

(۱۳) یوں گزارو عمر کے ایام تم وقت پر انجام دو ہر کام تم

(۱۴) وقت پر پڑھنے کا ہے پڑھنے کے لئے کھیلنے کے وقت ہے ٹھیک کھیلئے۔

(۱۵) تن من صاف رکھو۔ انسان بنو۔ اپنا لباس۔ ناخن اور دانت صاف رکھیئے۔

(۱۶) محنت کامیابی کی کنجی ہے۔ سنو زیادہ بولو کم۔

(۱۷) ایسے لڑکوں کے ساتھ تم نہ رہو بکتے بازار میں ہیں گالیاں جو۔

(۱۸) دستکاری ہے بہت اچھی ہنر۔ سیکھ لو فرصت ملے تم کو اگر۔

(۱۹) ایمانداری کو ہاتھ سے جانے نہ دو۔ بدکاروں کی صحبت سے بچتے رہو۔

(۲۰) حفاظت کرو۔ سب کو دوست بناؤ۔ جانوروں سے بھی ہمدردی کرو۔

(۲۱) چھوٹوں سے محبت اور بڑوں کی عزت کرو۔

(۲۲) جو کمزور ہیں ان پہ شفقت کرو۔ جو محتاج ہیں ان کے محسن بنو+

(۲۳) ستانا کو سکھ دینا اور رب سے وفا کرنا۔ جو حق ہے محبت کا ہر وقت ادا کرنا۔

(۲۴) حسد اور نخوت، کینہ، کدورت۔ کسی کی مذمت اور پارسا سے محبت بہت برا ہے ہیں+

(باقی)

ہندی رسمُ الخط

از ۔ مسز رتی کول نانتھ ریبہ (انا تھہ کشیری)
متعلم جواہر گرلز سکول ووینز ویلفیر ٹرسٹ کشیر سرینگر

معزز ناظرین! آداب عرض! جب سے ہماری مہربان حکومت نے اور خاص کر محکمہ تعلیم نے ہندی رسم الخط کی طرف بھی قدم اُٹھائے ہیں اور اس بارے میں احکام بھی صادر فرمائے ہیں تب سے میرے چند برادر صاحبان بھی اس خط کی طرف توجہ دینے لگ گئے ہیں جن میں خاص کر میرے وہ احباب شامل ہیں جو کہ ہندی رسم الخط سے بالکل ناآشنا ہیں، اسلئے بندہ آج "وِتستا" میگزین کے معزز ایڈیٹر صاحب سے عرض پرداز ہوں کہ آں جناب بندہ کو اپنے معزز برادر صاحبان کی خدمت بجالانے کا موقع بخشیں، تاکہ ان کو اس رسم الخط کے سیکھنے میں صرف کم از کم ایک مہینہ لگ جائے، یعنی بندہ آن کو اس خط کے سیکھنے کے لئے آسان طریقوں سے روشناس کرے اور نہ بچوں کو بھی اسی طریقے سے سیکھنے میں آسانی پیدا ہو۔ اس لئے آج میں پہلی قسط پیش کر رہا ہوں:۔

(۱) اُردو، فارسی اور عربی رسم الخط دایئں طرف سے لکھا کرتے ہیں اور انگریزی، سنسکرت اور ہندی بایئں طرف سے لکھا جاتا ہے۔

(۲) جس طرح اردو رسم الخط میں پہلے پہل ا۔ ب۔ ت وغیرہ حرف حروف پڑھا اور لکھا کرتے ہیں اور بعد میں زیر۔ زبر اور پیش۔ یا۔ جس طرح انگریزی حروف دو قسم کے ہوتے ہیں ایک وہ جو Consonants کہلاتے ہیں اور دوسرے وہ جو vowels کہلاتے ہیں۔ اسی طرح ہندی میں بھی Consonants اور vowels ہوتے ہیں کیا ہی اچھا ہو تاکہ اگر ہندی میں بھی Consonants پہلے پڑھے اور لکھے جاتے اور vowels بعد میں۔ اس طریقے سے ہندی رسم الخط لکھنے اور سیکھنے میں میرے برادر صاحبان کو صرف ایک مہینہ لگ جائے گا۔

(۳) ہندی حروف کے Consonants جن کو ہندی زبان میں ویجن کہتے ہیں، یہ ہیں:۔

ک ۔ کھ ۔ گ ۔ گھ ۔ ا ۔ ج ۔ چھ ۔ ج ۔ بھ ۔ ن

ٹ ۔ ٹھ ۔ ڈ ۔ ڈھ ۔ ن ۔ ت ۔ تھ ۔ د ۔ دھ ۔ ن

سردار جگو نے بات ٹال دی اور کہنے لگا جس جگہ میری بیوی دفن ہو میں وہاں نہیں رہ سکتا ہوں۔ اس بات پر وہ بے مطمئن ہو گئے۔ لہٰذا میرا مشورہ یہی ہے کہ ہم یہاں سے دور کہیں روانہ ہو جائیں اور اگر زندہ رہے تو دوبارہ کسی وقت یہاں آ جائیں گے۔ اور اس طرح سردار جگو کا قافلہ چاند نگر سے چلا گیا۔

ادھر شاہی محل میں جگو کا بیٹا دن بدن بڑھتا جا رہا تھا۔ شاہ فرخ اور ملکہ بیگم نے اس کا نام شہزادہ قاسم رکھا تھا۔ شہزادہ قاسم تعلیمی قابلیت مافوق شہسواری اور تلوار بازی میں ماہر بن گیا اور نو سال کی عمر میں وہ ایک ایسا شیر بن گیا کہ وہ بڑے بڑے بہادروں کا بہادروں کے مقابلے بات کرتا تھا۔ شہزادہ قاسم کی عمر نو سال پر پر دوان چڑھ رہی تھی کہ اس کا باپ شاہ فرخ والی چاند نگر انتقال کر گیا۔ تو شہزادہ قاسم کو تخت پر بٹھایا گیا۔ اور اس کی نگران ملکہ بیگم رکھی گئی اور دوسرے وزراء ملکی امور میں اس کی مدد کرتے تھے۔

لیکن انگریزوں کے لیے یہ ایک ایسا سانپ کا ڈس تھا جسے وہ ہمیشہ کے لیے ختم کرنا چاہتے تھے اور پالیسیوں پر پالیسیاں کرنے لگے اور وہ چاند نگر پر قبضہ کر کے اپنی ایک کٹھ پتلی حکومت قائم کرنا چاہتے تھے لیکن شہزادہ قاسم نے ان کی وہ ہر کوشش ناکام بنا دی اور ملک کو ہر طرف سے انگریزوں کے خطرے سے محفوظ رکھا۔ اس نے نوجوانوں کی نئی بھرتی کی اور افواج کو نئے اسلحہ جات اور جدید سامان سے لیس کر دیا اور اس طرح چاند نگر کی ریاست انگریزوں کے حملے سے محفوظ رہی۔

جب شہزادہ بیس سال کی عمر کو پہنچ گیا اور اس کا جشن ولادت منایا جا رہا تھا ٹھیک اسی وقت ملکہ بیگم کی قربانی رنگ لائی۔ سردار جگو جو کب کا چاند نگر سے چلا گیا تھا نمودار ہوا اور اپنے ساتھ ایک خوبصورت اور زیادہ لڑکی تھی جو چاند نگر کی اصل وارث تھی۔ جب جشن ولادت ختم ہو گیا تو سردار جگو ملکہ بیگم کے سامنے حاضر ہوا اور ملکہ بیگم کو اپنا امانت پیش کیا اور بیگم سے کہنے لگا کہ میں نے اپنا فرض پورا کر دیا اور اب تم اپنی امانت سنبھالو ملکہ بیگم یہ دیکھ کر دم بخود ہو گئی اور اسی وقت اعلان کیا کہ شاہزادی کی شادی شہزادہ قاسم کے ساتھ اور سردار جگو کو اعلیٰ عہدہ پر فائز کیا جائے۔

اس وقت سارے ملک میں دھوم دھام سے شہزادی اور قاسم کی شادی کی رسم ادا کی گئی اور ہر طرف خوشیاں منائی گئیں۔

یہ تھی وہ کہانی جو چاند نگر کی آزادی بچانے کے لیے ملکہ بیگم نے اپنی لاڈلی بیٹی کی قربانی کی پیش کش کی تھی۔

بہاموز جستہ علم کہ عاقلی ہے کہ بے علم بودن بود غافلی

کنیز مرجینا خانہ بدوشوں کے سردار جگو کے کیمپ میں پہنچ گئی۔ سردار جگو کے ہاں ایک بیٹا پیدا ہوا تھا۔ اور اس کی بیوی اسی وقت رحمت حق ہو گئی تھی۔ اور سردار جگو اپنے خیمے میں بچے گود میں لئے بیٹھا تھا۔ جونہی مرجینا خیمے میں داخل ہوئی سردار جگو اپنی جگہ سے اچھل پڑا اور مرجینا اسکی طرف مخاطب ہو کر کہنے لگی۔ اپنا وعدہ یاد کرو سردار اور اپنے بیٹے کو میرے حوالے کرکے میری گود سے ملکہ چاند نگر کی بیٹی لے لو (یہ بات قابل ذکر ہے کہ سردار جگو ان چار آدمیوں میں سے تھا جس نے ملکہ بیگم کے سامنے چاند نگر کی آزادی بچانے کے لیے حلف لیا تھا) سردار جگو کانپنے لگا اور اسے بری طرح محسوس ہوا کہ میں کس طرح اپنا بیٹا اپنے آپ سے جدا کر دوں۔ لیکن آزادی بچانے کے لئے سب کچھ نچھاور کرنا پڑتا ہے۔ یہی بات مدنظر رکھ کر جگو نے اپنا بیٹا مرجینا کے حوالے کر دیا اور ملکہ بیگم کی بیٹی کو اپنے گود میں لیا اور مرجینا کے نگاہ میں اس بچی کو اسی طرح پالوں گا جس طرح اس کو شاہی محل میں پالا جاتا۔ میں اس کو تعلیم اور ہر ایک فن سے روشناس کروں گا۔ اور میں اس کا نام "شہزادی" رکھتا ہوں اور بہت سی باتیں سردار جگو نے اس موقعے پر کہیں جو واقعی قابل تشکر تھے۔

کنیز مرجینا نے بچے کو اٹھایا اور شاہی محل کی طرف روانہ ہوئی۔ روانہ ہونے سے پہلے مرجینا نے جگو سے یہ وعدہ لیا تھا کہ وہ اس بات کو ہمیشہ کے لیے راز میں رکھے۔ جونہی مرجینا ملکہ بیگم کے کمرے میں داخل ہوئی وہاں ملکہ کے سوا اور کوئی نہ تھا۔ اور دائی وہاں سے روانہ کی گئی تھی۔ مرجینا نے ملکہ کو وہ تمام قصہ سنایا جو اس کو سردار جگو سے پیش آیا تھا۔ ملکہ بیگم نے بیٹے کو گود میں لیا اور مرجینا سے کہنے لگی، اب چاند نگر کی آزادی بچانے کے لیے ایک لال پیدا ہوا۔ لیکن اندر ہی اندر بیگم کے دل میں ایک ایسی آگ سلگ رہی تھی جو بیان سے باہر ہے کہ کس طرح اس نے اپنے لخت جگر کو شاہی محل سے نکال کر خانہ بدوشوں میں دھکیل دیا۔ وہ خانہ بدوش جن کا کوئی ٹھکانہ نہ تھا جو ہوا کی طرح ادھر سے ادھر جاتے تھے۔ غیر وطن کی آزادی بچانے کے لیے ملکہ بیگم کو یہ قربانی پیش کرنی تھی۔ دوسری طرف سردار جگو نے خانہ بدوشوں کو حکم دیا کہ وہ راتوں رات یہاں سے ڈیرہ وغیرہ اٹھا دے اور دوسری طرف رخ کرے۔ بلا شبہ یہ حکم سن کر حیران و ششدر ہو گئے۔ کل تک جگو صرف یہ کہتا تھا کہ چاند نگر تو اس وادی سے ہم کبھی نہیں جائیں گے اور اچانک یہ خیال ان کے دماغ میں کیسا سمایا اور ایک خانہ بدوش جگو کی طرف مخاطب ہوا۔ یہ کیا آپ کہہ رہے ہیں۔

ایک قربانی رنگ لائی!

(روبی یوسف آٹھویں کلاس جواہر بال سکول)

ایک چھوٹا سا قصہ مگر تاریخی لحاظ سے بہت اہم جو چاند نگر کی آزادی بچانے کے لیئے وہاں کی ملکہ نے اپنی لاڈلی بیٹی سے بیس سال تک جدائی اختیار کی تھی۔ کہانی اس طرح ہے:۔

چاند نگر ہندوستان کا ایک چھوٹا موٹا صوبہ تھا۔ جب انگریزوں نے ہندوستان کے ہر صوبے کو زیر کر لیا تھا اور ہر طرف سے نوابوں اور راجاؤں کو شکست فاش ہو رہی تھی۔ تو وہاں صرف ایک چاند نگر رہ گیا تھا جو ابھی تک اپنی آزادی کے لیے دن و رات کوشاں تھا۔ چاند نگر کے نواب فتح اس غم میں گھل رہا تھا۔ کہ اس کے بعد چاند نگر کی حفاظت کون کرے گا۔ کیونکہ اس کے بعد اس کا کوئی وارث نہ تھا جو ملک کی آزادی بچائے۔ مزید وہ چاہتا تھا کہ چاند نگر پر ہمیشہ کے لیئے اسکی خاندان کی حکومت رہے۔

نواب نے بہت کوشش کی کہ اس کے ہاں ایک بیٹا پیدا ہو لیکن اس کی ہر ایک کوشش ناکام ہو گئی۔ آخر ایک دن ملکہ چاند نگر نے اپنے چار آدمیوں کے سامنے یہ حلف لیا کہ ان کے ہاں اگر کسی کو بیٹا پیدا ہوا تو بچہ پیدا ہوتے ہی اسے ملکہ کے سپرد کر دے یہ چار آدمی چاند نگر کی آزادی کے شیدائی تھے اور حلف لیتے وقت ملکہ کی خاص کنیز مرچینا بھی شامل تھی۔ بس اب وہ اس دن کا انتظار کر رہے تھے کہ کب چاند نگر کے لیئے ولی عہد پیدا ہو جائے۔

نواب اور خاندان کے دوسرے افراد یہ آس لگائے بیٹھے تھے کہ اب ضرور ملکہ بیگم کے ہاں بیٹا پیدا ہو جائے گا۔ اس رات کو جب ہر طرف سناٹا چھایا ہوا تھا ہر طرف تاریکی نے رات کو اپنے لپیٹ میں لیا تھا۔ ملکہ چاند نگر بستر پر دراز تھی۔ دروازے پر پہرہ دار کھڑا تھا۔ کنیز مرچینا بے تاب نظر آ رہی تھی۔ دفعتاً ملکہ بیگم نے ایک اولاد کو جنم دیا۔ لیکن چاند نگر کے لیئے یہ بدقسمتی تھی کہ بچہ لڑکا ہونے کے بجائے لڑکی تھی۔ اس پر بھی کنیز مرچینا نے ایک ایسی چال چلی کہ دائی جو اس وقت وہاں موجود تھی اس کو بھی یہ پتہ نہ چل سکا کہ مرچینا نے بچہ گود میں کیا لیا اور کپڑے میں کیا لپیٹ رہی ہے۔ بچے کو کپڑے میں لپٹنے کے بعد مرچینا کمرے سے باہر نکلی اور سیدھے خانہ بدوشوں کے کیمپوں کی طرف روانہ ہوئی جو چاند نگر [illegible] [illegible] جانے ہوئے تھے

بادشاہ کے دربار میں لے جاکر اُس کا سارا حال سُنایا۔ اور لڑکی کو پیش کیا۔ اور کہنے لگا۔ میں نے اِس لڑکی کو اِس لئے پیش کیا کہ مجھ پر کوئی الزام نہ آئے۔ بوڑھا وزیر حسن آرا کو دیکھ کر بہت خوش ہوا اور بادشاہ سے عرض کی۔ میری لڑکی کوئی نہیں ہے اِس سے میں پالوں گا۔ بادشاہ نے اجازت دی۔

اچھا اب ماہ افروز کی مصیبت کا حال سُنو۔ جب وہ شکار سے آیا۔ تو اُس نے ماں سے کہا۔ حسن آرا کہاں گئی۔ سب یک زبان ہوکر بولے کہ وہ مرگئی ہے اِس جواب سے شہزادے کی تسلی نہ ہوئی۔ فوراً گھوڑے پر سوار ہوکر نکل پڑا اور ماں سے کہہ گیا کہ جب تک میں اپنی بہن حسن آرا کو ڈھونڈ نہ لاؤں تب تک مکان میں قدم نہ رکھوں گا۔ ماہ افروز چھ مہینہ تک حسن آرا کی تلاش میں رہا۔ اور اس وزیر کے پاس پہنچ گیا۔ جہاں حسن آرا تھی۔ ماہ افروز نے اِس وزیر کے ہاں نوکری کرلی۔ حسن آرا روز پالکی میں بیٹھ کر سیر کو جایا کرتی تھی۔ اِس پالکی کا ماہ افروز سپاہی رکھا گیا۔ ایک دن کا ذکر ہے کہ ماہ افروز راستے میں دُوسرے سپاہی سے اپنی دردبھری کہانی کہہ رہا تھا۔ حسن آرا بھی پالکی میں سوار تھی اور جب اِس نے سُنا تو اِس نے پردہ کے پیچھے دیکھا تو اُس کا بھائی ماہ افروز دکھائی دیا۔ حسن آرا پالکی سے کود کر اپنے بھائی سے لپٹ گئی۔ اور خوب روئی۔ سپاہی حیران ہوگئے۔ ماہ افروز کو مکان پر لے کر اس سے پتہ ناک پہنچا پایا اور سچ مچ شہزادہ دکھائی دیا۔ بادشاہ اور وزیر کو یقین آیا۔ کچھ دنوں کے بعد خبر آئی۔ کہ ماہ افروز کے باپ کا اِنتقال ہوگیا ہے۔ ماہ افروز نے بہن کو سمجھایا۔ اور کہا کہ چلو اب ماں ہمارے غموں میں نہ جانے کیا کہتی ہوگی۔ بہن راضی ہوگئی اور اپنے وطن کو چل کھڑی ہوئی۔ وہاں جاکے دیکھا کہ ماں بیٹا بیٹی کے صدموں میں روتے روتے اندھی ہوگئی تھی۔ ماں نے دونوں بچوں کو صحیح سلامت پایا۔ تو دل میں تسکین ہوئی۔ ماہ افروز کو تخت ... سونپ دیا۔ دونوں بہن بھائی آرام سے رہنے لگے ؎

(بقیہ صفحہ نمبر ۲۳) اُسکی آنکھوں میں اندھیرا چھا گیا۔ جب اسے ہوش آیا تو درخت کے سائے ڈھلے ہو چکے تھے۔ اسے یہ بھی یاد نہیں کہ وہ کس طرح گھر پہنچا۔ اس کا چہرہ ہلدی کی طرح زرد تھا۔

خالد نے اس سے دیکھ کر گھبرا کر پوچھا۔

کہاں تھے تم؟ تو وہ کوئی جواب نہیں دے ... اور خالد ... بیٹھ ... پھوٹ کر رونے لگی اور ... بلبلا کر رہا تھا۔

کہانی:-

بھائی بہن

کشپا گرلز ہائی سکول — (تسلیمہ وانی کلاس نویں)

ایک دفعہ کی ذکر ہے ایک ملک میں ایک بادشاہ رہتا تھا جہاں بھی کسی گھر میں لڑکی پیدا ہوتی تو بادشاہ جلتا تھا اور اپنے وزیروں کو بلا کر لاتا تھا اور اُن کو کہتا تھا کہ اس لڑکی کا دل بھون کر لاؤ۔ اور خدا کا کرنا اس کے ہاں ایک شہزادی پیدا ہوئی وہ لڑکیوں سے بہت جلتا تھا اور نفرت کرتا تھا۔ اس کا عقیدہ یہ تھا کہ جہاں لڑکی ہو اس کے لیے یہی قانون ہونا چاہیئے۔ بادشاہ نے نوکروں سے کہا شہزادی کا دل میرے سامنے بھون کر پیش کرو۔ جس وقت یہ حکم ہوا اس شہزادی کا ایک بھائی تھا جس کا نام ماہ افروز تھا جب یہ نوکر محل میں گئے تو انھوں نے شہزادی کو بلایا اور جب اس کا بھائی ماہ افروز اندر آیا اور اس نے یہ تماشہ دیکھا تو نوکروں نے اس سے کہا۔ پیارے شہزادے آپ کے باپ کا یہی حکم ہے۔ ماہ افروز نے رو کر کہا یہ ہو نہیں سکتا۔ میں اپنی جان دے دوں گا۔ جب ماہ افروز بہت رونے لگا تو نوکروں نے کہا اچھا ماہ افروز اب تم ہمیں کوئی تدبیر بتاؤ ورنہ ہماری جان کی خیر نہ ہوگی۔ شہزادے نے کہا۔ اب آپ کسی ننھی سی بکری کا دل بھون کر ابا جان کی خدمت میں پیش کرو۔ نوکروں نے ایسا ہی کیا۔ شہزادے کی ماں نے نوکروں کو بہت سے روپیئے دیئے۔ اور جب شہزادی حسن آرا سات سال کی ہو چکی اور بادشاہ سلامت کو تب تک معلوم ہی نہ رہا۔ ایک دن حسن آرا اپنے محل سے باہر اپنے بھائی کے ساتھ نکلی۔ جب بادشاہ نے دیکھا تو بادشاہ نے اس لڑکی سے سب حال پوچھا اور اس لڑکی نے کہا میں بھائی ماہ افروز کے ساتھ کھیلنے آئی ہوں۔ خیر اس دن بات ٹل گئی۔ پھر رفتہ رفتہ بادشاہ کو معلوم ہوا کہ اس لڑکی کو قتل نہیں کیا گیا تھا۔ بادشاہ نے حکم دیا۔ کہ اس لڑکی کو شہر بدر کر دو۔ ماہ افروز ان دنوں شکار کو گیا تھا۔ نوکرانیاں کوئی رات کے بارہ بجے کے قریب حسن آرا کو اٹھا کر ایک جنگل میں پھینک آئیں۔ وہ بیچاری جنگل میں پڑی رہی۔ جب صبح کو اس کی آنکھ کھل گئی پہلے تو حیران ہوئی پھر جان گئی کہ ابا جان کی عنایت ہے رونے پیٹنے لگی۔ اتفاق سے وہاں ایک سوداگر گذرا گھوڑے سے اتر کر لڑکی سے پوچھنے لگا تم کیوں رو رہی ہو۔ حسن آرا نے اپنا سب حال سنایا۔ اور اس کے ساتھ چلی۔ سوداگر نے حسن آرا کو مکان پر لے کر اس کو کھانا کھلایا۔ اور پھر

کچھ دیر صلاح و مشورے کے بعد لوگوں نے گائے کو اس جگہ سے ہٹا کر کھیت کے قریب والے نیم کے درخت سے باندھ دیا۔ گائے نے تو بہت زور لگائی تھی کہ وہ بچھڑے کے قریب پہنچ جائے مگر گردن میں پڑی رسّی تن کر اس کے قدم روک دیتی تھی۔ گائے کو باندھنے کے بعد خالد اور دلّو کیبان بچھڑے کو ٹانگ سے پکڑ کر گھسیٹتے ہوئے دریا کی طرف لے گئے۔ گائے اپنے بچھڑے کو لے جاتے دیکھ کر بری طرح ڈکرانے لگی۔ خالد اور اس کے ساتھیوں نے بچھڑے کو چٹان کے کنارے رکھا اور پھر خالد نے زور لگا کر اسے نیچے ڈھکیل دیا۔ لیکن بچھڑے کی لاش دریا میں گرنے کے بجائے پانی سے ایک گز اوپر والی چٹان پر جا کر رک گئی۔ سب نے یہ منظر دیکھا اس چٹان تک پہنچانے کا کوئی راستہ نہ تھا۔ اسلئے یہ لوگ یہ سمجھ کر واپس آگئے کہ جب بھی کوئی بڑی لہر آئے گی تو وہ مردہ بچھڑے کو بہا لے جائے گی۔

گائے ابھی تک وہیں تھی اور اسکے کچھ فاصلے پر زلیخا ایک درخت کے سائے میں بیٹھی نہ جانے کن خیالوں میں کھوئی ہوئی تھی۔ گائے برابر زمین کو سونگھ رہی تھی۔ لوگ جس سمت سے بچھڑے کو گھسیٹتے ہوئے لے گئے تھے وہاں گھسیٹنے کے نشان کافی نمایاں تھے۔ چند منٹ بعد گائے اس جگہ پہنچ گئی اور یوں ہی اس نے زمین کو سونگھا۔ وہ جیسے پاگل ہوگئی اور تیزی سے اسی راستہ پر دوڑنے لگی۔ جدھر سے بچھڑے کو لے جایا گیا تھا راستہ کا اسے پتہ نہیں تھا مگر وہ اِدھر اُدھر تلاش کر رہی تھی اچانک اسنے بے قرار ہو کر درخت کے تنے سے اپنا سر ٹکرا لیا۔ ایک بار نہیں دو تین بار اس کے سر سے خون بہنے لگا پھر وہ بڑے زور سے چیخی ما بالکل اسی طرح جیسے کوئی وحشی چیختا ہے۔

یہ چیخ سنکر زلیخا کا دل دہل گیا۔ ایک ماں کی بے قراری کا اندازہ ایک ماں ہی کر سکتی ہے۔ زلیخا کی آنکھوں میں آنسو آگئے وہ جلدی سے اٹھ کر گائے کی طرف دوڑی تاکہ اس سے کسی درخت سے باندھ دے یا اسے گھر لے جائے مگر زلیخا ابھی اس تک پہنچی بھی نہیں تھی کہ اچانک گائے تیزی سے دریا کی سمت دوڑنے لگی۔ زلیخا اس کے پیچھے دوڑنے لگی۔ زلیخا جس وقت پہنچ گئی گائے چٹان پر کھڑے ہو کر غور سے نیچے دیکھ رہی تھی۔

بچھڑا اس چٹان پر پڑا تھا مگر لہروں کے زور سے اس کے دونوں پاؤں چٹان سے باہر آگئے تھے۔ عین اسی وقت ایک بڑی سی لہر اس چٹان سے ٹکرائی اور چٹان اس میں ڈوب گئی اور چند لمحے بعد جب چٹان پانی میں سے پھر ابھری تو بچھڑے کا مردہ جسم چٹان پر سے غائب تھا۔ زلیخا نے گھبرا کر گائے کو دیکھا اور اسی لمحے گائے نے چٹان پر سے نیچے چھلانگ لگا دی۔ زلیخا چکرا گئی پھر اس نے بس اتنا دیکھا کہ دریا میں آگے آگے بچھڑے کا مردہ جسم اور اس کے پیچھے پیچھے گائے اسی طرح بہہ رہی تھی جیسے دونوں رسّی سے بندھے ہوں۔ پھر کیا ہوا۔ زلیخا کو کچھ یاد نہیں رہا۔

(باقی صفحہ نمبر ۲۵ پر)

"چھالن"
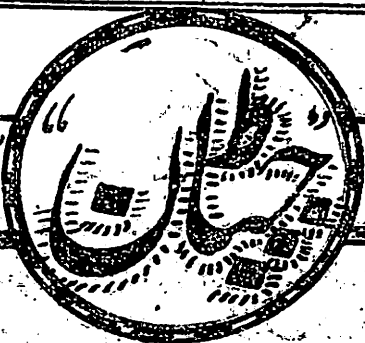
از:- روبی یوسف — کلاس آٹھویں جواہر نگر

زلیخا اتنی خوش تھی کہ اب اسکی گائے کے یہاں بچہ پیدا ہوگا۔ گائے دودھ دینے لگے گی
اس نے کتنے چاؤ سے یہ گائے اپنے زیور بیچ کر خریدی تھی۔ اس نے اور اسکے شوہر نے
شیخ چلی کی طرح کتنے حسین خواب دیکھے تھے۔ گائے کے ہاں بچہ ہوگا اور یہ بچھڑا دو تین سال
میں بیل بن جائے گا۔ ایک گائے کے بجائے اس کے پاس دو گائے ہوگئیں۔ پھر دونوں وقت
پیٹ بھر کر کھانے کو ملے گا۔ اس کا چھوٹا سا کچا مکان جو بارش میں بری طرح ٹپکتا ہے پختہ مکان
میں تبدیل ہو جائے گا، لیکن اس کے یہ سارے خواب ایک لمحے کے لئے ٹوٹ گئے۔ گائے کا بچھڑا
مرا ہوا پیدا ہوا۔ خالد نے جب یہ منحوس خبر زلیخا کو سنائی تو اسے یقین نہیں آیا وہ کھیتوں پر
سے دوڑتی ہوئی اس جگہ پر چلی آئی جہاں گائے کھڑی ہوئی تھی اور اسکے قریب ہی بچھڑا
گردن موڑے پڑا ہوا تھا۔ کتنا خوبصورت تھا۔ سفید جسم پر سیاہ اور ہلکے نیلے دھبے۔ زلیخا
نے ٹھنڈی سانس لی اور آہستہ سے کہا "جو خدا کی مرضی"۔

زلیخا سے کچھ دور کھڑی گائے کراہ رہی تھی، اس کی آنکھیں پھیل گئی تھیں، وہ بار بار
اپنا سر زمین کی طرف جھکاتی اور پھر بچھڑے کو غور سے دیکھنے لگتی۔ چند لمحات کے بعد گائے
بچھڑے کے قریب پہنچ گئی اور اسے زبان سے چاٹنے لگی۔ زلیخا یہ منظر دیکھ کر بہت اداس
ہوگئی۔ زلیخا نے گائے کے قریب جاکر آہستہ سے اس کے سر پر ہاتھ پھیرا۔ ذرا سی دیر میں چند
آنسو زلیخا کی آنکھوں سے گر کر زمین میں جذب ہوگئے۔ وہ پندرہ سال پیچھے چلی گئی۔ جب اسکے
بچہ پیدا ہوا تھا مگر گائے کے اس بچھڑے کی طرح مرا ہوا۔ اس کے شوہر خالد نے کہا تھا
خدا کا شکر ہے کہ تم بچ گئیں۔ اگر خدانخواستہ تمہیں کچھ ہو جاتا تو میں پاگل ہو جاتا۔ وہ اسی
قسم کے من بھرے باتوں سے تو بہل گئی تھی مگر پندرہ سال گزرنے کے باوجود وہ معصوم
بچہ اب بھی ہمکنار نظر آتا تھا۔ وہ سوچتی تھی کہ اگر آج اس کا وہ پہلا لڑکا زندہ ہوتا تو کتنا
بڑا ہوتا۔ تقریباً جوان۔ خالد کے کام میں ہاتھ بٹاتا ہوا، مردہ بچھڑے کو دیکھ کر اسے اپنا پہلا
لڑکا آج بری طرح یاد آ رہا تھا۔ وہ اس درد پر قابو پانے کے لئے اس جگہ سے کچھ دور
ہٹ گئی اور گردن نیچی کر کے کھڑی ہوگئی تاکہ مردہ بچھڑے اور گائے پر اسکی نظر نہ پڑے۔

ثانی نہیں ہے۔ سلاطین و امراء کو میں نے باج گذار بنایا۔ جری سپہ سالاروں سے اپنا لوہا منوایا۔ میری زندگی کے کیا کہنے، جس باپ کو دیکھو زریں کارناموں سے مزین پاؤ گے +

ڈاکو:۔ تو کیا یہی باتیں میرے بارے میں مشہور نہیں ہیں، آپ کے بہادر سپاہیوں کو میں نے ناکوں چنے چبوائے۔ بڑے سے بڑے سپہ سالار کے دانت کھٹے کر دئے۔ آپ کو تو خود معلوم ہے کہ میں آسانی سے قبضے میں نہیں آیا ہوں۔ اگر یہ کارنامے آپ کی زندگی کو تابندہ کرتے ہیں تو آخر میرے لئے یہ کیوں باعث شرم و شماتت اور موجب گردن زدنی خمار ہوں؟ اگر یہ باتیں جرم ہیں تو عدل و انصاف کی نگاہ میں ہم دونوں ایک ہی صف میں ہیں، بلکہ آپ تو مجھ سے کہیں بڑے مجرم ہیں۔ میں نے تو چند آدمیوں کی ٹولی کے ساتھ چند آبادیوں پر ڈاکے ڈالے ہوں گے آپ نے تو کثیر فوج لے کر ملک تباہ کئے، ہزاروں انسانوں کو موت کے گھاٹ اتارا، لاکھوں کی [illegible] کا سامان تاخت کیا۔ کتنے پرسکون زندگی گذارنے والے شہریوں کو خانماں برباد کیا۔ پھر [illegible] ہیں اور آپ ہیں [illegible] رہا [illegible] آپ ایک شاہی خاندان کے چشم و چراغ ہیں اور میں بدبختی سے ایک غریب گھرانے کا [illegible] اور نہ میں ڈاکو ہوں، تو آپ مجھ سے کہیں بڑے ڈاکو ہیں +

سکندر:۔ خاموش! تم میں اور مجھ میں بہت فرق ہے۔ میں نے اگر سلطنتیں تباہ [illegible] ان سے بڑی سلطنت قائم کر دی، علوم و فنون کو ترقی دی [illegible] سارے کام [illegible] تمہاری حرکتیں چوروں اور ڈاکوؤں کی تخیر [illegible]

ڈاکو:۔ عالی جاہ! میں نے بھی امیروں کی [illegible] غریبوں میں تقسیم کیا۔ اپنا [illegible] جوار کوئی میں ایک بہادر اور مستقل کی طرح نظم و ضبط [illegible] کیا۔ مظلوموں کو اپنی پناہ میں لیا۔ میں مانتا ہوں کہ علوم و فنون کی جو ترقی آپ کے ہاتھوں ہوئی تھی میں نہ کر سکا مگر انسانی [illegible] کو جتنا زبردست خسارہ آپ کی ذات سے ہوا، اتنا میری ذات سے نہیں ہوا۔ میری ذات سے جو نقصان پہنچا ہے اس کی تلافی اگر میں نہیں کر سکتا، تو آپ کی ذات سے جو عظیم ترین نقصانات ہوئے ہیں ان کی تلافی آپ سے بھی ممکن نہیں +

(سپاہیوں سے) اس کی بیڑیاں کاٹ دو۔ اس کے ساتھ نیک سلوک کرو۔ کیا واقعی ہم دونوں ایک دوسرے سے اتنے مشابہ ہیں؟ آخری فیصلے سے قبل مجھے اس بات پر غور کر لینے دو +

آوارہ

راستے میں رک کے دم لے لوں میری عادت نہیں
لوٹ کر واپس چلا جاؤں میری فطرت نہیں
اور کوئی ہم نوا مل جائے یہ قسمت نہیں
اے غمِ دل کیا کروں اے وحشتِ دل کیا کروں (مجاز)

از:- فردوس اختر ساتویں جماعت جواہر مڈل سکول

سکندر اعظم اور ڈاکو

اسکندر یونانی کا نام تو تم نے سُنا ہوگا۔ یہ مقدونیہ کا بادشاہ تھا۔ اسے مُلک گیری کا بہت شوق تھا۔ اس نے ہندوستان پر بھی حملہ کیا تھا۔ وہ ساری دنیا کو اپنے زیرِ نگیں دیکھنا چاہتا تھا۔ بچپن میں جب اپنے باپ شاہ فلپ کی فتوحات کی خبر سُنتا تو خوشی کے بجائے افسردگی سے کہتا "ابا جان اگر سارے ممالک آپ ہی فتح کریں گے تو میرے لیے کیا رہ جائے گا۔

تخت نشینی کے بعد اس نے بہت سے ممالک فتح کیے" اور اپنی سلطنت وسیع کر لی۔

ایک دفعہ اس کے سامنے ایک ڈاکو پیش کیا گیا۔ جس کی لوٹ مار اور قتل و غارت گری سے سلطنت میں بدامنی پھیلی ہوتی تھی۔ اس بحری قزاق کو بڑی مشکل سے گرفتار کیا گیا تھا۔ دربار میں پیش ہونے کے بعد جو گفتگو ہوئی وہ مکالمے کی صورت میں درج ذیل ہے:۔

سکندر:- کیا تو ہی وہ بحری قزاق ہے جس کی لوٹ مار سے میری رعایا تنگ آچکی ہے؟

ڈاکو:- میں تو آپ کی سلطنت کا ایک شہری اور ایک بہادر سپاہی ہوں۔

سکندر:- کیا کہا؟ سپاہی؟ ہرگز نہیں، تم تو ایک چور، ڈاکو، قاتل، رہزن اور مُلک کے امن و سکون کو غارت کرنے والے لٹیرے ہو۔ اس میں شک نہیں کہ تم میں بہادری ہے مگر تمہارا جرم اتنا شدید ہے کہ اسے بے سزا دیے بغیر چارہ نہیں۔ میں تمہیں تختہ دار پر لٹکوا دوں گا۔

ڈاکو:- آخر کار وہ کون سے جرائم ہیں، جن کی وجہ سے جہاں پناہ اتنے برہم ہیں؟

سکندر:- کیا میری سلطنت میں بدامنی پھیلا کر تم نے قانون شکنی نہیں کی؟ کیا رعایا کے امن و سکون پر تم نے ڈاکے نہیں ڈالے؟ مُلک میں افراتفری پھیلا کر تم نے میرے نظام کو درہم برہم کرنے میں کونسا دقیقہ اٹھا رکھا؟ کیا میری سلطنت میں سر اٹھا کر تم نے میری توہین نہیں کی؟

ڈاکو:- سوءِ اتفاق سے اس وقت میں آپ کی قید میں ہوں آپ جو کچھ کہیں، بہر حال مجھے سُننا اور سہنا پڑے گا۔ مگر یاد رہے میری روح آزاد ہے اگر اجازت ہے تو کچھ عرض کروں۔

سکندر:- ہماری طرف سے اجازت ہے، کہو کیا کہنا چاہتے ہو؟

ڈاکو:- جہاں پناہ! آپ ہی تو فرمایئے کہ آپ کی یہ پوری زندگی کس بات کی داستان سرائی کرتی ہے؟

سکندر:- میں نے تو ایک بہادر کی طرح زندگی گزاری ہے۔ شجاعت اور مُلک گیری میں میرا کوئی

سچائی کی فتح!

فردوس اختر .... ساتویں جماعت - جواہر گرلز مڈل سکول

ایک دفعہ ایک لڑکا تھا جس کا نام حمید تھا۔ اس کا باپ مر گیا تھا۔ اس کو اب صرف ماں ہی تھی۔

ایک دن حمید جب سکول سے آیا تو اس نے اپنی ماں کو سخت بیمار دیکھا۔ ماں نے اسے پاس بلایا اور کہا۔ "دیکھو بیٹے اب آپ کو اپنے چچا کے پاس رہنا ہوگا۔ اپنے چچیرے بھائیوں اور بہنوں کے ساتھ جھگڑنا نہیں۔ ان سے رہنا چاہیئے اور ہمیشہ سچ سچ بولنا چاہیئے۔" یہ کہہ کر وہ اس دنیا سے چل بسی۔ حمید نے روتے روتے اپنے ہاتھ پاؤں مارے۔

چچا نے جب سنا تو اس نے حمید کو اپنا گھر لے لیا۔ اور اس کی ماں کو دفنایا۔ اب حمید اپنے چچا کے گھر میں ہی پلتا تھا۔ اس کا ایک چچیرا بھائی جس کا نام رحیم تھا اُسی کے ساتھ پڑھتا تھا اس لئے وہ دونوں اکھٹے سکول جاتے اور اکھٹے کھیلتے تھے۔ ایک دن اُن کو چچا نے نصیحت کی کہ مکان کے پاس کے تالاب پر جو کشتی ہے اُس میں بیٹھ کر تالاب کی سیر نہیں کرنی چاہیئے۔ حمید نے نصیحت مان لی لیکن رحیم نے کچھ پرواہ ہی نہ کی۔

ایک دن رحیم حمید کا چاقو لے کر کشتی میں چلا گیا۔ اس نے وہاں اس کا چاقو چھوڑ دیا اور گھر واپس چلا گیا۔ جب چچا آیا تو اس نے کشتی میں چاقو دیکھا اور اٹھایا۔ اس نے دونوں لڑکوں سے پوچھا "یہ کون کشتی میں گیا تھا؟" دونوں نے کہا کہ ہم نہیں گئے تھے لیکن جب چچا نے چاقو دکھایا تو حمید غش میں پڑ گیا اور کہنے لگا۔ "چچا میں نہیں گیا تھا"۔ چچا نے غصے سے کہا "پھر کون گیا تھا جس نے کہ آپ کا چاقو وہاں چھوڑ دیا ہے" چچا نے اس کو سکول جانے دیا نہ کھانا دیا اور ایک ہی کمرے میں بند کیا۔

کچھ دنوں کے بعد رحیم پھر کشتی میں چلا گیا۔ حمید کھڑکی سے دیکھتا تھا۔ جب رحیم کشتی میں سیر کرتا تھا اچانک کشتی الٹ گئی اور رحیم ڈوب گیا اور چلانے لگا۔ "بچا! بچاؤ!" جب حمید نے یہ دیکھا تو اسنے کھڑکی سے چھلانگ مار کر رحیم کو بچایا۔ اتنے میں ان کا نوکر چچا اور چچی آئی اور دیکھا کہ کشتی پر رحیم ہی گیا تھا نہ کہ حمید۔ اور اب حمید کی سزا رحیم کو ملی۔ اس طرح اب حمید کو صاف صاف ظاہر ہوا کہ جو اسے ماں نے نصیحت کی تھی وہ بالکل درست ہے۔ اس کہانی کا مطلب یہ نکلا کہ "ہمیشہ سچ سچ بولنا چاہیئے اور جھوٹ سے نجات پانا"۔

جیلر کی آواز لڑکھڑا رہی تھی "ہم نے قاتل کو سزا دیے بغیر چھوڑ دیا" اورنگ زیب کے اس ایک جملے میں تمام جبرتیں اور نحیتیاں سمٹ آئی تھیں اور جب عالمگیر کے سامنے قاتل کی رہائی کا دستخط شدہ حکم پیش کیا گیا تو اسے جیلر بے قصور نظر آیا۔

شاہی مہر بھی وہی تھی۔ اورنگ زیب کے دستخط بھی وہی تھے اس عجیب و غریب صورت حال پر مغل شہنشاہ کچھ دیر تک سوچتا رہا۔ اور اس کی پیشانی پر فکر کی رگیں ابھر آئیں قید خانے کی ساری فضا دم بخود تھی ہر شخص محسوس کر رہا تھا کہ اس وقت اس کی گردن اورنگ زیب کی تلوار کی زد میں ہے۔ اچانک وہ جیلر سے مخاطب ہوا۔ "ہم قاتل کو آزاد کر کے کس طرف واپس گئے تھے؟" جیلر نے ڈرتے ڈرتے اس سمت کی نشاندہی کی اور عالمگیر کسی فوجی افسر سے کچھ کہے بغیر تیزی کے ساتھ قید خانے کی حدود سے باہر نکل گیا۔

اورنگ زیب کے گھوڑے کی رفتار اس قدر تیز تھی جیسے وہ کسی دشمن کا تعاقب کر رہا ہو۔ وہ شہر سے نکل کر غیر آباد علاقے میں داخل ہو گیا تھا۔ وہ برابر آگے بڑھتا رہا یہاں تک کہ اسے تنگ سی پگڈنڈی پر ایک آدمی بھاگتا ہوا نظر آیا جو خوف زدہ انداز میں بار بار پیچھے کی طرف مڑ کر دیکھتا جا رہا تھا۔ اورنگ زیب نے گھوڑے کی رفتار بڑھا دی آخر تمام فاصلے ختم ہو گئے۔ وہ شخص اورنگ زیب کے سامنے سر جھکائے کھڑا تھا۔

"نظام میں خلل ڈالنے کی سزا معلوم ہے؟" اورنگ زیب نے اجنبی سے سوال کیا "موت" مختصر ترین جواب ملا۔ اس اجنبی شخص کا سر بدستور جھکا ہوا تھا۔

"ایسا کیوں کیا؟" اورنگ زیب کا دوسرا سوال تھا۔

"میں انہیں زبان دے چکا تھا" اجنبی نے اپنی مجبوری بیان کی تو پھر اپنی گردن پیش کر دو۔ اورنگ زیب نے فیصلہ سنایا۔ "میں تیار ہوں" اور وہ چپ چاپ قتل ہو گیا۔

یہ وہی بوڑھا تھا جس نے قاتل کے بھائی سے کہا تھا۔ "بول کیا مانگتا ہے؟"

اسی بوڑھے مجذوب نے اورنگ زیب کی شکل میں قید خانے آ کر قاتل کی رہائی کے حکم پر شاہی مہر لگائی اور عالمگیر کے دستخط کیے۔

یہی اس کی زندگی کی سب سے بڑی کرامت تھی۔

آج تک سرخ و سیہ صدیوں کے سایہ کے تلے
آدم و حوا کی اولاد پہ کیا گزری ہے
موت اور زیست کی روزانہ صف آرائی میں
ہم پہ کیا گزرے گی اجداد پہ کیا گزری ہے

(فیض احمد فیض)

سوچ رہا تھا کہ جو شخص بھیک مانگ کر روٹی کھاتا ہے وہ دوسروں کو کیا دے سکتا ہے مجھے جیسے اسے سوچ میں ڈوبا ہوا دیکھ کر اپنا جملہ پورا کیا۔ وہ دو ہاتھ جوڑ کر بولا "کل صبح دس بجے میرے چھوٹے بھائی کو پھانسی دی جائیگی" اسکی آنکھیں سے بیتے ہیں چھپے ہوئے غم کو اُگل دیا۔ ابھی اسکی بات مکمل نہیں ہوئی تھی کہ بوڑھا خوف سے کانپنے لگا۔ آنکھیں حلقوں سے باہر نکل آئیں اور "موت موت".... دیر کرو گی.... جیسے لے ربط الفاظ کہتا ہوا ایک سمت کو اب اسے پورا یقین ہوگیا کہ بوڑھا پاگل تھا۔ پھانسی کا دن صبح آٹھ بجے کا وقت........ وہ قید خانے کے باہر اس انتظار میں کھڑا تھا۔ کہ مرنے والے بھائی کو آخری بار دیکھ لے۔ اس کا ذہن سخت اذیت میں مبتلا تھا۔ بار بار خوفناک سائے نگاہوں کے سامنے لرزہ کر سکا جاتے۔ یکایک اس نے گھوڑے کے ٹاپوں کی آوازیں سنیں وہ خیالوں کی دنیا سے باہر آیا تو اسنے دیکھا کہ اورنگ زیب گھوڑے پر سوار قید خانے کے دروازے کی طرف آ رہا ہے۔ سارے محلے میں بادشاہ کی بے وقت آمد سے کھلبلی مچ گئی۔

بادشاہ لوگوں کی سراسیمگی سے بے نیاز قید خانے کے اندر چلا گیا اور جیلر سے دس بجے پھانسی پانے والے قاتل کے کاغذات طلب کئے۔ جیلر نے کانپتے ہاتھوں سے مطلوبہ کاغذات فراہم کر دیئے۔ "قلم دوات لاؤ!" اورنگ زیب کا دوسرا حکم تھا۔ اور پھر اس نے اپنا فیصلہ منسوخ کرتے ہوئے لکھا۔ "قاتل کو فوراً رہا کر دیا جائے"۔ جیلر کی آنکھیں حیرت سے پھیل گئیں اُسنے اپنی طویل ملازمت میں پہلی مرتبہ اورنگ زیب کے فیصلے کو منسوخ ہوتے ہوئے دیکھا تھا۔ کچھ دیر بعد قاتل کی بیڑیاں کاٹ کر اورنگ زیب محل کی طرف واپس جا رہا تھا۔ اور بڑا بھائی چھوٹے بھائی کے جسم سے لپٹا ہوا رو رہا تھا۔ مجھے یقین نہیں آتا کہ شہنشاہ نے اپنا فیصلہ واپس لے لیا ہے۔ کہیں میں خواب تو نہیں دیکھ رہا ہوں"۔ مگر یہ خواب نہیں تھا اورنگ زیب نے اپنے ہی قلم سے اپنے فیصلے کو رد کر دیا تھا۔ تقریباً ڈیڑھ گھنٹے بعد متعلقہ حاکم قید خانے میں اپنے سامنے پھانسی لگوانے کے لئے وقت مقررہ پر آیا اسے جیلر نے بتایا کہ شہنشاہ نے صبح بذات خود تشریف لا کر پھانسی کا حکم منسوخ کر دیا ہے حاکم کے لئے یہ انوکھی بات تھی۔ اسے اس بات پر یقین نہیں آیا۔ وہ تصدیق کے لئے اورنگ زیب کے محل گیا۔ جہاں سے معلوم ہوا کہ ابھی تک شہنشاہ کہیں باہر ہی نہیں گئے۔ یہ سن کر حاکم کے اوسان خطا ہو گئے اور اسنے بادشاہ کے حضور میں فوراً طلبی کی درخواست پیش کی۔ اورنگ زیب نے جلدی سے اسے بلایا اور پورا واقعہ سن کر سخت مشتعل ہوا اور حاکم کو ساتھ لیکر قید خانے روانہ ہو گیا۔ اورنگ زیب کے دوبارہ آمد سے جیلر کے ہوش و حواس اڑ گئے۔ "آپ کچھ دیر پہلے تشریف لائے تھے۔ ظل الٰہی کے حکم پر قاتل کو فوراً رہا کر دیا گیا"۔

(باقی صفحہ نمبر ۱۸ پر ملاحظہ)

کرامات

پی۔ این پنڈت

اورنگ زیب کے عہد میں عدالت کا قانون یہ تھا کہ قتل کے مقدمے کی آخری اپیل بادشاہ کے حضور میں کی جاتی تھی۔ اگر بادشاہ پچھلے فیصلے کو بحال رکھتا تو پھر اپیل کی کوئی گنجائش باقی نہیں رہتی اور مجرم کو ہزاروں لوگوں کی موجودگی میں قتل کر دیا جاتا۔
ایک دن دہلی میں قتل کی واردات ہوئی۔ اس وقت اورنگ زیب دارالخلافہ کو آگرہ سے دہلی منتقل کر چکا تھا۔ قاضی کی عدالت سے قاتل کو سزائے موت کا فیصلہ سنایا گیا۔ اور جب اورنگ زیب سے اس فیصلے کے خلاف اپیل کی گئی تو اس نے بھی قاتل کی سزا کو بحال رکھا اور ایک مقررہ تاریخ پر پھانسی کا حکم سنایا گیا۔ قاتل بااثر طبقے سے تعلق رکھتا تھا۔ اس کے بڑے بھائی نے ارباب اقتدار سے مل کر بہت کوشش کی کہ سزا میں تخفیف ہو جائے۔ اورنگ زیب کی عدالت میں اس قسم کی لالچ تو نہیں کا دور دور بھی گزر نہ تھا۔
پھانسی سے ایک دن پہلے قاتل کا بڑا بھائی چھوٹے بھائی کی محبت میں پاگل سا پھر رہا تھا کہ کسی نامعلوم شخص نے راستہ چلتے اس کا ہاتھ پکڑ لیا۔ قاتل کے بھائی نے چونک کر اس شخص کی طرف دیکھا سامنے غلیظ کپڑے پہنے ہوئے ایک بوڑھا شخص کھڑا تھا۔ اس کی داڑھی اور سر کے بالوں پر گرد و بار کی تہیں جمی ہوئی تھیں۔ قاتل کے بھائی کو اس گندے شخص کی حرکت پر سخت غصہ آیا۔ اور اس نے بڑے تلخ لہجے میں بوڑھے سے پوچھا "کیا ہے؟" "بھوک...... دنیا...... بوڑھے نے اپنے نحیف ہاتھ کو منہ کے قریب لے جا کر کہا۔
بوڑھے کی یہ کیفیت دیکھ کر اس کا دل پسیج گیا اور اپنی ساری پریشانیاں بھول کر اس نے قریب کی دوکان سے کھانے کی کچھ چیزیں خرید لیں۔ چند لمحے بعد بوڑھا اس طرح کھا رہا تھا جیسے برسوں کا بھوکا ہو۔ وہ خاموشی سے بوڑھے کو دیکھتا رہا۔ پیٹ کی آگ سرد ہونے کے بعد بوڑھے نے اس کے چہرے پر نظریں جما دیں۔ "بول کیا مانگتا ہے بول کیا مانگتا ہے۔" وہ انتہائی غم کے باوجود بوڑھے کے اس احمقانہ جملے پر ہنس پڑا۔ وہ

پریم چند بحیثیت افسانہ نگار

اردو زبان کے افسانوی ادب کی تعمیر و ترقی میں پریم چند کی جو خدمات ہیں ان کی اہمیت سے شاید ہی کوئی انکار کر سکے۔ اس صنف ادب میں ان کے کارنامے اور ان کا سرمایۂ فکر و فن جس وزن اور وسعت کا حامل ہے۔ اردو کا کوئی دوسرا ادیب اس حیثیت اور مرتبہ کو نہ پہونچ سکا۔ انھوں نے اپنی تصانیف میں حب الوطنی کا جو آدرش انسان دوستی کا جو نصب العین اور حقیقت کا جو معیار پیش کیا۔ موجودہ دور کے ادیبوں کی تخلیقات میں اس کی جھلک آسانی سے دیکھی جا سکتی ہے۔ اس لحاظ سے ان کی کاوشیں دورِ حاضر کے نثری ادب کے نشو و نما میں ایک امتیازی حیثیت رکھتی ہیں۔

پریم چند کی زندگی اور ان کی تصانیف پر جو سوانحی اور تنقیدی سرمایہ ہماری زبان میں ہے وہ کم و کیف کے اعتبار سے اس عظیم المرتبت ادیب کے شایانِ شان نہیں کہا جا سکتا ہے۔ بحیثیت ادیب پریم چند کی نگارشات اور ان کے موضوعات کا دائرہ بہت وسیع ہے۔

آج کے ہندوستان میں پریم چند کو بجا طور پر ایک اعلیٰ قومی ادیب کا مرتبہ حاصل ہے۔ نثری ادب کی ہر صنف میں ان کی تصانیف اور تحریریں ملتی ہیں۔ افسانہ۔ ناول۔ ڈرامہ۔ وغیرہ کے علاوہ انھوں نے بچوں کے لیے بھی مفید اور دلچسپ کتابیں مرتب کی ہیں۔ ایک کامیاب مترجم کی حیثیت سے بھی اردو اور ہندی میں ان کا خاص مقام ہے۔ ان میں سے ہر صنف میں پریم چند کا منفرد اور دلنشین طرزِ تحریر ان کی شخصیت کے دلآویز پہلو اور زندگی اور زمانے کے متعلق ان کے تصورات نمایاں ہیں۔ اردو زبان اور ادب میں پریم چند کے مرتبہ کا تعین اسی وقت ممکن ہے جب ان تمام موضوعات پر ان کی تصانیف اور تحریروں کا غائر نظر سے مطالعہ کیا جائے۔

پریم چند کی بیشتر تصانیف ہمارے افسانوی ادب میں جگہ پا کر کلاسک کا درجہ رکھتی ہے۔

پریم چند اپنے دور کے شعور کے ان پہلوؤں کے ترجمان ہیں جو غلامی پر آزادی کو، قدامت پرستی پر اصلاح کو، تنگ نظری پر بلند نگاہی کو، طبقاتی ظلم و جبر (باقی صفحہ ۱۱۱ پر)

خلق عظیم

فریدہ اختر
جماعت ہشتم
جواہر گرلز مڈل سکول

حضرت عائشہ رضؓ سے دریافت کیا گیا۔ "حضور صلی اللہ علیہ وسلم کا اخلاق کیا تھا؟"
انھوں نے ساری داستان ایک جملے میں سمیٹ دی۔
"آپ کا اخلاق مِن و عَن قرآن تھا۔"

حضرت علی رضؓ نے ایک مرتبہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم کے اخلاق کی تصویر کشی کرتے ہوئے فرمایا۔
"آپ خندہ جبین و نرم خو تھے۔ سخت مزاج و سنگدل نہ تھے نہ شور و غل کرتے تھے اور نہ کوئی بُرا کلمہ منہ سے نکالتے تھے۔ نہ عیب جُو اور سخت گیر تھے۔ کوئی بات پسند نہ ہوتی تو اغماض فرماتے۔ اپنے نفس سے تین باتیں خارج کر دی تھیں۔ بحث و مباحثہ۔ بے ضرورت باتیں کرنا۔ بے مطلب کی بات میں پڑنا۔ حضور کسی کی ٹوہ نہ لگاتے تھے۔ اپنی تعریف سننا پسند نہ کرتے تھے۔ نہایت فیاض نہایت راست گو اور نہایت خوش صحبت تھے۔ اگر کوئی دفعتاً سامنے آ جاتا تھا تو مرعوب ہو جاتا تھا لیکن جیسے جیسے آشنا ہوتا تا آپ سے محبت کرنے لگتا۔" صلی اللہ علیہ وسلم

کام کی باتیں

فریدہ اختر
آٹھویں جماعت
جواہر گرلز مڈل سکول
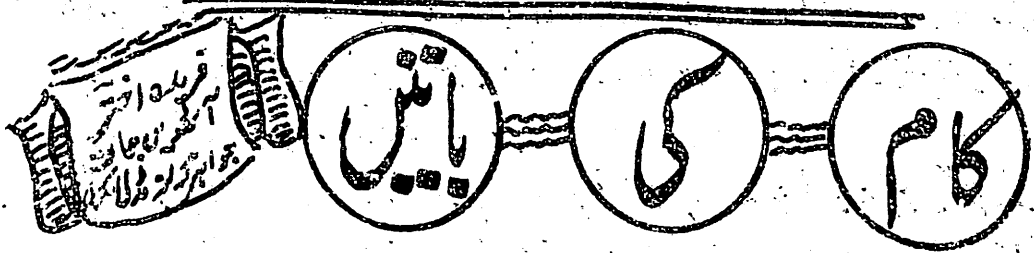
(۱) چکنائی کے داغ کو مٹی کے تیل میں بھگو کر گرم پانی اور صابن سے صاف کریں۔
(۲) آلوؤں کو پانی میں اُبالنے کے بعد اس پانی سے چاندی کے برتن پر جمے دھبے چھڑائے جا سکتے ہیں +
(۳) کاغذ کو جلا کر اس کی راکھ سے چاندی کے برتن کو چمکا سکتے ہیں +
(۴) نئے ریشمی موزے پہننے سے پہلے خوب گرم پانی میں دھو لینے چاہئیں۔ ان کے ڈھیلے رہنے کا کم امکان رہتا ہے + (۵) سوتی کپڑے پر سے چائے کے داغ دور کرنے کے لئے اُبلے چاول پیس کر اُن پر ملیں اور گیلے آٹے سے رگڑ کر دھو لیں +

حرکت ، چنچلتا اور کشش ہے ۔ یہ انسان کو کاروباری اور کامیاب دُنیا دار بناتی ہے۔ تموگن صفات سفلی یہ انسان کو پستی کی طرف لے جاتے ہیں۔ آتما جب ان کے چکر میں آتی ہے۔ اور مایا کے پردے میں چھپ جاتی ہے تو یہی جیو آتما یا رُوح انسانی کہلاتی ہے۔ ان گنوں کا اثر جیو آتما کو پابند کرتا اور اس کی آزادی میں خلل ڈالتا ہے۔ انسان جو کرم کرتا ہے۔ اُس کا اثر اُس کے ذہنی اوصاف یا گنوں پر پڑتا ہے۔ مرنے پر یہ گنوں کا مجموعہ اُس کی جیو آتما کے ساتھ جاتا ہے۔ اُسی کے مطابق اُسے بھلی یا بُری جون میں جانا پڑتا ہے۔ اس کی رُوح جتنی ارتقا کی منازل طے کر چکی ہوگی۔ اُسی قدر اعلےٰ جون اُسے حاصل ہوگی۔ جسم کو کھیت کہا گیا ہے۔ دُکھ سُکھ کی فصل اس میں بوئی اور کاٹی جاتی ہے۔ اہلِ بصیرت کے سامنے خدا کی اپنی مثال پیش کرنا ظاہر کرتا ہے۔ کہ گیتا کے اُپدیش کا منتہائے نظر یہ انسان کو خدائی اخلاق کی حقیقت سے روشناس کرنا ہے۔ جب تک انسان میں خودی۔ اہنکار موجود ہے وہ خود کو افعال واعمال کا فاعل سمجھتے ہیں اور ثمر کے خواہاں ہوتے ہیں۔ اُسے نیک و بد کا ضامن ٹھہرایا جاتا ہے۔ لیکن جب اُسے یہ عرفان حاصل ہو جائے کہ فاعل حقیقی خدا کی قدرت ہے۔ تو وُہ اعمال کی جزا و سزا سے بے نیاز ہو جاتا ہے۔ عرفان کی آگ سے تمام کرم جل جاتے ہیں۔ اگر انسان کا نقطۂ نظر بلند ہو جائے تو وہ اشیائے عالم کو علوی اور خدائی نظر سے دیکھنے لگے۔ دُکھ۔ رنج۔ راحت۔ ہار جیت وغیرہ کے اضداد اُس کے لئے سب یکساں ہو جاتے ہیں۔

شری کرشن جی کا کہنا ہے کہ دیوتائی صفات رکھنے کے لئے دلیری۔ علم و عمل میں ثبات۔ سخاوت۔ ضبط نفس۔ یگ۔ دل کی پاکیزگی۔ تلاوت و ریاضت۔ سلامت روی۔ اہنسا۔ صداقت۔ کرم۔ ترک عیش۔ ترک ہوس۔ پُر سکون زندگی۔ حلیم الطبع۔ عفو نے خطا ، وغیرہ وغیرہ کا تذکرہ ہے۔

الغرض اُس کا پابند اردنیا میں انسان اپنی زندگی۔ خدمتِ خلق۔ ویش بھگتی۔ لشکام کرم ، میں وقف کرے تو یقیناً وہ بھگوان کا بھگت ہو کر جنم اور مرن سے چھوٹ کر اعلےٰ ترین مقام حاصل کر سکتا ہے۔

جدھر ہیں کرشن مہربان	—	یوگیشور ہیں خود جہاں
جدھر ہے صاحب کمان	—	وہ ارجن ایسا پہلوان
وہیں ہیں شاد کامیاں	—	وہیں ہیں خوش انتظامیاں
وہیں ہیں کامرانیاں	—	وہیں ہیں شادمانیاں

گیتا جی کا اُپدیش

از پرشوتم ناتھ مٹو
ماسٹر
گیتا گرترپانی سکول

مہابھارت کا جنگ جو کوروکشیتر کے میدان میں اٹھارہ دن لڑی گئی اُس کے فریقین کورو اور پانڈو تھے۔ وجہ یہ تھی کہ کورو پانڈوؤں کو راج کرنے کے لئے اپنی سلطنت کا کوئی بھی حصہ نہ دیتے تھے۔ اس پر دونوں کی فوجیں صف آرا ہوئیں۔ ڈھول دف بجنے لگے۔ ناقوس کی صدا سے میدان گونج اُٹھا۔ دونوں طرف کے بہادر آئے اور سورما جنگ کے لئے تیار ہوئے۔ پانڈوؤں کے رتھ کے سارتھی شری کرشن جی تھے۔ ارجن تیر کمان اٹھائے رتھ میں کھڑے ہوئے تھے۔ اپنے بھائیوں، گرو، دادا وغیرہ کو دیکھ کر محوِ حیرت ہوئے۔ اچانک اُس کے ہاتھ سے (گانڈیو) کمان نیچے گر گیا۔ اُس کی ٹانگیں لڑکھڑا گئیں۔ پھر شری کرشن جی سے کہنے لگے میں لڑائی میں شریک نہ ہوں گا۔ مجھے اپنے رشتہ داروں کے مارنے سے کوئی مسرت نہ ہوگی تو شری کرشن جی نے اُسے جو اُپدیش دیا وہی گیتا جی کا فلسفہ ہے۔ اس میں پرماتما۔ اس کی فطرت۔ قدرت و کثرت۔ آتما۔ تناسخ۔ پرکرتی۔ نجات کے راستے۔ نشکام کرم۔ یگ۔ تپ۔ دان اور دوسری باتوں کا تذکرہ ہے۔ یوں تو گیتا جی کا ترجمہ تقریباً ہر زبان میں ہو چکا ہے۔

یہ دنیا کی عظیم ترین لاثانی مقدس کتاب انسان کو اس دنیا سے پار اتارنے اور نجات دلانے کے لئے مشعل راہ ہے۔ یہ اٹھارہ بابوں پر مشتمل ہے جس میں سانکھیہ یوگ۔ سنیاس یوگ۔ گیان مارگ۔ بھگتی مارگ۔ دھیان مارگ۔ گیان وگیان اور وگیان تون پر بحث کی گئی ہے۔ آتما امر ہے۔ یہ نہ جل سکتا ہے اور نہ گیلا ہو سکتا ہے۔ چنانچہ بھگوان نے ارجن کو وشو روپ درشن دے کر عملی طور پر دکھایا کہ جو کچھ دنیا میں ظہور میں آتا ہے وہ صرف مشیتِ ایزدی ہوتی ہے۔ انسان جو کام دنیا میں کرے وہ اسی ایشور پرماتما کو مدِ نظر رکھ کر [illegible]۔

[illegible] ایزدی کا سب سے افضل مظہر مادی دنیا ہے۔ اس کو پرکرتی یا مایا کہتے ہیں [illegible] صفات [illegible] جو انسان کو [illegible] اور ترقی کی راہ پر گامزن کرتے ہیں۔ [illegible] صفات [illegible] ان کا مقصد

سکتے ہیں کبھی چھوڑنے والی رسائی نہیں مگر میں ان کو سال بھر کی خبر لے کر فضل و خوار کر کے رکھتا ہوں۔ اس کے برعکس کچھ طالب علم پڑھتے ہیں جو میرے انتقام کو مدِ نظر رکھ کر لکھتے پڑھتے ہیں۔ میں یقین سے کہہ سکتا ہوں کہ مجھ سے وہ لڑکے بہت پیار کرتے ہیں جو عزت، ماں باپ کی عزت اور گاڑھے پسینے کی کمائی کو ضائع نہ ہونے کا خیال رکھتے ہیں اور کبھی ان سے خوش ہو کر ان کی زندگی کو پُر مسرت بناتا ہوں۔ یقین کیجئے کہ مجھے کسی سے جانا نہیں جو لڑکے محبت کرتے ہیں، وہ میرے ہی ذریعے منزل مقصود پر ہیں۔ یاد رکھو، پیار سے لخت جگرو، میں ہی وہ ذریعہ ہوں جس سے کہ تمہاری قسمت کھُل جاتی ہے اور نئی نئی جماعتوں میں داخل ہوتے ہیں۔ اب بتاؤ کہ میں بھلائی کرتا ہوں یا برائی؟

بقیہ "پریم چند کی افسانہ نگاری" (از صفحہ نمبر ۱۵)

پر الزامات اور مساوات کو سامراج یا آمریت پر جمہوریت کو ترجیح دیتے تھے۔ ان کا فن مجموعی طور پر پڑھنے والے پر یہی اثر ڈالتا ہے کہ وہ ملک کی عوامی زندگی کو ابھارنے اور بہتر بنانے کے لئے جد و جہد کے ترجمان تھے۔

اس طرح یہ کہنا بے جا نہ ہوگا کہ فکر و شعور کے اعتبار سے اردو کا کوئی افسانہ نگار پریم چند کی بصیرت اور بلندی کو نہ پہنچ سکا۔

پریم چند کی تمام تخلیقات میں افادیت کا یہ احساس جاری و ساری ہے انھوں نے اردو ادب میں حقیقت پسندی اور سماجی حقیقت نگاری کے یہ اعلےٰ معیار اور نمونے اس وقت پیش کئے جب زبان لبِ بام تک پہنچی تھی۔

پریم چند کی زبان و بیان ان کے ناولوں کا سب سے دلکش اور کامیاب پہلو ہے۔ دورِ حاضر کے ناول نگاروں اور افسانہ نگاروں نے ان کے فن کے اس ورثہ سے سب سے زیادہ فائدہ اُٹھایا ہے۔

بسنت

کھیت ہیں کشتِ زعفران
خُلد نگاہ ہے سماں
فیض بہار سے جواں

دشت بنے ہیں گلستاں
اُٹھتی ہے آنکھ جس طرف
آج ہوئی ہے کائنات

گُل ہے کِھلاتی کیا بسنت
زر ہے لُٹاتی کیا بسنت

(پنڈت برجموہن دتاتریہ کیفی)

...کی کہانی اپنی زبانی

عارفہ جان جماعت ہفتم
سیکشن (B)،
... ہائی
سکول
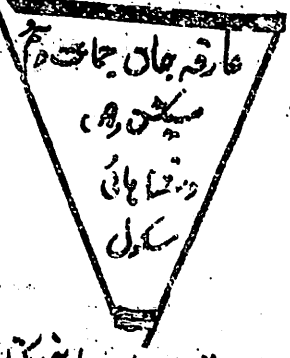
...میرا نام امتحان ہے۔ میرے ...ں کچھ غلط فہمیاں ہیں۔ میں اِن کو دور کرنا چاہتا ہوں، اگر آپ اجازت دیں۔ میں اپنے دوستوں یعنی طالبِ علموں سے سال میں دو ایک دفعہ ملاقات کیا کرتا ہوں، مگر یہ میری سمجھ میں نہیں آتا کہ مجھ میں ایسی کون سی برائی ہے جس سے آپ مجھ سے ڈرتے ہیں۔ بھلا میں کوئی بھوت، جِن یا منحوس صورت تو نہیں ہوں، بلکہ میں صورت سے بھی کچھ زیادہ خطرناک یا بُرا نہیں ہوں۔ پھر بھی مجھ سے دوست کیوں ڈرتے ہیں، بلکہ کچھ مجھے دعائیں بھی دیتے ہیں، اور میرا انتظار بے صبری سے کرتے رہتے ہیں۔ دیکھیے مجھ میں ایک بہت بڑا نقص ہے۔ وہ یہ کہ میں کسی کی طرفداری نہیں کرتا ہوں، نہ کسی سے رشوت لیتا ہوں اور نہ کسی کی پروا کرتا ہوں۔ اگر میں نے آج تک رشوت لی ہوتی تو میرا وجود ہی نہیں ہوتا۔ میں اپنی لیاقت کا سے کبھی ختم نہیں ہو جاؤں گا۔ آپ نوٹ کریں کیونکہ میرا زندہ رہنا بھی دنیا کے لوگوں کے لئے بہت ضروری ہے اس لئے کہ میں دودھ کا دودھ اور پانی کا پانی الگ کرتا ہوں۔ خدا نے چاہا تو میں آخری دم تک قائم و دائم رہوں گا۔ میرے سامنے بڑے سے بڑے سر جھکاتے ہیں اور میں نے آج تک کسی کے سامنے ہار نہیں مانی اور نہ مانوں گا اور نہ کبھی میں کمزور ہو جاؤں گا۔ آخر میرا نام امتحان ہی ہے۔ "امتحان سر پر کھڑا ہے محنت کرو"۔ محنت کرو گے جو مجھ سے بھاگتے ہیں، میں ان کا پیچھا کرتا ہوں۔ اب رہا طالب علموں کا مجھ سے ڈر یا خوف کھانے کا سوال، اس کا جواب بھی حاضر ہے۔ کچھ طالب علم سال بھر پڑھنے کے بجائے آوارہ پھرتے ہیں۔ سینما جاتے ہیں۔ کبھی کبھی جوا کھیلتے ہیں، غرض قسم قسم کی بد عملیوں میں مبتلا رہتے ہیں اور اپنی کتابوں کی خبر تک نہیں لیتے ہیں اور سوچتے ہیں کہ امتحان ابھی بہت دور ہے چلو آج نہ سہی کل سہی اور اس طرح ان کے پڑھنے کا وقت جاتا ہے، اور میں بھی ان کی طرف خوفناک صورت بن کر بڑھتا چلا آتا ہوں۔ اب وہ میرے نام سے بھی نفرت کرتے رہتے ہیں۔

(از بخشی)

☆ (۱) دُنیا ایک سرائے ہے یہاں لاکھوں لوگ آتے ہیں اور چلے جاتے ہیں مگر سرائے بدستور ویسی ہی رہتی ہے +

☆ (۲) اِنسان کیا ہے ایک مٹی کا پتلا ٹھوکر لگنے پر ٹکڑے ٹکڑے ہو جاتا ہے۔ اِس لیے اس مٹی کے پُتلے کو اس پتھر کی دُنیا میں دھیان سے چلنا چاہیئے +

☆ (۳) خُدا کا نام لینے سے ہی اِنسان کی روح کو شانتی نہیں مل سکتی بلکہ اس کے بندوں سے پریم کرنے سے ہی آتما خوش ہوتی ہے +

☆ (۴) ہر ایک سے پیار اور محبت سے پیش آؤ مگر اتنا نرم بھی نہ ہو کہ دُوسرا تم پر ناجائز دباؤ رکھے +

☆ (۵) دُنیا میں رہنا مشکل نہیں بلکہ دُنیا کی مشکلات سے ٹکرانا ہی مشکل ہے +

☆ (۶) ترقی اور کامیابی کے لیے اِنسان کو خود غرضی اور ذاتی نفع نقصان کے خیالات کو چھوڑنا ہوگا اور خوش رہنے کے لیے اسے اپنی تمنائیں کم کرنا ہوں گی +

☆ (۷) اس نے میرا اپمان کیا اس نے مجھے مارا اور لوٹا جو ایسی باتوں کو من میں رکھتے ہیں ان کا من تعصب سے بھر کر ناپاک ہو جاتا ہے اور اسے کبھی سکون نہیں ملتا +

☆ (۸) دُنیا یہ نہیں جانتی کہ ایک دن ہم نے مرنا ہے جو ان باتوں کو جانتے ہیں ان کے سارے جھگڑے مٹ جاتے ہیں +

☆ (۱) مہاتما گاندھی نے کہا ہے۔ مشنا میں سب اچھا منتر ہے تک۔ ہے۔

☆ (۲) حالی نے کہا ہے۔ رفیق کنج تنہائی کتاب است +

☆ (۳) عقلمندوں کا کہنا ہے۔ مصیبتوں سے گھبرانا نہیں چاہیئے۔ مردانہ وار ان کا مقابلہ کرنا چاہیئے

☆ (۴) علم ایک ایسی دولت ہے جو خرچ کرنے سے بڑھتی ہے +

☆ (۵) جلد بازی میں نقصان ہے۔ سوچ کر کام کرنے میں سلامتی ہے +

☆ (۶) کسی شاعر نے کیا خوب کہا ہے۔ بن مانگے موتی ملے مانگے ملے نہ بھیک +

☆ (۷) غصہ کرنے سے اِنسانی شکل بگڑ جاتی ہے +

☆ (۸) سادہ غذا اور گہری نیند سب سے اچھے ٹانک ہیں +

کیا آپ جا

(1) دھرتی کا کل وزن 5 کھرب 9 کروڑ 29 لاکھ کھرب ٹن ہے۔

(2) سورج دھرتی سے 92400000 میل دور ہے۔ 14864000 کلو میٹر

(3) چاند دھرتی سے 238852 میل یا 382171.02 کلومیٹر دور ہے۔

(4) سورج کی کرنیں 8 منٹ میں دھرتی تک پہنچتی ہیں۔

(5) دنیا کا سب سے بڑا دریا، دریائے مسیسپی ہے جو کہ 4502 میل لمبا ہے۔ (7202 کلومیٹر)

(6) دنیا میں سب سے پہلے اخبار چین میں نکلا۔

(7) دنیا میں سب سے اونچا ہوائی اڈا لا پاز میں ہے جو 13400 فٹ اونچا ہے۔

(8) دنیا میں سب سے زیادہ گرم علاقہ لیبیا ہے جہاں پارہ 130° تک پہنچتا ہے۔

(9) دنیا میں سب سے چھوٹے قد کا آدمی میجر مائٹ تھا جس کا قد دو فٹ دو انچ تھا۔

(10) دنیا کا سب سے لمبا آدمی امریکہ کا تھا جس کا قد آٹھ فٹ دس انچ تھا۔

(11) دنیا کا سب سے بڑا پل سان فرانسسکو میں ہے۔

بقیہ "اُمید" صفحہ ۵) ہے۔ اگر اُمید نہ ہوتی تو انسان آج چاند پر قدم نہ رکھتا۔ اس لیے انسان کو کبھی بھی نا اُمید نہ ہونا چاہیے۔ اُمید وار انسان کی ہر اُمید پوری ہوتی ہے۔ اس کے برعکس نا اُمید کی کوئی اُمید پوری نہیں ہوتی۔ اس لیے ہمیں ہمیشہ اُمید کا دامن پکڑے رکھنا چاہیے اور ہر اُمید پوری ہونے کی توقع رکھنی چاہیے کیونکہ اُمید سے ہی انسان کا دل خوش رہتا ہے۔ اور اس میں کام کرنے کی ہمت پیدا ہوتی ہے۔

بقیہ "اُستاد کا ادب" صفحہ نمبر ۶) (اُستادوں کا ہمارے بزرگ کتنا ادب کرتے ہیں) (ہم کو چاہیے کہ اُستاد کی عزت کریں یہی اچھا اور سچا راستہ ہے)

(نغمہ رشید)

استاد کا ادب

شمیمہ وانی نویں کلاس کشپا ہائی سکول
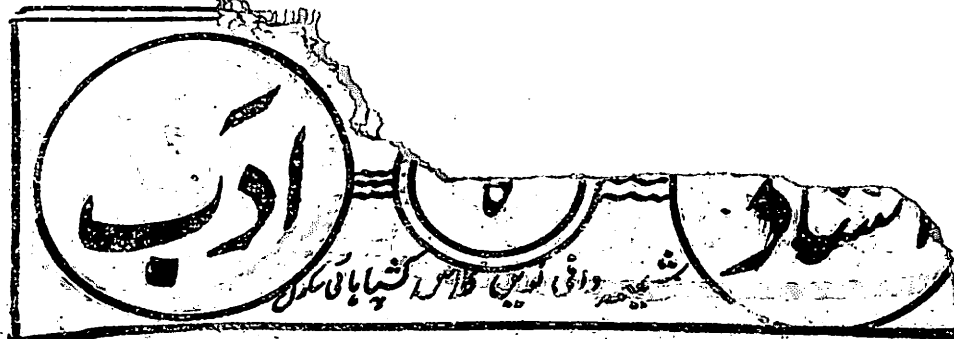
ماں باپ کی طرح استاد کا مرتبہ بڑا بہت ہے۔ ماں باپ ہماری پیدائش ذریعہ بنتے ہیں۔ ہمیں کھلاتے پلاتے ہیں۔ پال پوس کر بڑا کرتے ہیں۔ ان کے ہمارے اوپر بڑے احسانات ہیں۔ استاد ہمیں لکھنا پڑھنا سکھاتے ہیں۔ ہماری جہالت اور نادانی دور کرتے ہیں۔ دین پر چلنا سکھاتے ہیں۔ جس طرح ماں باپ ہمارے لیے دکھ اٹھاتے ہیں اسی طرح استاد بھی ہماری بھلائی کے لیے بہت محنت کرتے ہیں۔ ہم پر استاد کے سامنے ہمیں ادب سے رہنا چاہیے ساتھ ساتھ چلنا چاہیے بات کرنی ہو تو دھیمی آواز میں کرنی چاہیے ان کے سامنے کھل کھلا کر ہنسنے سے پرہیز کرنا چاہیے۔ وہ جو حکم دیں اس سے خوشی خوشی مان لینا چاہیے ان کی خدمت کے لیے ہمیشہ تیار رہنا چاہیے۔ ضرورت پر ان کی مدد کرنا چاہیے نیک بندے اپنے استادوں کا ادب کرتے تھے۔ ہمارے ایک بزرگ امام ابو حنیفہؒ وہ مشہور عالم اور بہت بڑے بزرگ تھے۔ انہوں نے اپنے استاد کی زندگی میں کبھی ان کے گھر کی طرف پاؤں نہیں پھیلائے۔ اس ڈر سے کہ کہیں اللہ کے یہاں ان کا اُدھر پیر پھیلانا استاد کی بے ادبی میں نہ رکھ لیا جائے۔ ہر نماز میں استاد کے لیے دعا مانگا کرتے تھے۔

ہمارے ایک اور بزرگ امام مالک تھے آپ بھی بہت بڑے عالم گزرے۔ آپ کے ایک شاگرد یحییٰ تھے وہ بہت دور سے آپ کے پاس پڑھنے آتے تھے۔ ایک دن ادھر سے ایک ہاتھی نکلا ہر طرف شور ہو گیا۔ سب شاگرد باہر نکل آئے۔ مگر یحییٰ بیٹھے پڑھتے رہے۔ استاد نے پوچھا یحییٰ تم کیوں نہیں گئے یحییٰ نے جواب دیا کہ میں اپنا دیس چھوڑ کر اتنی دور آپ کو دیکھنے اور آپ سے اللہ رسولؐ کی باتیں سیکھنے آیا ہوں۔ ہاتھی دیکھنے نہیں آیا ہوں۔ کتنی اچھی بات کہی یحییٰ نے۔

ہارون رشید ایک بہت بڑا بادشاہ گزرا ہے۔ اس کے بیٹے مامون رشید کو ایک استاد پڑھایا کرتے تھے۔ ایک دن مامون کی شرارت پر استاد نے اس کو چھڑی سے خوب مارا پھر ڈرے کہ بادشاہ سے کہیں شکایت نہ کر دے۔ مامون نے کہا "اچھے استاد آپ مطلق فکر نہ کریں۔ آپ نے تو میرے بھلے کے لیے سزا دی تھی میں کسی سے شکایت کیوں کرنے لگوں"

([illegible])

امید

کشپا گرلز ہائی سکول سرینگر

ایک دم بھی ہم کو جینا ہجر میں تھا ناگوار
پر امیدِ وصل پر برسوں گوارا ہو گئے

کسی خواہش اور حصول کی توقع کو امید کہتے ہیں۔ دنیا کے سارے کام امید کے سہارے چلتے ہیں۔ امید کا ہونا ہمارے لئے ہر حال میں ضروری ہے۔ امید مسرت کے خزانے کی کنجی ہے۔ اگر انسان دکھی ہوتا ہے تو امید نیا ولولہ پیدا کرتی ہے اگر امید نہ ہو تو ہم دکھ ہرگز نہ برداشت کر سکیں گے۔ دراصل یہ ایک ایسا باغ ہے جہاں ہمیشہ بہار رہتی ہے۔ امید کے طفیل ہی انسان کی طبیعت کبھی دنیاوی نعمتوں سے سیر نہیں ہوتی۔ اگر ایک تمنا پوری ہو جائے تو دو اور پیدا ہو جاتی ہیں۔ اور ان خواہشات یا ارمانوں کی جڑ امید ہے۔

اگر امید نہ ہو تو ہماری زندگی وبال ہو جائے۔ اگر ہمارے ساتھ امید نہ ہو تو ہماری زندگی ہی ختم ہو جائے۔ امید ایک سچا دوست ہے جو ہر حال میں ہر وقت ہمارے ساتھ رہتا ہے۔ اسی کے سہارے سے ہمارا دل بڑھتا ہے اور ہم ہر مشکل سے مشکل کام کرنے کے لئے تیار ہو جاتے ہیں۔ دنیا میں ہر شخص ہمیں کوئی نہ کوئی کام کرتا ہوا دکھائی دیتا ہے۔ جیسے استاد بچوں کو پڑھانے میں لگا ہوتا ہے۔ کسان اپنے کھیتوں میں کام کرتا ہے۔ دستکار اپنی دستکاری میں لگا ہوتا ہے۔ تاجر اپنے لین دین میں مصروف ہوتا ہے۔ غرض ہر کوئی شخص ہمیں اپنے کام میں مشغول نظر آتا ہے۔ یہ سب اسی لئے کرتے ہیں کہ انہیں اپنے مقاصد کے حصول کی امید ہوتی ہے۔ اور اسی امید کے سہارے انسان دن رات محنت و مشقت کرتا ہے۔ کام کرنے کی ترغیب اور جفاکشی پر آمادہ کرنے کی قوت کا نام ہی امید ہے۔ ایک ماں جو اپنے شیر خوار بیٹے سے باتیں کرتی ہوئی کہتی ہے جب تم بڑے ہو جاؤ گے بڑے افسر بنو گے۔ بہت سا روپیہ کما کر لاؤ گے اور خوبصورت سا بنگلہ بناؤ گے۔ جب بچہ اپنی ماں سے مسکرا کر "ہوں" کہتا ہے تو ماں کی خوشی کا کوئی ٹھکانہ ہی نہیں رہتا اور یہ خوشی اسی امید کی بدولت ملتی ہے کہ اس کا بچہ ایک دن بڑا آدمی بنے گا اور اسی خوشی سے ماں وہ سب تکلیفیں بھول جاتی ہے۔ جو اسے اپنے بچے کی پرورش میں برداشت کرنی پڑتی ہیں۔ امید کے بہت سے فائدے ہیں۔ امید انسان کو کامیابیوں کا شوق دلاتی ہے۔ کوئی امیر ہو یا غریب سبھوں کو آگے بڑھنے کے لئے سہارا دیتی

دنیا ہم عجیب سے طبقے ہیں!

عصمت قادری جماعت دہم - رول نمبر ۲۲

ایک دفعہ کچھ لکڑہارے جنگل میں دیودار کے درخت کاٹنے چلے گئے۔ جب وہ اس جگہ پہونچے جہاں انہیں درخت کاٹنے تھے تو انہیں دیکھ کر حیرت ہوئی کہ جن درختوں کو انہیں کاٹنا تھا ان درختوں کے علاوہ آس پاس کے بقیہ درختوں پر چڑیوں نے اپنے گھونسلے بنا رکھے تھے (۲)۔ سے ظاہر ہوتا ہے کہ جانوروں کو بھی کوئی رہنمائی ہوتی ہے۔ بہت سے لوگ مانتے ہیں کہ جانور پرندے اور کیڑے مکوڑے "چھٹی حس" رکھتے ہیں۔ جو ان کی رہنمائی کرتی ہے۔ جس کے ذریعے انہیں اکثر آنے والے واقعات کا حال معلوم ہوتا ہے۔ مثلاً:

(۱) ایک مچھلی کئی سے پتھر بھرے پانی میں بھی راستہ تلاش کر لیتی ہے۔
(۲) سبز کچھوے کسی مدد کے بغیر تین ہزار میل لمبا فاصلہ صحیح صحیح طے کر لیتے ہیں۔
(۳) ایک قسم کا سانپ مکمل تاریکی میں بھی اپنی راہ ڈھونڈ لیتا ہے۔ اسی طرح دوسرے جانوروں اور کیڑے مکوڑوں کو کچھ نہ کچھ واقعات معلوم ہوتے ہیں۔

ایک شخص اپنے مکان کو چھوڑ کر دوسرے مکان میں رہنے چلا گیا۔ چونکہ اس شخص کو یہ مکان سستا مل گیا تھا۔ اس سے پہلے کئی اور آدمی باری باری خرید چکے تھے۔ اس شخص نے ایک کتا اور ایک بلی پال رکھے تھے وہ دونوں اس نئے مکان کے ایک بڑے کمرے کی طرف جانے گھبراتے تھے جہاں کچھ سامان رکھا گیا تھا۔ کتا اس کے دروازے کے قریب جاتے ہی بڑی زور کی آواز نکالتا تھا۔ اور بلی بھی کبھی اس کے اندر جاتی مگر صرف ایک کونے میں بیٹھی ٹکٹکی لگا کر دیکھتی رہتی۔ اس شخص کو اس گھر میں آنے کے بعد سے بعد دیگرے نقصان ہوا۔ بیماری، مالی نقصان۔ یہ سلسلہ اس وقت ختم ہوا جب اس نے (۲) مکان کو چھوڑ دیا اور بعد میں اس کو اس نئے مکان کے بارے میں معلوم ہوا کہ اس کے اصلی مالک کی موت انتہائی خراب حالات میں ہوئی تھی۔ اسی طرح جانور بھی [illegible]

[illegible]

"اردو کا تعلق"

از:- روحی خان قادری جماعت دہم - رول نمبر 8 سیکشن بی۔

در حقیقت اردو کا اصلی ماخذ وہ زبان ہے جو دہلی اور اس کے اطراف میں بولی جاتی تھی اس کو مغربی ہندی کی شاخ کہا جاسکتا ہے۔ اس مغربی ہندی کا ماخذ شورسینی پراکرت ہے۔ جیسا کہ بنگارو، برج بھاشا، قنوجی اور دہلی کے اطراف میں بولی جانے والی زبانیں۔ یہ سب اسکی شاخیں ہیں۔ موجودہ زمانے کی معیاری ہندی اردو سے پیدا ہوتی ہے۔ وہ اس طرح کہ فارسی الفاظ نکال کر اس کی جگہ سنسکرت الفاظ رکھ دیئے گئے۔ اس سے ثابت ہوتا ہے کہ ماخذ کے اعتبار سے اردو ہندی دونوں ایک ہی زبان ہیں اگر دونوں زبانوں میں کچھ فرق ہے تو صرف یہ کہ ان کی نشوونما سے ہوئی ہے۔ اردو کی پرورش مسلمانوں نے کی اسلئے اس میں عربی و فارسی الفاظ کی کثرت ہوئی اور ہندی کی نشوونما ہندوؤں نے کی اسلئے اس میں سنسکرت

قطب الدین ایبک کے زمانے سے مسلمانوں اور ہندوؤں میں قریبی تعلق پیدا ہونے لگا۔ ہندوؤں نے [illegible] فارسی کی طرف توجہ کی اور مسلمانوں نے لازماً ہندی سیکھی۔ دونوں کی زبانوں میں تیزی سے الفاظ کی آمیزش ہونے لگی معاشرتی و تمدنی روابط کا خوشگوار اثر زبان پر بھی پڑا۔ اور اس طرح سے اردو کی نشوونما غیر شعوری طور پر ہوتی رہی۔ اور اس کے علاوہ ہندی زبان نے اردو کے محاورات اور الفاظ کی پیروی کی۔ جس کا ثبوت یہ ہے کہ قدیم ہندو شعراء و مصنفین نے کثرت سے فارسی الفاظ استعمال کئے۔ اس کے علاوہ ہماری دیسی زبان اپنی کم مایگی کے باعث اردو کی ترقی کا سبب بنی۔ اس نے الفاظ اور محاورات و خیالات کو لفظ بہ لفظ قبول کرنا پڑا۔ اور ہندی کا [illegible] ایسا لگتا ہے کہ یہ اسی زبان کے ابتدائیہ میں [illegible]

بقیہ "جانوروں کا علم غیب" (صفحہ نمبر ۱۳) غیب رکھتے ہیں۔ اور بعض لوگوں کا خیال ہے کہ جانور عالم ارواح کا شعور بھی رکھتے ہیں۔

ضامین

حصۂ اردو میگزین

بابت سال ۱۹۷۲ء

وسنت

وومنز ویلفیئر ٹرسٹ سکولز

If education were for living and not merely livelihood,

If education were for joy and happiness and not merely for temporal success,

If education were for self-expression and not so exclusively for imitation,

If education were as much for eternity as it is for time,

If education were as much for service as it is for self-seeking,

If education were as much for wisdom and truth as it is for so-called facts,

If education were as much for the soul as it is supposed to be for the mind,

Then indeed would the younger generation be well-equipped for Life.

G. S. ARUNDALE

जयाव एक/दिन

MANAGEMENT

1. Shri P. N. Kaul I. A S. — President
2. Shri D. N. Dhar — Gen. Secretary
3. Shri D. N. Muju — Member
4 Shri C. L. Sapru — Treasurer
5. Shri A. N. Kacbroo — Member
6. Shri G, N. Dhar — Member
7. Shri P. N. Muku — Member

Academic Side

1. Shri J. N. Raina (Principal W. W. Trust Schools)
2. Shmt. Gauri Kaul (Head Mistress K. H. School)
3. Shmt. JaiKeshori Kaul (Head Mistress V. H. School)

Accounts

Shri J. N. Mouza (Accountant) Rtd. Accounts Officer J & K State.

Published by the General Secretary Women's Welfare Trust, Srinagar, and Printed at the Fine Art Press, Srinagar.